

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM

NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK

LEVELEZŐ TAGOZAT

MESTERKÉPZÉS

A VALLÁS MINT TÁRSADALMI JELENSÉG ÉS TÁRSADALMI GYAKORLAT

Varga Beatrix

Budapest, 2022.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	- 7 -
2. MI A VALLÁS?	- 9 -
3. A VALLÁS BIOLÓGIAI HÁTTERE	- 11 -
4. A VALLÁSOK ISMERTETÉSE	- 17 -
4.1. Ateizmus	- 17 -
4.2. Hinduizmus	- 17 -
4.3. Buddhizmus	- 18 -
4.4. A görög és római hitélet	- 19 -
4.5. Judaizmus	- 19 -
4.6. Konfucianizmus	- 20 -
4.7. Kereszténység	- 21 -
4.8. Iszlám	- 22 -
4.9. Reformáció	- 23 -
4.10. Amerika újkori vallásai	- 24 -
4.11. Ökumenikusság	- 25 -
5. VALLÁS ÉS HÁBORÚ	- 26 -
5.1. Két vallás szemben állása	- 26 -
5.2. Vallásüldözés	- 28 -
5.3. Vallási konfliktusok az elmúlt 10 évből	- 31 -
5.4. Nem militarista vallási kritikák	- 35 -
5.5. Vallás és diplomácia	- 42 -
5.6. A vallások jövője	- 44 -
6. A KÉRDŐÍV EREDMÉNYEI	- 49 -
7. KONKLÚZIÓ	- 79 -
Bibliográfia	- 81 -
Kiegészítő ábrák jegyzéke	- 84 -

ÁBRAJEGYZÉK¹

ÁBRA 1: A KITÖLTŐK VALLÁSI HOVATARTOZÁSÁNAK ARÁNYA	49 -
ÁBRA 2: A VÁLASZADÓK NEMI ELOSZLÁSA, ÉLETKOR SZERINT	50 -
ÁBRA 3: A VALLÁS FONTOSSÁGA A VÁLASZADÓK SZÁMÁRA	51 -
ÁBRA 4: A HIT FONTOSSÁGA A VÁLASZADÓK SZÁMÁRA	52 -
ÁBRA 5: A VÁLASZOK ARÁNYA A VALLÁS, VAGY A HIT A FONTOSABB KÉRDÉSRE	53 -
ÁBRA 6: MENNYIRE TARTJÁK MAGUKAT HÍVŐNEK A KITÖLTŐK?	55 -
ÁBRA 7: MENNYIRE TARTJÁK MAGUKAT VALLÁSOSNAK A KITÖLTŐK?	57 -
ÁBRA 8: A VALLÁSSAL KAPCSOLATOS ATROCITÁSOK ARÁNYA	59 -
ÁBRA 9: A POZITÍV VAGY NEGATÍV VALLÁSOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS ARÁNYA.....	59 -
ÁBRA 10: A VALLÁSI BÜSZKESÉG ARÁNYA A VALLÁS FONTOSSÁGÁNAK FÜGGVÉNYÉBEN	61 -
ÁBRA 11: A VALLÁSOSság, MINT ÉLETFORMA.....	62 -
ÁBRA 12: A VALLÁSOK MEGÍTÉLÉSÉNEK ROMLÁSA	63 -
ÁBRA 13: VALLÁSI KIÁBRÁNDULÁS A HÍREK HATÁSÁRA	64 -
ÁBRA 14: A LEGKEVÉSBÉ KÁRTÉKONY HITVALLÁS	68 -
ÁBRA 15: A LEGELFOGADOTTABB HITVALLÁS	69 -
ÁBRA 16: A LEGBÉKÉSEBB HITVALLÁS	70 -
ÁBRA 17: A LEGNÉPSZERŰBB HITVALLÁS	71 -
ÁBRA 18: A LEGVESZÉLYESEBB HITVALLÁS	72 -
ÁBRA 19: A SAJÁT VALLÁSTÓL ELTÉRŐ VALLÁSOKKAL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK	73 -
ÁBRA 20: VÉLEMÉNYEK A SAJÁT VALLÁSSAL KAPCSOLATBAN	74 -
ÁBRA 21: VÉLEMÉNYEK A VALLÁSI KRITIKÁKKAL KAPCSOLATBAN.....	75 -
ÁBRA 22: VÉLEMÉNYEK A VALLÁSI SZÉLSŐSÉGEKKEL KAPCSOLATBAN	76 -
ÁBRA 23: VÉLEMÉNYEK AZ ÁLTALÁNOS VALLÁSI KÉRDÉSEKKEL KAPCSOLATBAN	77 -

TÁBLÁZATJEGYZÉK

TÁBLÁZAT 1: A VÁLASZADÓK LAKÓHELYÉNEK ELOSZLÁSA	50 -
TÁBLÁZAT 2: A VALLÁSI HOVATARTOZÁS ARÁNYA A VALLÁS FONTOSSÁGÁNAK TEKINTETÉBEN, NEVELTETÉSI SZEMPONTBÓL	54 -
TÁBLÁZAT 3: A VALLÁSI HOVATARTOZÁS ARÁNYA A HIT FONTOSSÁGÁNAK TEKINTETÉBEN, NEVELTETÉSI SZEMPONTBÓL	54 -
TÁBLÁZAT 4: A VALLÁSI HOVATARTOZÁS A HIT FONTOSSÁGÁNAK TEKINTETÉBEN, ARÁNYBAN A MENNYIRE HÍVŐ? KÉRDÉSSSEL ..	56 -
TÁBLÁZAT 5: A VALLÁSI HOVATARTOZÁS A HIT FONTOSSÁGÁNAK TEKINTETÉBEN, A VALLÁSOSság MÉRTÉKÉNEK ARÁNYÁBAN..	58 -
TÁBLÁZAT 6: A VALLÁSI HOVATARTOZÁS A NEVELTETÉS FÜGGVÉNYÉBEN A VALLÁSI BÜSZKESÉG SZEMPONTJÁBÓL	60 -
TÁBLÁZAT 7: A KATOLIKUS VALLÁS JELLEMZŐI	65 -
TÁBLÁZAT 8: A PROTESTÁNS FELEKEZETEK JELLEMZŐI	65 -
TÁBLÁZAT 9: AZ IZRAELITA VALLÁS JELLEMZŐI	66 -
TÁBLÁZAT 10: A BUDDHIZMUS JELLEMZŐI.....	66 -
TÁBLÁZAT 11: AZ ISZLÁM JELLEMZŐI.....	67 -
TÁBLÁZAT 12: AZ ATEIZMUS JELLEMZŐI	67 -

¹ A diplomadolgozat során minden ábra és táblázat saját szerkesztésű, a kérdőív eredményeinek alapján

NYILATKOZAT

Alulírott VARGA BEATRIX büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2022 év ÁPRILIS hónap 29 nap

A handwritten signature in blue ink, reading 'Varga Beatrix', is positioned above a horizontal dotted line.

hallgató aláírása

„ A vallás a legnagyobb és leghatalmasabb meghatározó az ember nevelésében, hatalmas erő a köznevelésben. Éppen ezért válik az emberiség előrehaladásának legnagyobb akadályává a hit külső megjelenése, és az önző politikai tevékenység. A papság és az állam tevékenysége ellentétes a vallással. A vallás lényege örök és Isteni, egyformán betölti mindenütt az emberek szívét, ahol csak érez, dobog. Az összes kutatásaink is ezt mutatják nekünk; minden nagy vallásnak egy a közös alapja, egyazon tanok az emberiség fejlődése óta napjainkig. Minden vallás lényege az egy örök igazságból ered. „

Lev Tolsztoj

Belső konzulens : Dr. Marosán Bence
Péter

Külső konzulens : Tóth Tamás

1. BEVEZETÉS

Ha napjainkban szóba kerülnek a vallások, és a különféle hitbéli meggyőződések, sokszor vegyes reakciókkal találkozhatunk, kettős érzést vált ki bármilyen vallási elköteleződés a társadalom nagy részéből, holott a vallás az ősidők óta jelen van az emberek életében, szükséges pillér, támpont, egy biztos kapaszkodó annak, aki bízik a hite erejében. A történelem során több vallásnak is nagy szerepe volt, sorsdöntő jelentőséggel bírtak, így megkerülhetetlen tényezőkké váltak az elmúlt századok folyamán. Ennek ellenére, manapság egyre több a negatív visszhang, a negatív megítélés, emellett sokszor hallani diszkriminációkról bizonyos vallási csoportokkal kapcsolatban. Ha az adott vallás békésebb, nyugodtabb megközelítéssel operál, balgának bélyegezhetik az embert, ha pedig határozottabb, szigorúbb dolgokban hisz, úgy terrorizmusnak, vagy egyfajta vallási fundamentalizmusként jeleníthetik meg.

Szeretném tehát végig járni, mi ennek az oka, miért veszítette el jelentőséget a legtöbb vallás napjainkban, emellett kidolgozni, mely vallások azok, amik a mai napig határozott elképzeléssel és közösséggel rendelkeznek. Szeretném továbbá bemutatni, milyen társadalmi hatása volt a különféle vallásoknak a történelem folyamán, majd párhuzamba állítani, milyen szerepet képviselnek napjainkban.

Kezdsnek szeretném ismertetni a legismertebb vallási formákat, illetve ezeket a szükséges részletességgel bemutatni. Ezek után sorra venném a különféle vallások történelemben elfoglalt helyeit, azokat a szituációkat, amikor egy vallási csoport döntő befolyással volt egy-egy helyzet végkimenetelére.

A folytatásban szeretném bemutatni az egyes vallások negatív történelmi példáit, bemutatva azokat a helyzeteket, ahol a hívő közösség a hit nevében gyilkolt vagy kínzott tömegeket halálra.

Kontrasztként a következőkben rögzíteni szeretném azokat a történelmi eseményeket, mely során egy adott társadalom vagy egy csoport a vallási hovatartozása miatt hányattatott helyzetbe kényszerült.

Ismertetni szeretném továbbá az aktuális vallási konfliktusokat is a világban, és megnézni, milyen lehetőségek vannak arra, hogy ezeket az ellentéteket a legminimálisabbra lehessen csökkenteni.

A továbbiakban bemutatom a kérdőív eredményeit, feltérképezem a vélemények eredetét, okát, azt, hogy miért vélekednek a megkérdezettek ekképpen. Kidolgozom, miért ezek az aktuális elgondolások, sztereotípiák, hogy ezáltal következtetéseket vonhassak le, annak érdekében, hogy a lehető leghitelesebben ismertetni tudjam a vallások jelenlegi megítélését.

Úgy gondolom, napjainkban a vallások háttérbe szorultak, ennek szeretném feltárni az okait, illetve a társadalom véleményét a témában. Szeretném sorra venni, milyen hatásai vannak a digitalizált világnak a különféle vallások életére. Célom továbbá feltérképezni, mennyire számít fundamentális pillérnek az emberek életében a valláshoz való hozzáállás, illetve kideríteni, milyen eloszlása van ennek a társadalom rétegei között.

Ha valóban negatívabb manapság a vallásosság visszhangja, lehetséges, hogy a modern kori digitális világ a felelős érte?

2. MI A VALLÁS?

A vallás fogalmát leginkább az alapján tudjuk meghatározni, hogy az adott kor emberei miként viszonyultak a megmagyarázhatatlan jelenségekhez, a „földön túli” anomáliákhoz az életükben. A hit és a vallás minden esetben az emberekből fakad. Az ember fokozatosan elveszítette a fizikai létezéséhez való közvetlen ragaszkodást, hosszú évek során egyre inkább öntudatra ébredt, így elkezdett elmélkedni az őt körülvevő világon.

Magyarázatként, arra, hogyan is születhetett az univerzum, a környezet, létrejött az Isten fogalma (görögül theis) mely alapul szolgál a valláshoz kapcsolódó fogalmak megértéséhez is. A hívő embereket, közösségeket teistáknak nevezzük, míg azokat az embereket, csoportokat, melyek nem hisznek Isten létezésében, ateistáknak. A teológia, mint a vallásokat vizsgáló tudományág szintén ebből a szóból alakult ki.

A vallás ezekre a kérdésekre a legkézenfekvőbb megoldást nyújtja. Az a tudat, az a meggyőződés, hogy minden, tőlünk külön álló tényező egy nagyobb hatalom által lett teremtvé, biztonságot adott az embereknek, könnyebbséget a mindennapok folyamán. Ahogyan a gyermeknek biztonságot ad a szüleiben való bizalom, a hit, hogy képesek róla gondoskodni, vigyázni rá, így az Isten fogalma és az istenkép hasonlóképp adott támaszt az embereknek. A bizalom abban, hogy létezik egy természetfeletti erő, egy másik világ, dimenzió, melyből valaki vagy valami továbbra is gondoskodik az emberekről egyfajta keretet, szabályrendszert adott az embereknek, mely szerint nyugodtan élhetnek.

Továbbá fontos kérdéssé vált az is, mi is történik valójában az emberrel a halála után, mi van a látható, kézzel fogható világon kívül. Mivel az emberen kívül semmilyen más lény nem gondolja halottait, nem képezi életük részét a halál utáni rítusok, így érthető, miért épp az emberek körében született meg a vallás, mint társadalmi jelenség és gyakorlat. Az őskori vallások nagy részében az emberek halál utáni életét is specifikusan képzelték el, igyekeztek mindennel felvértezni a halottakat, hogy felkészülten érkezhessenek az ismeretlenbe.

Leginkább az foglalkoztathatta a régi kor embereit, mi az a kiváltó ok, amitől egyszer csak az ember, aki eddig tökéletesen „működött”, miért is szűnik meg funkcionálni, mi az, ami „elromlott” benne, vagy épp elveszett. Mivel az élő és a halott ember között első ránézésre a legszembetűnőbb különbség, hogy már nem lélegzik, úgy gondolták, hogy ami elválasztja az életet a haláltól, az a szellem, ami lélegzetvételre sarkallja az embert. Ebből a gondolatmenetből születhetett meg a lélek

fogalma is (görögül pszükhé, latinul spiritus), mely az embernek azon részét definiálja, amelytől az anyag élővé válik.

A vallások legfontosabb alappillére a szimbolikus gondolkodás. A szimbólum maga is egy ógörög szóból származik, mely eredetileg a dolgok összeillesztését, társítását jelenti. A mindennapi életben a mai napig nagyon fontos szimbólumokat használunk, mely esetekben nem magát a tárgyat, hanem annak másodlagos, szimbolikus jelentését értékeljük, tiszteljük. Ilyen példa lehet a nemzetek zászlaja, melynek megsértése még a mai napig is súlyos problémákat vonhat maga után. Hasonlóan alakul ez a vallási jelképek esetében is.

3. A VALLÁS BIOLÓGIAI HÁTTERE

Néhány évvel ezelőtt önkéntesek segítségével kutatásokat végeztek Kevin Dunbar neurológus vezetésével, akiket MRI készülékbe fektetve a politikai, vallási meggyőződésükkel, ellentétes információkkal bombáztak². Ilyenek voltak a meglegházasság, vagy épp a vallási meggyőződésükkel ellentétes állítások. Meghallva ezeket az információkat, a tesztalanyok agya más részeken aktiválódott, annak függvényében, valójában mit gondolnak a kérdéssel kapcsolatban. A pozitív információkra főleg a tanulásért felelős területek, míg a negatív információk esetében a gondolatok elnyomásáért, illetve az erőltetett gondolkodásért felelős területek voltak aktívabbak. Észrevették ezen felül, hogy a résztvevők agya ugyanúgy reagál a fizikai fenyegetésekre, mint ahogyan a szellemi fenyegetésekre. Amikor a meggyőződésükkel ellentétes állítást hallottak, úgy értelmezte ezeket az agyuk, mintha épp egy fegyveres katona szorítaná őket sarokba.

Mindez a jelenség az amigdalának köszönhető. Ez az apró, mandulaalakú szerv az agy temporális lebenyében helyezkedik el, és ő a felelős a visszafelé elsülés elméletéért, amely egy remekül dokumentálható pszichológiai viselkedés. Az agynak e része felel az emberi érzelmekért. Ezek alapján az információk alapján az agyunk ugyanúgy kategorizálja a szellemi fenyegetéseket, mint fizikai bántalmazás esetében. Ez evolúciós szempontból kifejezetten hasznos dolog. Értelemszerűen, fizikális fenyegetés hatására nem fogunk elkezdni tárgyilagosan érvelni, hogy meggyőzzük a másik felet, hanem az ösztöneinkre hallgatva próbálunk minél előbb kimászni a csávából. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a tény, hogy annak idején, az őskori ellentétek alkalmával, vagy egy vadállat támadása közben az ember rá volt szorulva, hogy az adott helyzetből (ha veszély fenyegette), azonnali reakció eredményeként meg tudjon szabadulni. Ez volt a szükséges, önkéntelen reakció a külső ingerre, mely még a mai napig is megtalálható az emberek agyában, igaz, manapság más módon jelentkezik.

Ez a jelenség a felelős azért, ha az 1000 dicséret mellett csak arra az 1 kritikára emlékszünk, amit kaptunk. Az ember hajlamos elégedetten, fej-biccentve elhaladni azok mellett az információk mellett, amelyek őt igazolják, ennek ellenére már egy apró negatív információ is képes azonnal a feje tetejére állítani az eddigi munkáját, önbecsülését. Hasonlóképp működik ez a vallás esetében is – ameddig az ember a megszokott komfortos vallási közegében van, biztonságban érzi magát, ám amint ezeknek a fundamentumoknak kapcsán fenyegetést érez, azonnal védelmi pozícióba áll.

²Fugelsang & Dunbar: Brain-based mechanisms underlying complex casual thinking, 2004

A muzulmán merénylők, akik önmagukat robbantják fel a vallás nevében, hisznek abban, hogy ezután a tett után számukra az Örökkévalóság jut osztályrészül. Ennek ellenére, ha bárki bombázással sújtja a területüket, súlyos megtorlással, fegyveres erővel válaszolnak. Miért van az, hogy a muzulmán emberek szemében ez a két halál nem azonos? Miért más a vallási meggyőződésből elkövetett gyilkosság és öngyilkosság a szemükben, mint egy bombázás folyamán meghalni? Hiába nem egyeztethető össze logikai szempontból a két gondolat, mindez megmagyarázható a visszafelé elsülés elméletével. Az ő szent, vallási meggyőződésük szerint egyenes út vezet számukra a paradicsomba, és hiába mondaná bárki nekik, hogy mindkét esetben gyilkosságról van szó, az ő alapelveik szerint különbözőek ezek az esetek.

Egy másik jó példa lehet az elmélet megértésére az is, hogy a tudomány jelenlegi állása szerint semmi sem bizonyítja, hogy Jézus valójában december 25-én született, sőt, sokkal valószínűbb, hogy valójában valamikor kora ősszel. Ennek ellenére a katolikus közösség a mai napig aznap ünnepli a Megváltó megszületését, az elmúlt 2000 évben. Ez egy olyan információ, amit például a Jehova tanúi gyülekezet tagjai előszeretettel hangoztatnak, és amit a katolikus közösség nem szívesen fogad el.

Az ember belső meggyőzései olyan régi, berögzött, olykor belénk nevelt hiedelmeken alapszik, melyek gyermekkor óta alakultak ki, és amelyeket szinte lehetetlenség megváltoztatni. Mialatt a köznapi meggyőződésünk (kedvenc szín, étel) képlékeny és puha, addig a belső meggyőződésünk szilárd, kőkemény, és rendkívül rugalmatlan a változásokra.

Úgy kell elképzelnünk ezt az egész jelenséget, mintha az agyunk egy házat építene magának a belső meggyőződésünkből. Minden információ, amely a ház alapját alkotja, sérthetetlen a szemünkben, hisz ezeken alapul minden, ezek szolgáltatják az érzelmek házának a tartóoszlopait. Ha egy olyan információt hallunk, ami ellentétes ezekkel a belső meggyőződésekkel, az agyunk úgy érzi, ez a ház lerombolódhat, emiatt úgy próbál megvédeni minket, hogy ezeket a részeket, információkat zsigerből elutasítja, és egy pillanatig nem firtatja, mennyi valóságalapja van.

Mindez azért van, hogy az agyunk képes legyen megóvni a világképünket, a kis házat, amelyben az agyunk komfortosan érzi magát. Értelmszerűen ezek a tartóoszlopok minden ember életében más ideológiákon alapszanak, ám ha legalábbis egy ezek közül a személyiséget alapjaiban meghatározó tényezők közül a vallás, vagy bármilyen vallási ideológia, érhető, miért reagál az

emberek legnagyobb része hevesebben a hitüket ért kérdésekre, vitákra, vagy épp háborús fenyegetésekre.³

Ezt az elméletet másfajta megfogalmazásban is láthatjuk, mely főként az evolúciós pszichológiához kötődik, ezen belül is a kettős folyamatelmélethez. Eszerint a pszichológiai modell szerint az emberben két, egymástól eltérő gondolkodásmód van, melyet 1-es és 2-es számú rendszereknek nevez. Amíg a 2 számú rendszer egy viszonylag nemrég kialakult rendszer, ez teszi számunkra lehetővé a logikus tervezést és gondolkozást, ez a hang, a narrátor az életünk során, az 1-es számú rendszer sokkal ösztönösebb, automatikusabb. Az 1-es számú rendszer már születése óta beleépül az ember személyiségébe. Folyamatosan kiépül, fejlődik, függetlenül a származástól, a születési helytől. Egyfajta túlélési mechanizmusként tekinthetünk rá, melynek szerepe, hogy segítsen navigálni a veszélyes körülmények között, hogy társakat találhassunk, illetve, hogy a vallás kifejlődhetett és öröklődhetett. Az 1-es rendszer teszi lehetővé, hogy az ember ösztönösen az élet jeleit keresse mindenütt, függetlenül annak jelenlététől. Ez annak köszönhető, hogy az evolúció során belekódolódott az ember viselkedésébe ez a figyelmesség, hogy időben észre tudja venni a rá leselkedő veszélyeket, az esetlegesen a bokorban rejtőzködő mérges kígyót, vagy a fűben guggoló oroszlánt. Emellett, éppen ez a funkció tette lehetővé azt, hogy az ember elkezdett hinni egy nem látható létezőben, akár jótékony, biztonságot adó istenképről, akár egy rejtőzködő szörnyről legyen szó. Az 1-es rendszer továbbá arra is ösztönöz, hogy az ember dualisztikusan tudja szemlélni a dolgokat, vagyis hogy az elmét és a testet elkülöníthesse egymástól, már a gyermekkorban is.

Érdemes továbbá megnézni, miként vélekednek a különféle tudományos szakemberek a vallás evolúciójáról. Ahogyan Karl Popper megfogalmazta, a konstruktivista evolúció során az élőlényeknek folyamatosan problémákat kell megoldaniuk, a megoldások pedig legtöbbször összetett, stabil funkciókkal rendelkező konstrukciók. Ezekre a konstrukciókra többnyire adaptatív képződményekként tekinthetünk. Ezeket az evolúciós konstrukciókat a vallás esetében is feltérképezhetjük, többnyire a meta-elmélet segítségével. Háromféle szociális konstrukcióra bonthatjuk az evolúciós változásokat:

³ Varga Beatrix: A backfire effect – a visszafelé elsülés elmélete, 2019

1. Azokat a konstrukciókat, melyek során a változás létfontosságú, szükségszerű volt, az életben maradás alapfeltétele, adaptációnak nevezzük.
2. Azokat a konstrukciókat, melyek nem voltak elengedhetetlenek a túléléshez, alkalmanként ad hoc jelleggel jöttek létre, de lényegében pozitív eredményként értelmezhetünk, mellékterméknek nevezzük.
3. Azokat a konstrukciókat, melyek elavultak, esetenként károsak, egyfajta adalékként funkcionálnak, zörejnek nevezzük⁴.

A továbbiakban azt fogom bemutatni, hogyan fejlődött maga a vallás, illetve, hogy a különféle tudósok, szociológusok hogyan vélekednek a vallás jelenlegi megítéléséről. A vallás 3 fontos lépcsőfokon ment keresztül az evolúciós folyamat alatt. A legelső szakasz, az egyéni vallás szinte 50-40 ezer tájékára tehető. Ebben a fázisban a közösséget még csak 1-2 tucat ember alkotta, akiket közvetlen rokoni szálak fűztek egymáshoz, és akik állandó jelleggel egymásra voltak utalva. Az együttélés folyamán tapasztalták, hogy bizonyos praktikákkal manipulálni tudják embertársaikat, vagy alkalom adtán, a világot. Úgy vélték, a valóságos, észlelhető világon kívül is szándékok, cselekedetek léteznek, melyeket próbáltak úgy manipulálni, hogy az események számukra kedvezőek legyenek, vagy, hogy elháríthassák a kedvezőtlen körülményeket. Ezek az ismeretek, hiedelmek alakultak át idővel hitté, mely bizonyosságot és elköteleződést jelentett a közösség tagjainak. Ebben a fázisban a vallás, mint hit jelent meg egyfajta „túlvilági lényekben”, melyeket a közösség tagjai ajándékokkal, rítusokkal próbáltak manipulálni annak érdekében, hogy számukra előnyösen alakuljanak a jövő történései. Emellett rituálékat végeztek, speciális anyagokat fogyasztottak annak érdekében, hogy vallási élményekben lehessen részükhöz.

A második lépcsőfok a vallás szociális vallássá való transzformációja a neolit korszakban. A közösségek már nem pár tucat főből álltak, hanem 150-200 főt is számláltak, így pedig már kisebb volt a koherencia a tagok között, kevésbé voltak egymásra utalva a közösség tagjai, illetve, már nem kizárólag rokoni kapcsolat volt közöttük. A közösségnek már más életvitele van, letelepedett, szervezett rendszerben élnek, mely összehangoltságot, és tervezést igényel. Ez a berendezkedés különféle nehézségeket okozott, a tagok különbözősége, sokszínűsége negatív hatással volt a kölcsönös bizalomra, együttműködésre, illetve csökkentette a szolidaritás szintjét. Tovább tetézték a problémákat a különféle társadalmi egyenlőtlenségek is, vagyoni és hatalmi szinten is. Megoldásokra volt tehát szükség, adaptációra, ahhoz, hogy a vallás életképes maradjon. Adaptatív szempontból szükséges tehát megvizsgálni az adaptatív problémákat, illetve a vallásnak

⁴ Marosán György: Az evolúció, mint a társadalom-tudományok metaelmélete, 2005

az e problémákra adott megoldásait. A cél egy kifinomultabb, rátermettebb, jobban funkcionáló rendszer felépítése volt, mely segített túllendülni a nehézségeken. Közösségi élmények születtek, ünnepek, rítusok, eredetmítoszok, melyeknek célja a közösség kohéziójának erősítése volt. Kiformálódott egy integráltabb világkép, mely egyfajta vezérelvként szolgált a különféle rituálék, ünnepek vezetésében. Dedikált helyen, eszközökkel zajlottak az események, melyeknek különlegességét továbbra is az extázishoz szükséges anyagok fokozták, melyek nagy jelentőségű vallási élményekhez juttatta a közösség tagjait. Ezen a szinten már az egyéni vallás jellemzőin kívül más fontos jellegzetességek is megjelentek a vallásban. Magyarázatot adott a közvetlen tapasztalaton túlmutató kérdésekre, melyek fontosak voltak a közösség számára, bevezetett egy szimbólumrendszert a vallási tárgyak, eszközök használatára, melyek kitüntetett helyet kaptak, továbbá igyekezett erősíteni a csoportidentitást.

A harmadik fázisban az intézményessé vált vallás jelenik meg. Ebben az esetben már jóval nagyobb a közösség, több falu összeolvadásából alakul ki. Megjelenik egy uralkodó, elit réteg, a közösségen belül pedig kialakul egy szigorú, belső rendszer. A változás hozzávetőlegesen a 5000-2000 közötti időszakban ment végbe, kialakult a hierarchikus társadalom, társadalmi osztályok, illetve a különféle privilégiumok öröklődése. Ezek a különbségek további nehézségek elé állították a vallást, ismételten megoldásokat kellett alkalmazni a fennmaradás érdekében. A szociális vallás jellegzetességein felül az intézményes vallás magában foglalja már a társadalom rendjére, viselkedésére előírt szabályrendszereket, melyek kiegészítenek az egyén és a közösség számára is kötelező, a mindennapi életbe beépülő gyakorlatokat.

Érdemes tehát megvizsgálni, miként vélekednek a különféle filozófusok, professzorok a vallás evolúciójáról. Jonathan Haidt, a népszerű szociálpszichológus szerint a vallás adaptáció útján tudott fennmaradni a történelem folyamán. Alkalmazkodott az adott problémákhoz, és megoldást talált rájuk. Ezt a nézőpontot részletesen ki is fejtette egy 2012-es TED konferencia alkalmával.⁵ Úgy gondolja, hogy az alkalmazkodás egyik fontos eszköze a csoportban való együttműködés elvén alapul. Szerinte az ember számára az, amikor feladja önnön érdekeit, akaratát a csoport érdekeiért, vagyis a profán létét azért, hogy egy szentebb életet élhessen, maga a vallási evolúció, az adaptáció, melynek során a vallás túlélte a nehézségeket. Jared M. Diamond evolúcióbiológus, élettanprofesszor hasonlóképp vélekedik a vallás evolúciójáról, mint Jonathan Haidt, hisz mindketten adaptációnak tartják a vallást. *A világ tegnapig* című könyvében ismerteti az államiság előtti régi társadalmak mibenlétét, különbségeit, annak érdekében, hogy a modern kor embere

⁵ Jonathan Haidt: Religion, evolution, and the ecstasy of self-transcendence, 2012

tanulhasson belőle. Értelemszerűen ezeknek a társadalmaknak a vallási szokásai is előtérbe kerülnek, betekintést enged tehát abba, hogyan is fejlődött, adaptálódott egy-egy társadalom keretein belül.

Ám nem minden szakértő gondolkodik hasonlóképp. Robert Wright, amerikai újságíró és szerző szerint a vallás nem adaptáció, hanem sokkal inkább, mint melléktermék jelenik meg. *Isten evolúciója* című könyvében történelmi, szociológiai és antropológiai oldalról mutatja be, hogyan alakultak ki a vallások, és milyen változásokon mentek át. Úgy véli, a tudományhoz hasonlóan, amely állandó kiigazításokkal operál, ha egy előzőleg publikált információról kiderül, hogy hibás, a vallás is hasonlóképp reagált a történelem során felmerült problémákra. A vallás eszméje, mint olyan sose kérdőjeleződött meg, csak szükség esetén a nézetek változtak meg.

Főként ateista gondolkodók, köztük Richard Dawkins brit etológus és Daniel Dennett amerikai filozófus is szigorúan támadják a vallásokat műveikben. Úgy gondolják, a vallás csak zörej, mely sokszor kifejezetten kártékony az emberre. Dan Dennett, ahogyan *A varázss megtörik* című könyvében ezt ki is fejt, úgy tekint a vallásra, mint egy evolúciós termékre. A tudományra összpontosít, ellent mond a teremtéseméletnek, és élesen bírálja a vallásokat. Richard Dawkins más oldalról közelíti meg a kérdést. Egyenesen felszólítja az ateista közösséget arra, hogy terjesszék nézeteiket, annak érdekében, hogy az általa oly károsnak tartott vallás ne férközhessen be a tudomány vagy a politika köreibbe. *Isteni téveszme* című könyvében erősen bírálja az vallást, úgy gondolja, a vallás maga csak egy melléktermék, mégis, leírásaiban lényegesen közelebb kerül a zörej fogalmához. Példáiban többek között az elektromos lámpában eléggő lepkéket említi, melyek, bár egyfajta „öngyilkos” akciót követnek el, valójában a haláluk csak a mellékterméke annak, hogy nem képesek értelmezni a mesterséges fényt, ezáltal felé repülnek, ahogyan az a természetes fény esetében is történni szokott, mely iránymutatásként szolgál a rovaroknak. Az emberrel kapcsolatban hasonló példázatokat említi, úgy gondolja, a vallás csak egy örökletes kulturális tényező, melyre nincs szüksége az embernek, és amely rossz iránymutatást ad, amelyet, ha vakon követnek, önmagukat sodorják veszélybe.

Látható tehát, mennyi elmélet és megosztó vélemény van manapság is jelen a vallások kialakulásával és fejlődésével kapcsolatban. A továbbiakban bemutatásra kerülnek - a teljesség igénye nélkül – a legjelentősebb vallások a történelem folyamán.

4. A VALLÁSOK ISMERTETÉSE

4.1. Ateizmus

Kezdetnek szeretnék továbbá pár szót ejteni az ateizmus gyakorlatáról és jelenségéről is, hisz a vallás tagadása maga is egyfajta hitvallásként értelmezhető. Hétköznapi szóhasználatban legtöbbször szimplán annyit jelent, hogy aki ateista, egyszerűen nem hisz Isten létezésében, ezzel szemben a fogalom, és az ateizmus követői ennél jóval sokszínűbbek. Megkülönböztethetünk gyenge és erős ateizmust, mely során a gyenge ateista csak nem hisz az isteni létezésben, de nem tagadja annak létét. Úgy véli, ez egy bizonytalan kérdéskör, és nincs semmi lehetőség arra, hogy megismerjük a valódi válaszokat. Az erős ateista ezzel szemben kinyilatkoztatja, hogy szerintem nem csak hogy bizonytalan mindez, de Isten, istenek nincsenek, nem léteznek. A tudományos bizonyítékokra támaszkodik, ám kétkedő, és minden állítást, ami Isten vagy az istenek léteire vonatkozik, felesleges információnak tekint. Bár főként a gyenge ateisták elismerhetik a vallásos lét pozitívumait, ezzel szemben főként a negatívumokra, a hiányosságokra igyekeznek rámutatni, ezzel is alátámasztva saját igazságukat. Az ateista továbbá nem hisz a halál utáni életben sem. Számukra nincs túlvilág, aki eltávozik, az megszűnik létezni. Nem kerül sem egy jobb, sem egy rosszabb helyre, és nincs remény arra, hogy halál után később újra találkozhatnak szeretteikkel.

4.2. Hinduizmus

Történelmi szempontból a hinduizmus a legősibb vallás, amelyet említenünk kell. Ez a vallás a mai napig jelentős szerepet tölt be India életében, de a világ más tájain is gyakorolják. A hinduizmus alappillére az ok-okozati együttes, a karma. Ez az erő irányítja a mindennapokat, az emberek hisznek abban, hogy minden tettnek következménye van. Ezek a következmények a halál utáni életre tekintve is fontosak. A hinduizmus úgy véli, a halál után bekövetkezik a lélek vándorlása, így ha az életünk folyamán a tetteink jók voltak, egy jobb, eredményesebb életben születünk újjá, ha viszont a tetteinknek negatív hatásai voltak, úgy a következő élet egy silányabb, olykor állati vagy épp növényi testben kezdődik el. Ennek a folyamatnak a célja az, hogy idővel az egyén lelke elérkezessen a móska-ba, vagyis az örök nyugalom, béke állapotába, hogy az lélek „egy cseppé válhasson az óceánban”. Ezen állapot elérésének a legjobb eszköze a meditáció, amelynek gyakorlásával az ego-t feloldva a személyiségünk egysége feloldódik.

Az univerzum keletkezésére és miben létezik is speciális magyarázattal rendelkezik a hinduizmus. Úgy vélik, hogy istenek léteznek, de csak mióta maga az univerzum is létezik, ezáltal az istenek is egyfajta teremtményként jelennek meg különböző manifesztációkon keresztül. Ami

mindent alkotott, aminek minden köszönhető, az pedig az Egy. Valójában, a hinduizmus tanításai szerint, Brahman-on, a Szellemen kívül semmi sem valódi létező, minden tényező, amely valóságosnak hat, valójában Brahman egy másik formája, álruhája. Minden Brahmanban van, és mindenben ott van Brahman. Bár az emberek életét befolyásolja a karmájuk, valójában Brahmanban jelennek meg újra és újra más-más formában. Ez az előre megírt szerep megjelenik a kasztrendszerben is. Magának a hinduizmusnak a tanai tartalmazzák a 4 kasztra osztottság miértjét és milyenségét, melyből egy adott élet alatt képtelenség volt kitörni. Ezáltal érthető tehát, miért nyújt vígaszt és reményt a karma és a reinkarnáció jelenléte, hisz jó karma által az ember a következő életében akár egy magasabb kasztban is újjászülethet.

A hinduizmus egyszerre nevezhető monoteista és politeista vallásnak is, hisz Brahman, bár milliányi istent teremtett, minden istenen keresztül megjelenik. Ez a milliányi istenkép viszont rokonszenvet kelt a hindu emberekben. Mindegyik istennek saját személyisége, története van, különféle kapcsolati rendszerrel, melyek az emberek között is megtalálhatóak.

Az egyiptomi vallás tipikus példája azon vallásoknak, ahol a hívő emberek úgy vélték, a halál után az embernek egy új, más világban kell majd helytállnia, így minden szükségessé ellátták a sírban. Sokszor találtak a régészek ételt, kincseket, tárgyakat, melyekről úgy vélték, segíthetnek majd az elhunytak a túlvilágra való bejutásban. A halál maga csak egy ajtóként volt értelmezhető, a későbbi öröklétbe való belépéshez.

4.3. Buddhizmus

A buddhizmus szorosan kapcsolódik a hindu valláshoz, ám már egyfajta kritikával kiegészítve. A buddhizmus tanai szerint az ember boldogtalanságát a vágy okozza, ezáltal, ha az ember nem vágyik semmire, nem is szenvedhed. Férfiak és nők folyamatosan a jobbra, a többre vágnak, ám amint a vágyaik tárgyát sikerült elérni, újra nagyobb és nagyobb célokat tűznek ki maguk elé, így az örök elégedetlenség kényszerébe taszítva magukat. Sziddhárta (megvilágosodása után Buddha) ébredt rá erre az igazságra, így elhatározása szerint segíteni szeretne volna az embereket, hogy megszabadulhassanak a kártékony vágyaiktól, ezáltal egy boldogabb életre vezetve őket. Úgy vélte, a szamszara körforgásából csak a középút követése segítheti ki az embert, vagyis a két szélsőség (a gyönyörök halmozása és az önsanyargatás) közötti ösvény. A buddhizmus egyfajta gyakorlati vallás, mely során nem elég, ha az ember hisz – a meditáció által szükséges megzabolázni elméjét, hogy elkerülje a vágyakozást. Tanításai szerint a legjobb módja annak, hogy megállítsuk a reinkarnáció folyamatát, ha szerzetesnek áll az ember, és követi a megvilágosodáshoz szükséges ösvényt.

4.4. A görög és római hitélet

Az ókor során is, a vallások rendkívül fontos szerepet foglaltak el a hétköznapi emberek életében. A társadalmak politeisták voltak, isteneiket antropomorf kinézettel ruházták fel, így téve őket mindennapjaik részévé. Úgy gondolták, hogy az emberek nem csak kinézetükben hasonlóak az emberekhez, de cselekedeteikben, gondolataikban is. Az istenek között is jelen voltak a hierarchiai különbségek, ők maguk is hibáztak, tévedtek, megjelent köztük az irigység, a féltékenység, de a szerelem is – lényegében olyanok voltak, mint az akkori világ bármelyik embere, annyi különbséggel, hogy ők halhatatlanok voltak. Bár minden istennek megvolt a maga ereje és hatalma, óriásiak, hatalmasok voltak, a sorssal ők maguk sem tudtak szembe szállni. Bár a mítoszok alapján ismerték meg az istenek életét, ezek az elbeszélések nem számítottak valódi hittételnek, inkább tanulságot szolgáltatató történeteknek, melyek segítettek közelebbinek érezni az isteneket.

Ezzel szemben, az ókori Görögországban a vallás nem az ember hitének kivetülése volt, nem az istennel folytatott bensőséges párbeszédben jelent meg, hanem az állati áldozatokban, az ünnepeken való részvételben, mely egyfajta társadalmi elvárás volt. Ezek az események közösségformáló erővel rendelkeztek, hiszen mindig egy adott csoporton, családon belül zajlott. Ha bárki vétett e tradíciók ellen, azt a közösség elleni lázadásnak tekintették. Így hát a vallás szerves részét képezte a mindennapi életnek. Végiggondolva tehát az akkori ember életmódján, szokásain, érthető, miért is volt ennyire népszerű számukra a hellén politeista világnézet, illetve, hogyan válhatott ennyire szervesen a mindennapok részévé.

4.5. Judaizmus

A zsidók istene különböző prófétákon keresztül megjelenve tudatta népével az akaratát. Először Ábrahámhoz szólt, hogy tudassa, ő az egy igaz Isten, így a bálványok istenként történő imádása hibás elképzelés. Ez a legfőbb gondolata a Tóra világának. A későbbiekben Ábrahám fia, Izsák került kiváltságos helyzetben, hisz őt szólította meg az úr, hogy közvetítse akaratát a nép felé. Majd Jákob következett, utána pedig a zsidó vallás egyik legfontosabb szereplője, egy próféta, Mózes, aki kivezette a zsidó népet Egyiptomból, megszabadítva őket az elnyomástól. Hozzá köthető a pászah, vagy más néven a zsidó húsvét, úgy, ahogyan a tízparancsolat kihirdetése és megismertetése is a zsidó néppel, ezen belül is a bálványimádás megtiltásának kihirdetése a hívő nép számára, hiszen Jahve az egyetlen igaz isten Izraelnek.

Bár az Egyiptomból való kivonulást a mai napig a legnagyobb ünnepként üli meg a zsidó nép, ennek ellenére a kivonulás után nem a dicső aranykor fázisa érkezett el. A zsidók számtalan üldöztetésen, szolgaságon mentek át, mire újra megszólította őket az Örökkévaló, ekkor már egy

másik próféta, Ezékiel által. Elmondta, hogy a szövetségekötésük ellenére nem úgy viselkedik az izraeli nép, ahogyan az elvárható lett volna. Elhajlottak a politeizmus irányában a monoteista hitük helyett, s nem hívő szemmel tekintenek Istenükre. Kapzsi életet éltek, ezzel ellentétben viszont a szegényeket, árvákat kellett volna támogatniuk, és egyszerű életet élniük, ahogyan az az egyiptomi kivonulás után is történt, a pusztaságban. A próféták elmondták, hogy a száműzetések, a rabszolgaság mind-mind Izrael hűtlenségéből fakad, hiszen Jahve kizárólagosságának igényét a bálványistenekkel szemben nem tartották fenti. Úgy vélték, a sok szenvedés, melyek életük során találkoznak, Isten büntetése a szövetségekötéssel szembeni hűtlenség miatt van. Pár évszázaddal később, ennek az eszmének a hatására válhatott tehát az izraeli nép teokráciává, vagyis nem emberközpontú, hanem a hit által vezérelt állammá.

Kezdetben az izraeli népet nem különösebben foglalkoztatta a halál utáni élet, úgy vélték, az egyén halálával a lélek is meghal, és egy Seol nevezetű sötét helyre távozik. Bár már a zsoltárosirodalom egyes énekeiben is megjelent az igazak és a gonoszok elkerülésének eszménye a túlvilági léttel kapcsolatban, Dániel volt az első olyan próféta a zsidók történetében, aki nem az akkori jelenkorról írt, hanem a halál utáni élet kérdésével foglalkozott. Azt hirdette, hogy az idők végeztével Isten színre lép, vele együtt mindazok, akik igaz életet éltek, feltámadnak. Dániel volt továbbá az is, aki megjövendölte a Messiásnak, Isten küldöttének megérkezését a földre.

4.6. Konfucianizmus

A konfucianizmus legfőbb tanítója maga Konfuciusz, ám tanításai főként halála után pár száz évvel nyertek valódi meghallgattatást. Úgy vélte, a legfőbb erény a társadalom hasznos részének lenni. Az életet egyfajta kapcsolatrendszerként vázolta fel, melyben minden tettetnek a közös érdekeket kell szolgálnia a nagyobb jó érdekében, még akkor is, ha az az egyén önös érdekei ellen való döntés is. Létfontosságúvá vált a másik megértése, melyet a ren szóval fogalmazott meg. Azt szerette volna, ha a hatalmi pozícióban lévő államférfiak, vezetők hasonlóképp élik a mindennapjaikat, folyamatosan azon dolgozva, hogy a társadalomnak, a népnek a legjobb legyen. Konfuciusz esetében nem a halál utáni élet jelentette a legfontosabb prioritást, hanem az evilági, földi létet igyekezett minél inkább elviselhetőbbé tenni. Emellett viszont úgy gondolta, az emberek közötti kapcsolat a halál után is fennmarad, az elhunytak lelke továbbra is a szeretteikben marad. Az elhunyt nem szűnik meg létezni, egyszerűen csak elhagyja a földi színt, hogy egy másik világba vándoroljon.

4.7. Kereszténység

Az első, mely világvallássá fejlődhetett, a keresztény volt. Ahhoz, hogy ez a vallás ennyire népszerűvé vált, nagyban hozzájárult az is, hogy az eddigi vallások nagy részével ellentétben, nem a csoport, a társadalom általános megváltása volt a kecsegtető ígélet, hanem az egyéni feltámadásra vetette a hangsúlyt, így a közösségtől elvándorolva, egyénileg is követhető volt. Alapjaiban véve a judaizmushoz köthető, hisz Jézus, a keresztény vallás legfontosabb szereplője is emberi származását tekintve zsidó volt. Földi léte során alapjaiban véve változtatta meg a valláshoz való viszonyokat. Azt hirdette, a legfontosabb parancs mindenek előtt az Isten iránti szeretet, emellett pedig, mint második parancsolat, az embertársak iránti szeretetre sarkalt, nemtől, vallástól, származástól függetlenül. Úgy gondolta, a törvények vannak az emberekért, nem pedig az emberek azért, hogy mindenek felett a törvényeknek tegyenek eleget. Elítélte azt az alapvetést, mely szerint a zsidók szenvedései az Istentől származnak hűtlenségük miatt. Úgy vélte, a szenvedés nem Isten büntetése, hanem a hatalom, a törvényi és politikai szerveződés okozza. Tanításaiban mindenekelőtt a szegényeket támogatta, a szenvedőknek gyógyulást ígért, és megjövendölte Isten földi királyságának elérézésére. A legfontosabb mindenek előtt a megbocsátás, legfőképp azokkal szemben, akik bármi rosszat tettek ellenünk.

Isten ábrázolása is megváltozik Jézus színre lépésével – míg a zsidók vezetőként, úrként tekintettek rá, Jézus tanításai szerint, ahogyan azt a Miatyánk imádságban is olvashatjuk, Isten sokkal inkább egy jószájas apa képével leírható, aki minden egyes gyermekével törődik. Nem filozofikus előadásokkal ismertette meg az emberekkel Isten akaratát, nem mondta meg, mit is kellene, hogy az emberek gondoljanak, helyette inkább tanulságos példázatokkal, történetekkel magyarázta meg Isten országának igazságait.

Bár rengetegen követték, sok kritika is érte a keresztény vallást, már Jézus korában is, legfőképp amiatt, mert követői nagy része szó szerinti ígéletként értelmezte a szimbolikus példázatokot. Azt várták, hogy Jézus majd a zsidók mellé áll Mózeshez hasonlóan, és megszünteti szenvedéseiket azáltal, hogy legyőzi a római elnyomást. Hittek abban, hogy a megígért isteni királyság még az ő korukban, a földi életben elérkezik, és részük lesz a megérdemelt dicsőségben. Érthető tehát, miért is rendültek meg a hívei a keresztre feszítés után. Úgy érezték, hiába hittek, hiába követték Jézust, nem teljesítette be az elvárásaikat.

A fordulópont Jézus feltámadása után következett be. Az evangéliumok többször is említést tesznek Jézus megjelenéséről halála után, melyek bátorságot öntöttek Jézus követőinek, apostolainak szívébe, így továbbra is hirdették Jézus tanításait a nép körében. A legfontosabb

szereplő Pál lett, aki Jézus megjelenésének hatására a Damaszkuszi úton keresztény üldözőből a leghatékonyabb hírnök lett. Sorozatos utazásai során mindenhol hirdette Jézus tanításait, és történetei hatására rengeteg embert térített meg, majd egyházközségeket alapított. Az ő nevéhez köthető továbbá a keresztény vallás elterjedése Rómában is, mely nagy dolognak számított, tudva hogy ez a város volt a birodalom központja. A hosszas keresztényüldözések után Konstantinus császár uralma alatt pedig egyetemes, katolikus vallássá válhatott, hisz a kereszténység lett a Római Birodalom hivatalos vallása. A kereszténység történetének egy szakaszában Konstantinápoly vált az egyház központjává, ebben a városban volt a legerősebb Konstantinus császár hatása is. Itt következhezett be az egyházszakadás Krisztus után 1054-ben, amikor is az egységes Egyház Keleti-ortodox és Nyugati katolikus oldalakra szakadt. A konfliktus több történelmi és politikai eseményre, illetve döntésre is visszavezethető, mint például a pápa péteri főségének tiszteletéből, illetve a vallási központ helyének meghatározásából, illetve egyházszervezeti és- szervezeti kérdésekből adódott. Az ortodoxok szerint Konstantinus hatására válhatott a keresztény vallás ilyen meghatározóvá, fontosabb szereplője volt a vallás megszilárdításának, mint maga Jézus Krisztus, így nem támogatták, hogy Rómában a pápa hasonlóan nagy jogkörrel operál, mint a császár maga, és mint Jézus földi helytartója nyilvánul meg.

4.8. Iszlám

A harmadik nagy vallás, mely a zsidóságon – így egyben a kereszténységen kívül szintén Ábrahámot tartja alapító atyjának, az iszlám volt. A történet szerint Ábrahám másik fia, Izmael forrást fakasztott a sivatagban, mellyel büszkévé tette apját, Ábrahám pedig ezen a helyen egy templomot emeltetett, benne egy szent, fekete kővel. Az iszlám története szerint ez a kő a Paradicsomból származik, melyet Ádám és Éva hoztak magukkal, hogy emlékeztesse őket, mit is veszítettek a kiűztetéssel. Később a kő, illetve a templom köré egy teljes város épült, amely a Mekka nevet kapta. Az iszlám istenét Allahnak hívják, legfontosabb prófétája pedig Mohamed. A próféta felszólalt a bálványimádás ellen, amely erős nem tetszést váltott ki a vallást kiaknázó árusok tömegéből. A konfliktus szakadást indított el Mekkában, így Mohamed Medina felé vette az irányt, ahol le is telepedett, és hirdette a Gábrriel arkangyal által elmondott isteni hitvallást. Mohamed a konfliktus lecsendesedése után visszatért Mekkába, lerombolta a bálványokat, ezzel hagyományt teremtve a muszlimok zarándoklatához, a hadzs-hoz.

Az iszlám nem csupán vallási oldalról szabályozza a hívők életét, hanem a mindennapokban, a hétköznapiakban is folyamatosan jelen van. A vallás 5 alappillére egyfajta keretet ad a mindennapoknak, melyet minden valódi mohamedánnak be kell tartania. Ilyen az Istenben való hit

fontossága és hirdetése, a napi 5-szöri imádkozás Mekka felé fordulva, az alamizna osztása a szegényeknek, a Ramadán, vagyis a böjt megtartása, valamint Mohammed útjára megemlékezve, a zarándoklat. Allah kegyes, megbocsájtó atyaként jelenik meg a Korán szövegeiben, ám emellett megjelenik bosszúálló, kegyetlen oldala is, mellyel a hitetleneket, az iszlám hit ellenségeit sújtja majd.

Az iszlám valláson belül a kalifátus öröklése kapcsán a 600-as években megtörtént az egyházszakadás. Ettől az alkalomtól fogva különül el a szunnita és a síita ágazat.

4.9. Reformáció

Hogy megértsük a reformáció folyamatát, ismerni kell a pontos képet a keresztény vallás halál utáni scenárióit. A mennyország és a pokol elmélete továbbra is érvényben maradt, ám túlságosan szélsőséges végletekként jelentek meg. Hogy valamelyes vigaszt nyújtsanak az embereknek, a 12 században bevezetésre került a purgatórium, a tisztítótűz fogalma is, mely a későbbiekben jövedelmező ágazatnak bizonyult.

1517-ben Leó pápa megalakította a búcsúcédula fogalmát. Ennek a cédulának a megvásárlásával egyenes utat ígért az embereknek a mennyországba, emellett az elhunyt hozzátartozóiknak a tisztítótűzben való szenvedéseit is lerövidítette. Cserébe a búcsúcéduláért, pénzt kért, melyből a római Szent Péter nagytemplom felújítási munkáit szerette volna finanszírozni. Rengeteg pénz gyűjt össze a felhívás hatására, a híveknek rendkívül kényelmes alternatívát kínált a bűnbocsánatra. Ezzel szemben, kritikusai is támadtak a rendszernek, legfontosabb közülük Luther Márton. Rómába látogatva megdöbbenett az egyház korrupszága és hatalmi játszmái, emellett héberül olvasva a Bibliát úgy érezte, a katolikus egyház félreértelmezi Jézus szavait. Úgy gondolta, Isten megbocsájtása, szeretete semmiképp sem megvásárolható, ezzel szemben kizárólag Isten szeretete mentheti meg az embert a kárhozattól. Úgy vélte, Isten nem egy olyasfajta személy, aki bármit is várna cserébe azért, amit adott. Isten önzetlen, nem célja a folyamatos büntetés, számonkérés, hisz bármi történjen, szeretni fogja az ő gyermekeit. Érthető tehát, miért kínált megfelelő alternatívát a protestáns ideológia a kiábrándult, elszegényedett Európa számára. Emellett viszont, bár Európában született meg a protestantizmus, és újításokat ért el Angliában (anglikán egyház) és Skóciában, a világ számos részére is elterjedt, köztük a gyarmatosítás által, Amerika területére is.

4.10. Amerika újkori vallásai

A kvékerek szintén a kereszténységet veszik alapul, de a protestáns vallásokhoz hasonlóan, máshogy értelmezik a Bibliát. George Fox, a kvékerek csoportjának megalapítója úgy vélte, minden emberben ott ragyog Isten fénye, így minden ember egyenlő, nemtől, vallástól, származástól függetlenül. Ez az ötlet szöges ellentétben állt Amerika rabszolgatartó életvitelével, melyet az eddigi vallások sem elleneztek, sokkal inkább egy természetes velejárója volt az életnek. A kvékerek újra értelmezték magát a Bibliát, így egyfajta lelkiismereti vallássá alakítva a keresztény tanokat, elítélve a rabszolgatartást. Ezáltal válhatott a lecsupaszított katolikus vallás az üldözött rétegek vallásává, ezért van a mai napig is olyan erőteljesen jelen az afroamerikai kultúrában.

A kvékerek mellett a mormon eszmék is jelentősek voltak. A Mormon könyve szerint úgy vélték, az ígélet földje Amerika lesz, ott valósul majd meg Jézus uralmának visszatérte. Alapítójuk, Joseph Smith nem új egyházként tekintett a mormon vallásra, hanem egyfajta megtisztított keresztény vallásként. Emellett visszahozta a többnejűség intézményét, arra alapozva, hogy annak idején Ábrahámnak is több felesége volt, így ez üdvös dolog Isten szemében. Miután elfoglalták Utah államot, a fennmaradás érdekében azonban le kellett tenniük a többnejűség lehetőségéről, hisz ez erősen ellenkezett az szövetségi kormány eszméivel. Manapság egy rendkívül józan csoportosulásként jelennek meg, a mormon hitélet teljes mértékig befolyásolja az életüket, mindennapjaikat. A legfontosabb erény a család támogatása, a családi életmód értéke. Hasonlóképp életvitel szerűen űzött vallási közösség a Hetednap Adventisták közössége, akik Jézus második, dicsőséges eljövételét várják a Földön. A szekta tagjai számára tiltott a tánc, a dohányzás, a vegetarianizmus betartása, vagyis rendhívül szigorú morális szabályzattal rendelkeztek. A halál utáni élet kérdésében is megoszlottak a vélemények az adventista közösségben. A hivatalos keresztény állásponttal ellentétben, mely szerint az ítéletnapon Isten két táborra osztja az emberiséget, az örök boldogság és az örök kárhozat résztvevőire, Ellen White szerint, az adventista közösség megalapítója szerint ez korántsem összeegyeztethető az isteni szeretet eszméjével. Véleménye szerint a bűnösök nem az örökké tartó szenvedésre, hanem felejtésre kerülnek, megsemmisülnek. A Jehova tanúi nevezetű rend hasonló értékrenddel operál, annyi különbséggel, hogy kizárja a Szentháromságot, és kizárólag az Isteni személyre koncentrálnak. A csoport teljes mértékig elzárkózik a modern világ vívmányaitól, így az orvostudomány eredményeitől is. Misszionárius tevékenységet folytatnak, hogy minél szélesebb körben terjeszthessék Isten ígétjét.

A szekták mellett megszületett a Szcientológia egyháza is, mely nagy népszerűségnek örvend napjainkban is, mely a hindu vallás alapjait követi, emellett viszont a keresztény hitvallásból is

átemel elemeket. Úgy vélik, a folyamatos újjászületések alkalmával az emberi lélek sérül, horzsolásokat szenved, és ezek okozzák a megbetegedéseket, a rossz közérzetet, emellett a különféle életek során tapasztalt nehézségek szintén nyomot hagynak a lelken. Hogy ezekről megszabadulhasson, auditáláson kell részt vennie a vallás követőjének. Egyfajta pszichológiai vizsgálatként az auditor igyekszik megtalálni az alany sérüléseit, negatív tapasztalatait, melyeknek felfedezése által képes megszabadítani a lelket a viselt terhektől. Ám ezek a feloldozások nem egy örök, boldog vég reményében történnek – a szcientológia az örök körforgásban hisz, végtelen számú élettal, melyek mindegyikében kiteljesedhet az ember. Emellett, maga az auditálás és a vallás mélységeinek megismerése kifejezetten drága elfoglaltság, épp ezért sok kritika is éri az egyházat. Ezzel szemben, a hívők úgy vélik, ezzel egyáltalán semmi gond nincs – számos híresség a mai napig is aktív tagja a hitéletnek.

4.11. Ökumenikusság

A klasszikus egyházi szervezetek folyamatos felszakadozása, részekre esése után, meg kell említeni az ökumenikus szervezeteket is, melyek az Egyházak Világtanácsának megalakulása után születtek meg. Nem összeolvadásként kell értelmezni a jelenséget, hanem egyfajta megbékélésként a különböző egyházi felekezetek és ideológiák között. 1910 után folyamatos kongresszusokat tartottak a különféle vallások képviselői, a keresztény egyházakat, a hindu vallást, és az iszlámot is beleértve. A legtöbben úgy vélték, Isten imádására megvannak a különféle módok, összességében a legfontosabb, hogy mindnyájan ugyanazt az urat tisztelik. Ezzel szemben viszont, nem volt mindig ennyire gördülékenyen működő ez a szerveződés, a vallások folyamatos háborúban álltak egymással, mely sok esetben a mai napig sem hagyott alább. A továbbiakban a különféle vallások nevében indított harcokat, konfliktusokat fogom sorra venni a teljességre való törekvés igénye nélkül.

5. VALLÁS ÉS HÁBORÚ

Ahogy az előbbieken végig vettem, hogyan is harmonizálódott napjainkra az ellentétes vallási ideológiák nagy része, muszáj említést tennem arról is, hogy nem volt ez mindig ennyire gördülékenyen működő szerveződés. A vallások folyamatos háborúban álltak egymással hosszú évszázadok során, mely sok esetben a mai napig sem hagyott alább. A továbbiakban a különféle vallások nevében indított harcokat, konfliktusokat fogom ismertetni a teljesség igénye nélkül.

5.1. Két vallás szemben állása

A történelem folyamán, ahogyan az előző leírásokból is látszik, az isteni gondviselés értelmezése nagyon sokszínű köntösbe öltözött. Sokszor hallani azt a közhelyet, hogy az évek során a vallási különbözőség volt a háborúk legfőbb forrása. Értelemszerűen, egy vallás létrejöttéhez, követéséhez erős hitbéli meggyőződés szükséges, ez pedig sok esetben nem kifejezetten humanitárius cselekedetekre sarkallja a közösségeket. Emellett egy új vallás megjelenése mindig nehézségekbe ütközik – a régi vallások nehezen viselik, ha valaki újításokat szeretne bevezetni, az új vallások pedig kizárólag harcok árán képesek fennmaradni. A következő felsorolásban láthatóvá válik, minden indítással, milyen indokokkal törtek ki a különféle vallási összetűzések.

A muszlim hódítások Mohamed korában, a 7. században kezdődtek el, miután maga az iszlám megalapult. Mivel a Korán magában foglalja a hit terjesztésének eszményét is, Mohamed számára egyértelmű volt, hogy az isteni kinyilatkoztatást terjesztenie kell, így, bár eredetileg elmenekült szülővárosából, 10 évig tartó csatározás után visszafoglalta Mekát, és itt is elterjesztette az iszlámot. Először közvetlenül, a szomszédos területeken kezdték el szent háborújukat, majd fokozatosan a világ távolabbi részébe is eljuttatták tanaikat. Miután Mohamed meghalt, követői egészen Szíriáig, nyugaton pedig Egyiptomon át egészen Észak-Afrikáig eljuttatták az iszlám vallás eszméit. Az idők folyamán eljutott a palesztin területekre is, sőt, Indiát, Kínát, és Spanyolországot is sikerült meghódítania. Mindezt a dzsihád eszméje tette lehetővé.

A keresztények Jézus halála után nem kifejezetten avatkoztak be az ellenük indított üldöztetésekbe, erőszak nélkül, egyszerűen a megfeszített Jézust imádták. Ám az idők folyamán, Konstantinus császár időszakára a vallás már olyan szintre erősödött, hogy egyfajta támogatásként is szolgált a császár politikai céljainak elérésére – csatáit keresztel ellátott lobogó alatt nyerte meg, ahogyan Konstantinus egy víziójában látta. Megtanulták tehát, hogyan stabilizálható, fenntartható a keresztény vallás privilégiuma a harcok által. A keresztes háborúk a középkorban

robbantak ki, azután, hogy az iszlám meghódította Palesztina területét a terjeszkedési akcióik folyamán. A legfontosabb terület Jeruzsálem volt, mely értékes célpontnak számított az iszlám vallás szemében, tudva hogy Mohamed próféta Isten küldötte, Ábrahám, Mózes és Jézus utódja a muzulmánok szerint. Ezzel szemben, Jeruzsálem a zsidó illetve a keresztény vallás szent helye is, így a keresztények szemében konkrét sértéssel ért fel, hogy a város iszlám kézre került. Meggyőzte tehát a katolikus pápa Európa keresztény népét, hogy kereszttel ellátott lobogók alatt indítsanak hadjáratot a város visszafoglalására, cserébe a résztvevők teljes búcsúban részesülhetnek. Bár ideiglenesen sikerült Jeruzsálemet visszafoglalni, a keresztény harcosok maguk is legalább annyi problémát okoztak a keleti kereszténységnek, mint az iszlám katonáknak. Miután sikerült bevenniük a várost, 2 napig tartó mészárlást rendeztek a területen maradt zsidó és muzulmán emberek között, mint egy 10 000 embert gyilkoltak meg. Az idők folyamán 8 keresztes hadjárat indult útnak, a Jeruzsálem környéki területek visszafoglalásának érdekében, de közülük az utolsó 5 nem járt látványosabb változással. Jeruzsálem végső soron a muzulmánok hatalma alatt maradt, de a keresztények szabadon bejárhattak a városba zarándoklat céljával.

A 16. század sem volt vallásháborúktól mentes, főként a reformáció folyamatos elterjedése miatt. A jelenség szinte minden nagyobb európai országot érintett, köztük Angliát, Skóciát, Hollandiát, Írországot és Franciaországot is. A legjelentősebb vallási konfliktus a legutóbbi országhoz köthető, ez pedig a hugenotta háború, mely alatt hozzávetőlegesen 3 millió ember halt meg a harcok eredményeképp, az erőszak vagy épp az éhínség, a nyomor hatására. A konfliktus a francia protestáns közösség és a katolikus egyház között zajlott, a környező hatalmak támogatásával – a katolikus egyházat a pápa és a szintén katolikus Spanyolország segítette, míg a protestánsok Anglia részéről remélhettek segítő kezet. A 36 éven át tartó háborús időszak lezárásaként közel sem beszélgetünk békés megegyezésről, hisz a háborúk alatt megnőtt protestáns támogatottság veszélyeztette a királyi hatalom szuverenitását. A nimes-i ediktum megadta az áhított vallásszabadságot a protestáns hívőknek, ám idővel ez is visszavonásra került, a katolikus vallásra át nem térő nép pedig elhagyta az országot.

A 17. században a hugenotta háborúnál is véresebb, súlyosabb harminc éves háború volt a következő pusztító konfliktus, mely Európa minden hatalmát érintette, és ami hozzávetőlegesen 8-11 millió ember halálát okozta. Hasonlóan a hugenotta háborúhoz, szintén a katolikus és a protestáns egyházak közötti konfliktus volt a kiváltó vallási ok, ám ezesetben sokkal erősebb volt a politikai indíttatás is.

Mi az oka tehát annak, hogy a vallás nevében sorozatos háborúk, összetűzések következtek be? Hogy megértsük ennek előzményeit, ismernünk kell a különféle vallások halál utáni koncepcióit. A keresztény vallás, hasonlóan az iszlámhoz egy rövid utazásként tekint a földi létre, mely egyfajta belépőjegyként szolgál az örökké tartó boldog élethez. Ez az ígélet segít elviselni a szenvedéseket a mindennapokban, hisz a tiszta élet után, bármennyire is szenvedéssel teli, örök gyönyörűség jut osztályrészül. Hozzájárult ehhez továbbá a keresztény vallás esetében az egyház tradícióján alapuló pápai ígélet, mely szerint a keresztes hadjáratok alatt eleső hívek azonnal, egyenes úton juthatnak a Mennyszigetbe, illetve az iszlám részéről Allah bosszúálló, szigorú megjelenése, aki arra sarkall, hogy akár erőszakkal is, de az embereknek meg kell mutatni az egyetlen igaz hit, az iszlám igazságát. A háború nem cél volt, hanem kizárólag eszköz az iszlám szemében, hogy az igaz hitet terjeszteni tudják. Rengeteg muzulmán önként, vértanúként hajlandó feláldozni a saját életét, hisz a földi lét egy röpke semmiségnek számít az örökléthez képest. Ha 5 perc szenvedésért cserébe később életünk végéig csodálatos gazdagságban, boldogságban élhetnénk, feltehetőleg nagyon sokan vállalkoznának a kihívásra. A szent háborúban meghalni pedig dicsőség, megváltás, hisz nincs magasztosabb eszme, amelyért érdemes meghalni, mint a hit védelme. Emellett sokan meggyőződésből, kötelességüknek érzik hitük védelmét, ismerőseik, barátaik, de legfőképp ellenségeik meggyőzését, hisz úgy érzik, ezzel hitük érdekében járnak el. Persze az előbbieken leírt konfliktusok nem kizárólag vallási indíttatásból kezdődtek, hanem politikai és militarista érdekek is fűződtek a csatározásokhoz, mégis legfőképp a vallási meggyőződés köntösébe bújtatott, többnyire öncélú háborúk voltak ezek.

Értelemszerűen, ha az egyik vallási társaság nyertesen kerül ki egy háborúból, az a vesztes fél számára mindig kedvezőtlen következményeket hordoz magában. Emellett viszont nem csak a különféle hatalmi pozíciók megszerzéséről kell beszélnünk, hanem az egyszerű diszkriminációs folyamatokról, kiűztetésekről, és népiirtásokról is.

5.2. Vallásüldözés

Ebben a fejezetben nem két vallási közösség hatalmi harcait vesszük górcső alá, hanem azokat az eseményeket, amikor egy vallási csoport menekülésre volt kényszerülve a túlélése érdekében.

Az iszlám vallásnak már a kezdetekkor sem volt egyszerű dolga. Mohamed próféta, bár rendkívül karizmatikus ember volt, nagyon szigorú is, így érthető, miért is váltott ki a Mekkában tartózkodó emberekből ekkora ellenszenvet, amikor erélyesen felszólalt a különböző istenségeket reprezentáló bálványokat áruzó kofák ellen. Miután Gábiel arkangyal meghagyta, mennyire helytelen cselekedet ez, főleg mert csak egyetlen igaz Isten létezett, Mohamed hasonló elánnal kelt

fel, hogy megismerhessék a helyes, Istennek tetsző cselekedeteket a többiek is. Hangosan szidalmazta a Kába-kő melletti kereskedők sokaságát, melyektől válaszul elutasítást, ellenszenvet és üldöztetést kapott. Fenyegetőnek érezték Mohamed közelségét és ideológiáját, így Mohamednek Jatribba, a későbbi Medinába kellett menekülnie a lincselés elől.

A kereszténység katolikus ága, lévén az egyik legelterjedtebb, legrégebbi vallás, akadtak kritikusai az idők folyamán. Egy fontos kisebbség, az eretnekek, a katolikus egyház olyan tagjai, akik az egyház tanítóhivatali és apostolok tradíciójának tanításával szögesen szembemenő viselkedésükkel egy olyan részét képezte a társadalomnak, amely nem értett egyet a Biblia szó szerinti értelmezésével, és más szemléletmódot tartott helyesnek. Ezt a 13. század kezdetén a katolikus egyház a legkevésbé sem tolerálta, létrehozta hát az inkvizíció intézményét, a katolikus hit védelmének érdekében, bár ebben az időszakban a vallás és a hatalom szorosan összefüggött (a trón és oltár szövetsége). A spanyol inkvizíció tevékenysége a legismertebb ebből az időszakból – folyamatos elnyomást alkalmaztak akár a zsidó, akár a mór kisebbség ellen. Három és fél évszázadon át volt érvényben az inkvizíció rendszere, ám áldozatai számának megbecsülésére nincs rendelkezésre álló, hiteles adat. Ám eretnek gondolatok (vagyis a hivatalos, ortodox állásponttól eltérő) kezdeményezések később is előfordultak a történelem folyamán.

Miután kiszakadtak az egyházból a protestáns felekezetek, kifejezetten negatív fogadtatásban részesültek az általuk kritizált, általuk „feljavított” katolikus egyház oldaláról. Bár eredetileg a pápa egyfajta bugyuta hóbornak tartotta Luther Márton kezdeményezését, az idő előrehaladtával a protestantizmus igencsak megerősödött, és nagy népszerűségnek örvendett Európa számtalan területén, így a katolikus egyháznak is reagálnia kellett rá, ha szerette volna megtartani kiváltságos, vezető helyét a mindennapokban. A reakció meg is történt – századokon át konfliktusban élt egymással a pozícióját védő katolikus egyház, és a fennmaradásáért harcoló protestáns felekezetek. A legjelentősebb összetűzést Szent Bertalan éjszakájának nevezik, mely során a Párizsban, békülési szándékkal összegyűlt protestánsokat (hugenottákat) a király engedélyével egy éjszaka alatt, 1572. Augusztus 23-án lemészárolták. Az esemény emlékére az akkori pápa, XIII. Gergely arany érmét is veretett, hogy megünnepelje a katolikusok diadalát.

Bár kiegyensúlyozottabbnak tűnhet az ázsiai vallási élet, a buddhista vallás kapcsán is előfordultak nehézségek, főleg Kína területén, ahol a buddhizmusnak nem egy másik vallási közösséggel kellett megküzdenie, hanem a társadalom felsőbb rétegével, az írástudó értelmiségiekkel. Mivel a buddhizmus egyfajta életstílus, nem csak pusztán hitbéli meggyőződés,

kezdt egy külön társadalmi réteggé megjelenni a buddhista hívők csoportjából, melynek túlnyomó részét az írástudatlan kínai nép képezte, így alkalom adtán megfelelő menedéket, alternatívát adhatott a tolvajoknak, csalóknak, akik próbáltak az állami igazságszolgáltatás elől elmenekülni. Az állami szervezetek különféle érveket hoztak fel, miért nem beépíthető a buddhista közösség a társadalom rétegei közé (politikai ellentétek, hasznosság elve, szociális felsőbbrendűség elve, erkölcsi érvek), de a buddhisták hasonlóképp képesek voltak megvédeni érdekeiket. 2 nagyobb csatára került sor, mely során az állam megerősítette hatalmát, de a viszálykodás még nagyon sokáig nem ült el teljesen. Emellett pedig a taoista közösségek részéről is bőven érte kritika, akik a buddhizmus gyors és hatékony térhódítását nehezményezték. Hogy valamelyes saját igazukat hangoztassák, megalkották a „Laozi megtéríti a barbárokat” című irományt, mely szerint a buddhisták első tanítója, Buddha, valójában Laozi (Lao-Ce), a taoisták nagy gondolkodója, aki Indiába vándorolt, hogy Buddhaként a barbárok tanításán dolgozzon. Ez az elmélet nagy port kavart, hisz kifejezetten sértette a buddhista közösségeket, így évszázadokon át tartó vitát eredményezett, melyet végül egy mongol kori uralkodó zárt le, a buddhistáknak adva igazat. Ám a buddhizmust a többi vallás is rossz szemmel nézte – erős ellenérzettel kellett találkoznia keresztény, hindu, muszlim, továbbá kommunista oldalról is. A konfliktusok főként a környező országokban alakultak ki, melyek során a buddhisták többnyire védekező pozícióban voltak a külső fenyegetésekkel szemben.

Az izraelita vallás esetében mindkét pozíció megjelent a történelem folyamán. Mózes segítségével a zsidó nép kivonult Egyiptomból, ahol mostoha körülmények jutottak osztályrészül, ezzel szemben a kivonulás után hasonlóan ellenségesen viselkedtek a már Palesztina területén élő népekkel. Letelepedésük érdekében az ott tanyázó törzsek összességét kiirtották, hisz a Kánaán az ő számukra fenntartott Ígéret földje. A Biblia szerint maga az Úr parancsolta Palesztina gyarmatosítását, így bármennyire is elítélendő volt ez a cselekedet, a zsidó nép szemében igazulást nyert Istenük akarata által. Bár a Palesztin területekre való betelepülés után továbbra is üldözöttséggel kellett szembesülniük, ez esetben keresztény oldalról, hisz úgy vélték, a zsidók tehetnek arról, hogy Jézus meghalt, hisz a zsidóság feszítette meg az Istenüket. A középkor során is több üldöztetésen kellett átmenniük, hisz nekik tulajdonították a pestisjárvány kitörését a kutak megmérgezése miatt, emellett a hitelezési szokásaik miatt is gyakran váltak céltáblává. Mégis, ellenére a sorozatos, évszázadokon át tartó kirekesztettségnek, megvetettségnek, mégsem ez az időszak volt a legsötétebb pont a judaizmus történetében. A legsúlyosabb üldöztetés a XX. század kezdetén következett be, az antiszemitizmus megerősödésének hatására, mely már a középkor óta jelen volt a mindennapi életben. A 11. század végétől sorozatosan áldozatává váltak a különféle

háborúknak, a keresztes hadjáratok alatt rengeteg zsidó ember vesztette életét. A 14. század végén 20-30 ezer embert gyújtottak fel, akik a sevillai zsidónegyedben éltek, a túlélőket pedig rabszolgaként eladták a mohamedánoknak. A folyamatos kiűztetések hatására a zsidóság vándorolni kezdett, és nagyrészt Lengyelországban és Oroszországban telepedtek meg. Ez utóbbiban a több, mint 5 millió fős zsidó lakosságnak folyamatos megalázásban, diszkriminációban kellett részesülnie az orosz pogromok hatására. Korlátozták a jogait, nem vehettek részt a hadseregben, vagy a közszférában. Hasonlóan alakult a helyzet a Harmadik Birodalom esetében is, a zsidók társadalmi mozgásterüket Hitler fokozatosan korlátozta, majd idővel teljesen el is vette – nem csak állampolgárságuktól lettek megfosztva, hanem vagyonuktól, tulajdonaiktól, végső soron pedig emberi méltóságuktól is. 1938 novemberétől megállíthatatlanná vált az antiszemitizmus dominanciája, majd miután Hitler elfoglalta Lengyelországot, a zsidókat tömegesen deportálni kezdték a különböző munkatáborokba. A második világháború végére körülbelül hatmillió zsidó ember vesztette életét a náci üldöztetés miatt. Emellett viszont a világháború vége sem hozott teljes enyhülést a zsidóság számára. Bár a koncentrációs táborokat felszámolták, megközelítőleg egymillió zsidó embernek továbbra sem volt nyugalma. A legtöbbjük visszatért volna Lengyelországba, ám ekkorra az már szovjet uralom alatt álló területté lett. Sztálin a deportálástól fertőzöttek bélyegezte meg a menekülteket, akik több, mint 10 évvel a háború befejezése után, csak 1957-ben tudták elhagyni Németországot.

5.3. Vallási konfliktusok az elmúlt 10 évből

A buddhizmus, mint a korábbiak alapján már láthattuk, többnyire elfogadó természetű, békés vallás, mely egy komplett életmódot is magában foglal, és elzárkózik a szélsőséges, radikális gondolatok elől. Ezzel szemben, ahogyan a következő példákból is látható lesz, a vallási meggyőződés mindig alkalmas ürügyként szolgál háborúk, népiirtások elkezdéséhez. Buddha neve hasonlóképp alkalmas ürügy volt gyűlöletprogramok terjesztésére Mianmar területén. Wirathu a legismertebb gyűlöletszónok, aki a buddhizmus nevében folyamatos ellenállásra szólította fel az iszlám vallású kisebbség ellen ezen a területen. Wirathu a modern korhoz idomulva már az online térben is terjeszti a propagandáját, mely szerint a muzulmánok egy betegség Mianmar-on, és veszélyt jelentenek a buddhista lakosságra, mivel iszlamizálni szeretnék a területet. Lobbizott emellett a vegyes házasságok ellen, vagyis hogy a muszlimok ne házasodhassanak buddhistákkal. Bár saját bevallása szerint csak védelmezni szeretné a buddhista népet, a nemzetközi sajtóban rendszeresen referálnak rá úgy, mint Burma vagy Buddha Oszama Bin Laden-je. Hatására már több, mint 740 ezer muzulmánút űztek el buddhista területekről, és bár a dalai láma véleménye szerint is

túlságosan szélsőséges ezt a nézőpontot követni, Wirathu továbbra sem hátrált, hisz az ő szemében a buddhista közösség békéje forgott kockán, mely fontosabb, mint a demokrácia, vagy a rohingja emberek élete és jogai. A menekült muzulmánok a szomszédos Banglades menekülttáboraiiban tudtak megszállni, ám ez az állapot nem volt hosszútávon fenntartható. Szárnyra kaptak emellett olyan híresztelések, hogy Mianmar elkezdte elaknásítani a bangladesi határát. Mianmar továbbra sem ismeri el állampolgárainak a muzulmán embereket, és bár megállapodást kötöttek a menekültek hazatéréséről, az állampolgárság hiányában a rohingják nem érezték biztonságosnak a helyzetüket hazájukban. Wirathu bangladeshi migránsokként referál rájuk, holott a legtöbb menekült családjá már nemzedékek óta Mianmarban élt. Bár 2017-ben a legmagasabb buddhista hatóság megtiltotta, hogy prédikálhasson, és 2018-ban a Facebook fiókját is felfüggesztették a cenzúra miatt, a szervezet továbbra sem állította meg abban, hogy részt vegyen nacionalista tüntetéseken, és hogy felszólaljon a muszlim közösségek ellen. 2020-ban bebörtönözték, miután 2019-ben feladta magát, hogy ezzel is széthúzást generálhasson a kormányzatban. 2021 szeptemberében a hadseregtől kegyelmet kapott, többek között a megromlott egészségügyi állapotára hivatkozva a COVID-19 járvány miatt. Jelenleg Mandalay és Bago régióiban járja a városokat, ahol a katonaság biztosította számára a biztonságot. Banglades szerint Kína lenne olyan helyzetben, hogy jobb belátásra bírassa Mianmart, és hazatérhessenek a muszlim menekültek, ám Kína jelenleg is egy másik vallási konfliktusban érintett, melyben a fő szerepet India, azon belül is Tibet játssza.

Kína és Tibet kapcsolata már a kezdetektől fogva zavarosnak ígérkezik, hisz az ország, bár autonóm területnek számított, Kína mégis befolyást gyakorolt rá, 1793 utántól indirekt módon, folyamatos fennhatósága alatt tartotta az országot. A terület egy része a mai napig is a Kínai Népköztársaság felügyelete alatt áll, annak ellenére, hogy a területet Tibeti Autonóm Területnek nevezik. A dalai lámák, bár csak névlegesen, de uralták a tibeti területeket, egészen az ország 1950-es kínai integrációját követően, mely a Csing dinasztia fennhatósága alatt történt. Miután a dinasztia megbukott, a 13. dalai láma 1913-ban kinyilvánította Tibet függetlenségét, ám a környező országot nem vették figyelembe a követeléseit. 1950-ig az ország továbbra is Kína uralma alatt maradt. Az 1959-es sikertelen tibeti felkelés, amelyben a tibetiek fellázadtak, hogy megdöntsék a kínai kormányt, a 14. dalai láma Indiába meneküléséhez vezetett. A forradalom és a dalai láma menekülése után tárgyalások következtek Tibet beolvasztásáról a birodalomba. Feloldozásképp egy 17 pontos egyezményt hoztak létre, mely biztosította a békés együttműködést Tibet és Kína között. A dalai láma a tibeti nép vallási és politikai vezetője is, ám számunkra jelenleg a buddhista értékek, hagyományok képviselőjében jelentős. A dalai láma mellett a panchen láma a második

legfontosabb vallási vezető, akinek a személyét a dalai láma határozza meg. Miután a 10. panchen láma meghalt, a 14. dalai láma kijelölte a 11. panchen lámának Gedhun Choekyi Nyimát a tibeti buddhizmus második legfontosabb alakjának igazi reinkarnációjaként. A hírré reagálva, 3 nappal a bejelentés után a kínai hatóságok elrabolták a 6 éves gyermeket és családját, és helyette egy másik fiút, Gyaincain Norbut nevezték ki, mint 11. panchen láma. A lépést teljes elítélés követte a tibeti nép, a Dalai Láma, az Egyesült Nemzetek Szervezete és különböző emberi jogi csoportok részéről. Gedhun Choekyi Nyima, a dalai láma által kijelölt fiút 1995 óta nem látták, kérdés, életben van-e még egyáltalán. Felmerülhet persze a kérdés, mi az oka annak, hogy ennyire ragaszkodnak a buddhisták a dalai láma által kijelölt gyermek személyéhez. Elsődlegesen azért, mert a vallási meggyőződésük szerint a panchen láma már újjászületett, méghozzá Gedhun Choekyi Nyima személyében. Másrészt azért, mert a 11. panchen láma - bárki legyen is - fontos szerepet fog betölteni a 15. dalai láma kiválasztásában. Mivel a jelenlegi dalai láma túl van a 80. életévén, öregsége miatt fennáll a lehetőség, hogy esetleges halálával két hatalmi központra szakadjon a tibeti buddhizmus - az egyik oldalon a Kína által kijelölt panchen lámával, illetve a másik oldalon az esetleges száműzetésben lévő panchen láma oldalán. Ez a kérdéskör súlyos megosztottságot eredményezne a tibeti függetlenség kérdésében is, de a tibeti nép is nagy eséllyel két részre szakadna. A kérdést továbbá megnehezíti, hogy India egyre aktívabban részt vesz a konfliktusban. Tibet mindig is kritikus pont volt Kína és India kapcsolatában, hisz a Kínával való konfliktusai alkalmával a dalai lámát, illetve a tibeti menekülteket is mindig menedékkal fogadta, mely erős nem-tetszést váltott ki Kínából. Ám a befogadás mellett további intézkedéseket is bevezettek Tibet támogatására - államokat hoztak létre a tibeti menekültek számára, földeket biztosítottak, minden segítséget megadtak, hogy India területén telepedhessenek le, illetve hogy később visszatérhessenek Tibet területére. Emellett speciális iskolákat létesítettek, ingyenes oktatást, egészségügyi ellátást és ösztöndíjat is biztosítottak a tibetiek számára, akik tartózkodási engedéllyel élhetnek Indiában. Mindezek az intézkedések súlyos bírálatban részesültek Kína által, és az emberjogi szervezetek támogatták India tevékenységét. Az aktuális helyzet szerint, ha lesz 15. dalai láma, azt nagy valószínűséggel a kínai kormány által kijelölt panchen láma választhatja majd meg. Ebben az esetben a hagyományos tibeti buddhizmust jó eséllyel megfojtja majd a kínai kormány, a dalai láma pedig egyfajta bábként, jelképes szerepben tetszeleghet majd a nép előtt. Ezzel szemben viszont a 14. dalai láma jelezte már, hogy azt szeretné, ha a helyzet demokratizálódna, és a tibeti nép választaná meg a következő vezetőjét, nem pedig a vallási előljárók. Bár a választási rendszernek is megvan a maga kockázata, főként a nem épp tisztességes és szabad választásairól híres kommunista Kína ellenőrzése alatt, ezért a szabad Tibet koncepciója egyelőre még várat magára.

1962-ben forradalom tört ki Észak-Jemenben, mely az akkor már 1000 éve fennálló zaidi imámok uralmának vetett véget. A felkelést egy újabb követte 194-ben, melybe már a Szaúd-arábia is beavatkozott, hiszen aggódott, hogy a jemeni felkelések hasonló harci kedvet eredményeznek a szaudi vallási csoportoknak. A jemeni válság a Szaadai felkeléssel kezdődött, mely eredetileg egy vallási konfliktusnak indult, ám mára egy kiterjedt polgárháborúvá teljesedett ki. Az összetűzés 2004-ben indult, amikor is az állami vallással összetűzésben álló zaidista, Hussein Badreddin al-Houthi felkelést robbantott ki az állami szervek ellen. A jemeni kormány féltette az volt, hogy a zaidista csoport a megpróbálja őket eltávolítani a hatalmi pozícióból, hogy aztán a zaidista hitet kényszerítse a lakosságra. A lázadók elutasították ezeket a vádakokat, és diszkriminációra hivatkozva tovább buzdították követőiket. 2009-re tovább eszkalálódott a probléma, továbbra is Szaada tartományban, mely során több százezren vándoroltak el lakóhelyükről a nagyobb biztonság reményében. A polgárháború 2014 óta folyamatosan dúl Jemen területén. 2015-ben béketárgyalások kezdődtek meg, ám a tárgyalásokat megszakítva, a tűzszünetet megszegve, Szaúd-arábia légitámadást intézett Jemen ellen. 2016-ig folyamatosan voltak a szaúdi bombázások, melyek több ezer ember életét követelték. Ebben az évben már nem csak a két arab ország között zajlott a konfliktus, már az USA is légi támadásokat vetett be Jemen ellen. Az ország sorsa 2017-ben csak rosszabbra fordult – az egyébként is nehéz helyzetben lévő civil jemen lakosság életét tovább nehezítette a nyáron kitört kolerajárvány. A háború továbbra is folytatódott, hogy fedezzék a szükséges katonai állományt, több, mint 800 gyermeket soroztak be Jemenben, köztük nem egyetlen 11 évest. 2018 januárjában újabb 15.000 civil esett áldozatul a szaúdi légitámadásoknak. 2022-re Jemen az éhínség szélére lett sodorva az eddigi konfliktus folyamán, rengeteg civil, gyermek veszítette életét a vallási alapon kirobbant háború miatt. A háború a mai napig tart, és bár rengeteg kísérlet született a fegyverszünet fenntartására, eddig minden alkalommal meg lett szegve 1-1 légitámadás érdekében. Jemen területén jelenleg 17 millióan szorulnak segélyszervezetek segítségére, ám ez a szám könnyen növekedhet 19 millió fölé az év második felére. A síita húszik és a nagy tömegek által elismert jemeni elnök támogatói között a konfliktus egyre csak kiélezettebb, és az ország a gazdasági összeomlás szélén tengődik. Bár a harcok résztvevői ugyanabban az Istenben hisznek, ugyanúgy Allah-hoz imádkoznak, mégis, alapvető hitéletbeli eltérések miatt, több száz ezer ember és gyermek életét követelő háborút folytatnak egymás ellen folyamatosan.

5.4. Nem militarista vallási kritikák

2019 októberében Lengyelország szigorító intézkedéseket vezetett be a már egyébként is végletekig korlátozott terhességmegszakításokkal kapcsolatban, mely 1993 óta volt érvényben. Lengyelország lévén az egyik leginkább katolikus vallású állam, már eddig is limitálta a legitim terhességmegszakítást az országban. Hozzávetőlegesen körülbelül 1000 terhességmegszakítást végeztek el az ország területén, melyek 4 kivételes esetben voltak indokoltak: ha a magzat életképtelen vagy betegen születne meg, ha az anya nemi erőszak útján esett teherbe vagy vérfertőzéssel fogant, illetve ha a születendő magzat veszélyeztette az anya egészségét. Az új szabályozás érvénybe lépésével megtiltották a beteg magzatok abortálását, arra hivatkozva, hogy az élet védelmével nem összeegyeztethető lépés lenne, ha továbbra is engedélyeznék e gyermekek elvetetését. Ezáltal, az eddig is alacsony számú legitim abortálások 98%-át akadályozták meg⁶. Bár a szigorítást a lengyel nép nagy százaléka ellenezte, a katolikus egyház hosszasan lobbizott az intézkedés meghozataláért, minden ember élethez való jogára hivatkozva. Hozzá kell tenni továbbá azt is a helyzet megértéséhez, hogy bár a legitim abortálások száma így is rendkívül alacsonynak számít az országban, hozzávetőlegesen évente 80-120 ezerre tehető azoknak a terhességmegszakításoknak a száma, melyet szintén a lengyel nők végeztenek el, ám az abortuszt körül lengő stigmatizálás és nehézségek miatt kényszerűek külföldön kérelmezni a beavatkozást. A sorozatos tüntetések hatására pár nappal később a lengyel államfő minimális enyhítési javaslatot tett közzé, annak érdekében, hogy a maradandó egészségkárosodással születendő magzatokat abortálni lehessen, ám a lengyel érsek, Stanislaw Gadecki elfogadhatatlannak tartotta az indítványt. Azzal indokolta a döntését, hogy a katolikus vallás semmilyen körülmények között nem engedhet a politikai nyomásnak, és nem köthet kompromisszumokat az életszentség kérdéseiben. Ferenc pápa is kifejtette véleményét a művi terhességmegszakítással kapcsolatban, úgy gondolja, az abortusz ellenzése nem vallási, hanem emberi kérdés. Elmondta továbbá, hogy annak ellenére, hogy a születendő magzat bizonyítottan sérült, vagy életképtelen lesz, sosem lehet egy emberi lény sorsa összeegyeztethetetlen az élettél. Úgy véli, már az anyaméhben lévő gyermeknek is megvan a joga az egészségügyi ellátáshoz, és a szülőket ilyen esetben támogatni kell, hogy minden körülmény ellenére szeretni tudják a babájukat, és fel tudják dolgozni az ezzel járó nehézségeket. Egy emberi élet eldobása szerinte sose lehet megoldása egy problémának. Bár Ferenc pápa érzékenyebb lett az évek során az abortusz kérdése iránt, 2015-ben meg is hirdette névadója, Assisi Szent Ferenc után az irgalmasság évét, mely során engedélyt adott minden katolikus papnak a világon, hogy feloldozhassák az abortuszon átesett nőket a gyónás során. Általában véve az

⁶ Flachner Balázs: Alkotmányellenesnek nyilvánították Lengyelországban a beteg magzatok abortuszát, 2020

abortusz bűnéből csak a püspök oldozhat fel, így ez fontos intézkedésnek számított a pápa részéről, ezzel is mutatva, hogy szeretne odafigyelni az ilyen helyzetben lévő nőkre is, és nem kirekeszteni őket az egyházból, hanem az irgalmasság évéhez méltóan, irgalommal kezelni az eddigi kriminalizált helyzetüket. Bár a terhességmegszakítás továbbra is halálos bűnnek minősül, jelzés értékű gesztus volt ez az egyházi eljárás részéről.

A törvény végül 2021 januárjában hatályba lépett az enyhítéssel, mely sem a katolikus közegnek, sem a női jogok aktivistáinak nem volt ínyére. A törvénymódosítás tartalmazta továbbá, hogy azokban a kórházakban, ahol szülészeti osztály van, létesíteni kell majd egy sírőszobát, ahol a beteg, életképtelen gyermekek szülei feldolgozhatják az eseményeket. További elégedetlenségeket szültek a későbbiek folyamán azok a hírek is, melyben 2 várandós nő is elhunyt, mert, bár a magzat veszélyeztette az életét, a törvények értelmében az orvosok a felelősségre vonástól tartva úgy döntöttek, megvárják, hogy természetes módon elvetéljenek. Az első nő 22 hetesen kórházba került, és hiába volt a magzat életképtelen, a nő belehalt a kezelés hiányába. A második esetben egy háromgyermekes édesanya ikrekkel volt várandós, ám az egyik baba meghalt az anyaméhben. Az orvosok az abortusztörvény miatt, a második baba miatt nem kezelték az anyát egy héten keresztül, várva, hogy esetlegesen a második magzat is meghaljon. Ekkorra már a nő szervezete annyira legyengült, hogy vérmérgezésben életét veszítette. Pedig az erkölcszociológiában használt elv, a duplex effektus szerint, a nagyobb jó elérése érdekében megtörténhet a kisebb rossz, de kizárólag abban az esetben, ha ez a rossz elkerülhetetlen következménye a nagyobbik jó elérésének, az említett esetekben pedig világosan látszik, hogy az anyák élete megmenthető lett volna, ha megkapják a szakszerű, szükséges ellátást. Meg kell említeni továbbá, hogy bár a lengyel állam néha már fundamentalista módon katolikus, mégsem elmondható, hogy az ország 100%-a mélyen hívő katolikus lenne, sőt, a lengyel fiatalok 52%-a nem vallja magát gyakorló katolikusnak.⁷ A kezdeményezés hátterében, vagyis hogy a beteg és életképtelen gyermekeket is világra kell hozniuk a lengyel nőknek, főként az áll, hogy ezeket a gyermekeket meg lehessen keresztelni, és szertartás folyamán eltemetni, hogy így megadhassák számukra a végtisztességet. Érthető tehát, miért is éri ennyi kritika a lengyel törvényhozást, legfőképp a nem hívő közösség részéről. Érdemes emellett megemlíteni, hogy a 2016-os választások alkalmával a katolikus egyház támogatta a választási küzdelemben a konzervatív baloldalt, egyfajta politikai eszközként nyilvánult meg, cserébe elvárta a szigorítást.

⁷ Botás Enikő: "Az abortuszt arra használják, hogy elvonják a figyelmet a papi pedofíliáról" – interjú Perintfalvi Rita teológussal, 2020

Egyes kritikusok szerint az abortusz szigorításának törvénye azért vált épp csak nemrég esedékessé, mert az utóbbi időben, az elmúlt 6-7 évben kezdtek kirobbanni épp Lengyelországban belül a katolikus egyházat támadó pedofíliai vádak. 2015-ben a katolikus egyház azon az állásponton volt, hogy valójában a vádak hamisak, a gyermekek azért keresnek sokszor a vallási személyeknél menedéket, mert családjaikban nem kapnak megfelelő mennyiségű és minőségű szeretetet, mert el vannak hanyagolva a szüleik által. Ahogy fokozatosan egyre több ilyen esetre derült fény, Ferenc pápa zero toleranciát hirdetett, létrehozott egy bejelentő rendszert ezeknek az ügyeknek a felkutatására, és 2019. decemberében törölte a kiskorúakkal szemben papok által elkövetett szexuális visszaélések titkosítását, mely lehetővé teszi az állammal, illetve a polgári hatóságokkal való együttműködést kiskorúakkal történő papi visszaélések esetén.

Nem javított a katolikus egyház megítélésén a 2019-ben és 2020-ban Lengyelországban megjelent 2 dokumentumfilm sem, mely kifejezetten a papi pedofíliával foglalkozott, *Csak ne mondd el senkinek* és *Bűjőcska* címmel. A filmeket több tíz millióan nézték meg, és nagy nyilvánosságot kaptak a gyermekkorukban az egyházi képviselők által molesztált áldozatok. Ám nem csak Lengyelország volt érintett a papi pedofíliai esetekben. 2021 októberében egyházi szexuális zaklatási ügyekben vizsgálódó független bizottság vezetője, Jean-Marc Sauve azt nyilatkozta, hogy 1950 óta hozzávetőlegesen 3000 pedofil tevékenykedett a katolikus egyházon belül, főként Franciaország és Németország területén. A jelentés hanyagsággal, nemtörődomséggel vádolja XVI. Benedek pápát, mert bár szép számmal jelentettek hivatala alatt pedofíliával kapcsolatos visszaéléseket, érdemi, transzparens intézkedés nem történt részéről. Emellett elismerte, hogy hamis volt részéről az a korábbi állítás, hogy nem vett részt azon a konferencián, mely folyamán magas rangú egyházi vezetők egy pedofíliaért elítélt papnak engedélyezték, hogy egy másik egyházmegyében folytathassa papi munkáját. Bár Benedek pápa lemondott hivataláról, később nyilatkozatott tett, melyben az 1968-as szexuális forradalmat okolta a szexuális bántalmazásokért. Úgy vélte, a forradalom által hozott szabadabb szexuális kép hatott negatívan a katolikus papokra is.

II. János Pál pápa hivatalával is felmerültek kételyek a pápa titkára, Stanisław Dziwisz bíboros miatt, akivel kapcsolatban kiderült, hogy sok esetben nem csak nem vett tudomást a pedofil ügyekkel kapcsolatos panaszokról, de segített is eltussolni ezeket az egyházon belül. Az egyik ilyen eset Marcial Maciel Degollado-val kapcsolatos, aki megalakította a Krisztus Légióna nevű szervezetet, melynek adományaiból az évtizedek folyamán megközelítőleg 50 milliárd dolláros vagyont szerzett magának. Emellett bizonyítottan kábítószer-függő volt, aki hozzávetőlegesen 200

gyermeket molesztált Mexikóban. Bár a bíborost 2018-ban Ferenc pápa megfosztotta bíborosi rangjától, a kérdés továbbra is fennállt, vajon a megboldogult pápa tudott-e ezekről az ügyekről, és ha igen, miért nem tett ellenük. A katolikus egyház és a pápa életrajzírója is II. János Pál védelmére keltek, arra hivatkozva, hogy az érintett papokat többször is átvilágították, és amint elkezdtek a Vatikánba beszivárogni a pedofíliára utaló szóbeszédok, komoly fellépést tanúsított, és kivizsgálásokat rendelt el.

2022 januárjában Ferenc pápa ismét nyilatkozott a katolikus egyházat ért pedofil vádakkal kapcsolatban. Ismételten megerősítette, hogy elfogadhatatlannak tartja bármilyen nemű közösségben elkövetett szexuális bántalmazást, abúzust a gyermekek ellen, és ennek érdekében továbbra is teljes vállszélességgel kiáll az elkövetők felelősségre vonásának és a bírósági eljárások gyorsabb lefolytatása érdekében. Bár hozzátette, a szigorítások önmagukban nem tudják visszaszorítani a jelenséget, de védelmet nyújthatnak, igazságot szolgáltathatnak, és helyreigazítják a bűnösöket.⁸ Nem csak a felszentelt személyeket, hanem az egyház életében szerepet játszó világi szereplők is felelősségre vonásra számíthatnak szexuális visszaélések terén. A feltárt mulasztásokkal kapcsolatban egyértelműen, nyíltan felszólította az egyházi előjárókat, hogy a lehető legnagyobb erőfeszítésekkel tegyenek meg mindent azért, hogy a jövőben ne történjenek meg hasonló cselekedetek. Véleménye szerint a szexuális bántalmazás, bár életben hagyja az áldozatát, de felér egy gyilkossággal, hisz a lelket pusztítja el. Pszichológiai oldalról releváns továbbá megemlíteni, hogy az akár évtizedekig is tartó bántalmazó viszony fennmaradásának is főként a sokszor bigott vallásosság az oka a kutatások szerint. A pap Isten képviselője, így Isten nevében jár el, hisz szent életet él. Emellett a templomba járó molesztált gyermekek legtöbbször autoriter családból származtak, ahol nem volt szabad ellent mondani a felnőtteknek, a papnak, aki sok esetben visszaélt hatalmi pozíciójával, és manipulálta az érintett gyermeket. A helyzet súlyosságát továbbá az is fokozza, hogy az áldozatok legtöbbször, ha a nyilvánossághoz fordultak, leginkább elutasítással szembesültek, hisz legtöbbször a vallási meggyőződésük, az előjárókban vetett hitük és bizalmuk miatt arra a következtetésre jutottak, hogy bizonyára a gyermek érthetett félre valamit.

Meglepő jelenség volt továbbá a szociális platformokon megjelenő katolikus pap, Hodász András jelenléte. Hodász atya nyílt szabadossággal készített videókat a Youtube-on és publikált az Instagramon és Twitteren is. Azért is érdekes ez, mert alapvetően a mai egyházak médiajelenléte igencsak korlátolt. Ennek oka legfőképp az, hogy nincsenek erre alkalmazott kommunikációs

⁸ Jánosi Dalma: Szigorít a Vatikán a pedofília kérdésében, 2022.

szakemberek, akik képesek lehetnének a megfelelő nyelvezettel és témákkal megszólítani az embereket. Abban az esetben pedig, amikor az egyház jelen van a médiában, legtöbbször érdektelen, haszontalan dolgoktól adnak hírt, amely nem érdekli a megszólított közönséget. Ezen felül pedig az egyházi cenzúra a mai napig is jelentős, jóval több írás, mű van eretneknek, a vallással nem összeegyeztethetőnek bélyegezve. Érdemes továbbá megemlíteni, hogy bár a kereszténység missziósvallás, vagyis az egyház tagjainak legfőbb feladata a hit továbbadása lenne, mégis lényegesen korlátozva vannak a lehetőségek, az "új-evangelizációs eszközök használata" úgy tűnhet, egyenesen tiltva vannak. Ezt támasztja alá a katolikus egyház reakciója is a Hodász András által kiépített médiahálózatra, egyértelművé tették, hogy úgy gondolják, a katolikus papnak nincs helye a média világában. Bár kifejezetten hatékony, eredményes csatornákat üzemeltetett, melyek által hitelesen meg tudta szólítani a közönséget, és választ adhatott a mindennapi, vallással kapcsolatos kérdésekre, az egyház kihátrált mögüle, és leállította a működését. Bár egyes vélemények szerint főként a klasszikus sztereotípiák az oka annak, hogy az egyház ilyen negatívan lépett fel saját papja ellen, vagyis a nagy tömegelérés és a siker, mégis, többek között az volt az oka, hogy a katolikus egyház szemében Hodász András véleménye nem volt elvonatkoztatható az egyház véleményétől, és mivel sokszor liberálisan, nyitottan közelítette meg a mindennapok problémáit, az egyház képtelen volt ezzel azonosulni. Nem volt tehát képes sem az Egyház, sem pedig a társadalom a két nézőpont szétválasztására, Hodász András pap-magánszemély véleménye fúzióban jelent meg, elválaszthatatlanul a katolikus egyháztól, így megnyilvánulásai olykor az Egyház megnyilvánulásaival voltak összefésülve, ezáltal félreértve.⁹

A sokszor fundamentalista, elvakult hitélet viszont nem csak a katolikus vallás esetében jelenhet meg. A vallási indíttatású terrorizmus szintén súlyos áldozatokat követelt az elmúlt évtizedek alatt, és hasonlóképp jelentős napjainkban is, hisz az európai biztonságpolitika egyik leggyakoribb problémájává nőtte ki magát. Bár a vallási terrorizmus résztvevői legtöbbször a muzulmán vallás követői, nyilvánvalóan nem elmondható az, hogy minden muszlim terrorista lenne, ahogyan a keresztény egyház tagjairól sem elmondható, hogy mindannyian pedofilok lennének. Ezzel szemben, a köznyelv szereti az általánosításokat, és gyakorta hallani, hogy az iszlám követői kártékonyak, vallásuk radikális, és tömegek halálához vezet. Látható tehát, hogy a terrorizmust végső soron a muzulmán közösségek is megszenvedik, főként a társadalmi kirekesztettség miatt. Az ok, melyből ez az általánosítás fakad az, hogy a terrorcselekményeket legtöbbször az ISIS, az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet vállalja magáénak. A szervezet tagjai

⁹ Stumpf András: „Úgy látszik, a szívekben győzött a kommunizmus” – Hodász András kiégésről, állami pénzről és igaz hitről, 2022

főként olyan extrémista hívők, akik nem teljes egészében értelmezik a Korán tanításait, hanem egyes részeket, vallási tételeket kiragadva saját nézeteiket igazolják. Terrorista cselekményeinek okául legtöbbször a Nyugattal való szembenállást jelöli meg, mely szintén az iszlám vallásra alapszik. A XXI. században több, az Iszlám Állam által felvállalt terrorcselekmény is történt. Példa erre az al-Kaida által vezetett 1993-as robbantásos támadás a Világkereskedelmi központ ellen, az 1998-as robbantás a kenyai és tanzániai nagykövetségen, illetve talán a legismertebb, a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett merénylet, mely közel 3000 áldozattal járt, és alapjaiban zárta meg az Egyesült Államokat. Az akkori elnök, George W. Bush reakciója gyors volt, megtorlást ígért, és elrendelte az amerikai csapatok bevonulását Afganisztánba, az al-Kaida megsemmisítésének érdekében. Bár ekkoriban Oszama Bin Ladennek tulajdonították a támadásokat, a merényletet egy tinédzserkorában radikalizálódott követője, Khalid Sheik Mohammed tervelte ki és részben ő is valósította meg. A férfi a mai napig is, több, mint 18 éve amerikai őrizetben van. Többek között, ennek a merényletnek a hatására terjedt el a populizmus is Amerikában, melynek ideológiája szerint a megfélemlített tömegeket könnyebb irányítani, vezetni. Ezzel szemben nem csak az al-Kaida által, Amerika területén történtek merényletek, hanem Európa is bővelkedett vallási indíttatású támadásokból. 2015-ben megrendítő támadássorozatot indított az Iszlám Állam Párizs ellen, 6 helyszínen egyszerre támadtak, mely során 130 ember vesztette életét. A legtöbb ember a Bataclan nevezetű helyen, egy koncerten vesztette életét a támadás következtében. Ugyanabban az évben, dzsihádisták fegyveresek megtámadták a Charlie Hebdo szerkesztőségét, mely kritikus, szatirikus publikációkat tett közzé Mohamed prófétáról is. Ebben a támadásban 12 ember vesztette életét. 2016-ban a szomszédos Belgiumot érte csapás, Brüsszelben 2 robbantásos merénylet történt a repülőtéren, egy pedig a Maelbeek metróállomáson. Ez a támadás 32 civil ember életét követelte. Ebben az évben további támadások történtek Rouen-ben és Nizza-ban is. Rouen-ben fegyveresek 5 embert ejtettek túszul egy kisvárosi templomban, melynek során a templom papja, Jacques Hamel atya meghalt. A nizzai támadásban a francia függetlenséget ünneplő tömegbe hajtott egy iszlamista merénylő, mellyel 86 ember halálát okozta. A 2017-es év sajnos bővelkedett a merényletekben. Franciaország ugyanúgy áldozattá vált, mint Németország vagy Katalónia. Februárban ismét Párizs vált a támadás középpontjává, melynek, bár nem lett halálos áldozata, megrendítette a már egyébként is bizalmatlan francia közösségeket. Az iszlamista merénylő bozótívágó késsel fegyverkezett fel a Louvre biztonsági őre ellen, aki sikeresen leszerelte a támadóját. 2017, júniusában Hamburgban történt egy támadás, mely során egy arab férfi egy hamburgi supermarketben kezdett egy konyhakéssel támadni. Egy embert megölt, többeket megsebesített, miközben Allah Akbar kiáltással támadt a civilekre. Ugyanennek az évnek a nyarán, augusztusban 2 alkalommal is civilek közé hajtottak autójukkal az Iszlám Állam aktivistái Barcelona

partjain. 15 ember vesztette életét, és több, mint 100-an sebesültek meg. Meg kell említeni továbbá a 2020-as év támadásait is, melynek során ismételten Nizzában, majd Bécsben történtek extrémista merényletek.

Ám a történelem során bebizonyosodott, hogy nem csak az iszlamista szélsőségek hajlamosak a terrorista merényletek elkövetésére. Az 1976-ban alakult militáns terrorista csoport a hindu vallás nevében követett el felszabadító akciókat, mely során embertömegeket mészároltak le. Ez a szervezet a Tamil Tigrisek néven vált ismertté, melynek fő célja az volt, hogy a tamil lakosság számára megteremtse a független tamil államot, Eelam-ot. Első merényletük Rajiv Gandhi indiai miniszterelnök 1991. május 21-i merénylete volt, de a srí-lankai államfő, Ranaszinghe Premadasza 1993-as halála is ennek a csoportnak a számlájára írható. Bár eredetileg a konfliktusok nacionalista indíttatásból kezdődtek, nagyban közre játszott a tamilok hinduizmusa is a harcokban. Az extrémista csoportot, melynek több öngyilkos merényletet is tulajdoníthatunk, hosszas csatározások után 2009-ben szüntettek meg teljesen, miután vezetőjüket, Velupillai Prabhakarat kormányzati erők meggyilkolták.

Elmondható tehát ebben az esetben is, hogy bár sokszor komplett vallási csoportokkal azonosítanak egy-egy népszerűtlennek ítélt ügyet, semmiképp sem megengedett a teljes csoportra vonatkoztatott általánosítás. Mint minden esetben, ahol egy kisebbség véleménye, cselekedetei miatt egy teljes társaságot, társadalmat bélyegeznek meg, ez vallási körökben is igen kártékony eredményeket idézhet elő – gyűlöletkeltő eszköz, mely további konfliktusokat, esetleges háborúkat generálhat. Ahhoz, hogy ezeket a problémákat megelőzzük és kiküszöböljük, legfőképp vallási ügyekben, szakemberek, diplomaták dolgoznak a kiegyensúlyozott multilaterális kapcsolatokon. A következő fejezetben ezeket a diplomáciai eszközöket, intézményeket és gyakorlatokat fogom bemutatni a 20. század folyamán.

5.5. Vallás és diplomácia

A vallás és a diplomácia kapcsolata egy érdekes viszony, hiszen diplomáciáról főként államok, vállalatok esetében szoktunk beszélni, mégis, a történelem folyamán többször megtörtént, hogy az egyház, mint jelentős diplomáciai hatalom jelent meg. Jó példa erre akár az ókori zsidó állam, akár a középkori kapcsolata a vallásnak az állammal. Jelen dolgozatomban főként a 20. század problémáira, kérdéseire szeretnék fókuszálni, néhány példát említve, melynek során az egyház döntő szóval, ráhatással bírt 1-1 militarista konfliktus enyhítésében, vagy megoldásában.

Elsőként érdemes beszélnünk XI. Piusz pápáról, akinek nagy szerepe volt abban, hogy Vatikán önálló államként lett elismert, a lateráni egyezmény aláírása az ő nevéhez köthető¹⁰. Bár a helyzet továbbra sem volt kiegyensúlyozott a fasiszta állami berendezkedés és a katolikus egyház között, nagy lépésnek számított az egyezmény elfogadtatása. A pápa továbbá sorozatosan próbált diplomáciai kapcsolatokat kialakítani a Szovjetunióval, fokozatosan bővítette a katolikus egyház diplomáciai repertoárját. Fontos szerepet játszott az eukarisztikus világkongresszusok megszervezésében és lebonyolításában, elítélte a marxizmust és a kapitalizmust, továbbá kísérleteket tett a keleti egyházak irányába való közeledésre. 1993-ban pedig a keresztények védelme érdekében megkötötte Németországgal a konkordátumot, melyet Hitler megszegett az egyházi iskolák, katolikus sajtó megszüntetésével. Válaszként 1937-ben XI. Piusz kiadta az *Ardenti cura* nevezetű körlevelét, melyben elítéli a fajelméletet, az újpogányságot illetve az egyház- és vallásellenességet.¹¹

XI. Piusz halála után XII. Piuszt választotta meg a konklávé, akinek jelentős szerepe volt a zsidóság kimenekítésében a második világháború folyamán. XII. Piusz megválasztása előtt pápai nunciusként szolgált, akkor még, mint Pacelli nuncius, ezáltal hatékony diplomáciai gyakorlatot, kapcsolati hálót építhetett ki. Pacelli nuncius 12 éven keresztül Németországban képviselte a katolikus egyházat, a későbbiekben ezért is érte őt kritika, mert a második világháború után sok zsidó szervezet úgy gondolta, nem tett meg mindent a zsidóság helyzetének enyhítése érdekében, és túlságosan is diplomatikusan viselkedett a náci Németországgal. Sérelmezték, hogy nem szólalt fel nyíltan a náci rezsim ellen, hanem anélkül, hogy a végletekig elítélte volna Hitler mozgalmát, igyekezett a leghatékonyabban helytállni a csapdába esett zsidóság érdekeiért. Egyes értelmezések szerint XII. Piusz hozzáállása a lehető legjobb alternatíva volt ebben az időszakban, hiszen egy agresszívabb felállás esetén feltehetőleg töredéknyi eredményt sem érhetett volna el, megtorlásra,

¹⁰ Polzovics Iván: A lateráni szerződés, 1934

¹¹ Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve, 1975

eltiprásra számíthatott volna a németek részéről. Maga a pápa is gyakran felhozta ezt a védelmére, hiszem úgy vélte, ha nem kellőképp óvatos és diplomatikus, többet ártott volna a zsidóságnak, mint amennyit használt. Ennek alátámasztására gyakorta előkerült egy 1942 nyaráról származó történet, melynek során a holland püspök szigorú tiltakozást mutatott az ottani zsidók elhurcolása ellen. Ennek eredményeképp, bosszúból a más kikeresztelkedett zsidókat is, közel ezer embert deportáltak és öltek meg.¹² Tárgyalt továbbá latin-amerikai országokkal a kimenekített zsidók befogadásáról, olykor sikereket is elérve.

VI. Pál pápát gyakran a párbeszéd pápájának is nevezik¹³. Számos európai gondolkodóval, értelmiségivel tartott fenn kapcsolatokat, publikált, beszélgetéseket szervezett. Úgy vélte, ahhoz, hogy a leghatékonyabb megoldást találjuk 1-1- kérdésre, szakértőket kell meghallgatnunk, alkalmanként a világ minden tájáról. Tehát, amikor megválasztották pápának, már egy pontos tervvel tudta elkezdni szolgálatát, hozzá kapcsolhatjuk a dialogikus egyház létrejöttét is. Ő volt az első pápa, aki felszólalt az ENSZ-ben és a UNESCO-ban is. A leghatékonyabb megoldások megtalálásának érdekében zsinatjaira világi képviselőket, szakértőket is meghívott, Niwano Nikkyo buddhista tanítóval például erős kapcsolatot épített ki, mely a mai napig is fennáll a katolikus-buddhista kapcsolatokban. Elmélyítette továbbá az ökumenikus kapcsolatokat is, elzarándokolt a Szentföldre, és a béke jegyében csókot váltott a konstantinápolyi patriarchával. Ő volt továbbá az is, aki magához hívatta a szakértőit, diplomátáit a Vatikánban, hogy fokozottan munkálkodjanak a hidegháború idején az újabb világméretű háború kitörése ellen.

II. János Pál példáját is meg kell említenünk, aki a kommunizmus eszméjével vívott harc folyamán ért el lényeges eredményeket, a helsinki biztonsági és együttműködési konferencia záróokmányában foglaltakra nagyban támaszkodva, a hitélet szabadságának és méltóságának védelme érdekében. Már a pápa megválasztásának ténye is felkavarta az állóvizet, hiszen lengyelként, a vasfüggöny túloldaláról származott. Más püspökként is fontosnak tartotta, hogy alkalmanként felemelje a szavát a kommunizmus ellen, mellyel kivívta a kommunista lengyel vezetőség ellenszenvét. A pápa különféle konferenciákon vett részt, ahol sorozatosan kifejtette véleményét a világ politikai ügyeiről, a békét és a kereszténységet védelmezve. Bár nyíltan soha nem kezdeményezett harcot, nem szólította fegyverbe a kereszténységet a kommunizmus ellen, mégis, az evangéliumot hirdetve próbált támaszként szolgálni a szovjet blokkban ragadt keresztények számára. Nem politikai, hanem erkölcsi harcot vívott. 1979-ben hazalátogatott

¹² Vászárhelyi Júlia: XII. Piusz pápa és a holokauszt: mit tett az egyház a nácik rémuralma ellen? 2020

¹³ Török Csaba : VI. Pál, a párbeszéd pápája, 2014

hazájába, mely, bár nem volt a Szovjetunió része, a Moszkvának felelős kommunista rezsim irányítása alá tartozott. A pápa közlőrl ismerte a rezsimet, ebben nőt fel, mely előnyére vált minden alkalommal, mikor lelkiileg támogatni szeretete volna a híveit, akik a kommunizmus alatt éltek. John Lewis Gaddis, egy világi történész szerint a pápa hazalátogatása fordulópontot jelentett a kommunizmus leomlásában:

“amikor II. János Pál 1979. június 2-án megcsókolta a földet a varsói repülőtéren, elindította azt a folyamatot, amelynek köszönhetően a kommunizmus Lengyelországban – és végül mindenhol – véget ért”.¹⁴

Ösztönzően hatott az emberekre, és bár a materialista eszközök egyre inkább erejüket veszítették, a pápa szavai, támogatása egyre inkább mankóként szolgált az emberek számára. A lelkiismeret forradalmának bélyegezték az eseményt, mely során a szakadékok a marxista-leninista világban olyannyira szembetűnővé váltak, hogy a kommunizmus végét jelentették. Ezzel szemben, mégsem bélyegezhetjük a pápát a kommunizmust legyőző hős harcosként, hiszen, ahogyan már a korábbiakban említésre került, nem nyíltan, politikailag harcolt a kommunista ideológiák ellen, hanem az erkölcs, a lelkiismeret terén ért el hatalmas változásokat. Minden esetben Istent tartotta szem előtt, és az emberek alapvető hozzáállását tudta megváltoztatni a létezéssel, az ideológiákkal kapcsolatosan. Arra kérte a híveit, hogy mindig az Istennek engedelmeskedjenek, és bízzanak Isten akaratában.

Végezetül, meg kell említenünk az esetleges diplomáciai kihívásokat a jövőben is. A következő fejezetben az esetleges konfliktusforrásokat igyekszem majd bemutatni, illetve feltérképezni, hogyan is alakulhat a közeli és a távoli jövőben a vallások helyzete.

5.6. A vallások jövője

Az előző fejezetek során megismerhettük az iszlám és az izraelita vallás alappilléreit, így azt is láthattuk, hogy mindkét vallás történetének folyamán problémát jelentett a bálványimádással felhagyni. Már Ábrahámnál elkezdődött a bálványimádás elhagyására való igény, ám még hosszú időn keresztül továbbra is megtartották ezt a hagyományt a hívek, mind az iszlám, mind a zsidóság történetében. Érthető tehát, miért ragaszkodnak ilyen szigorúan a mai napig is a szakrális tárgyaikhoz, az alapigazságokat tartalmazó könyveihez, így ez az Isten dicsőítésére szánt hely, egy templom vagy egy mecset esetében sincs másként. A zsidóság számára ezért is bír nagy jelentőséggel Salamon temploma, melyet a Templom helyen építettek fel. A templomot a zsidó-

¹⁴ John Lewis Gaddis: The Cold War: A New History, 2006

római háború folyamán porig rombolták, majd egy pogány, Jupitert dicsőítő templomot építettek a romjaira. Azért igazán fontos ez a templom a zsidók történelmében, hiszem az ortodox zsidó hit szerint, a templom akkor épülhet újjá, amikor a Messiás elérkezik a földre a végítélet napján. A probléma abból ered, hogy Jeruzsálem nem csak a zsidó és keresztény hívek számára fontos helyszín, a muzulmánok harmadik legszentebb helye, az Al-Aksza mecset is itt található, pontosabban a Templom hegyen, a zsidóság lerombolt templomának romjain. Ez a helyzet sok konfliktust szül, a zsidók, bár többször is kérvényezték, a mai napig sem imádkozhatnak a Templom hegyen, hiába szent föld számukra a terület, ahol Salamon temploma állt. Létesült továbbá egy Templom-intézet nevű szervezet, mely a harmadik templom felépítésére készül. Bár a templom újjáépítésének nincs politikai realitása, állandó konfliktuspotenciál a kérdéskör a két vallás között. Abban az esetben, ha a zsidóság keményebben lépne fel a kérdésben, biztosan heves ellenállást tapasztalna az 1,8 milliárd¹⁵ főt számláló muszlim közösség részéről. Jelenleg a zsidóság a Templom hegy helyett a Siratófalnál imádkozik, többek között azért, hogy a jövőben lehetőségük legyen szabadon, a szent területükön imádkozniuk, anélkül, hogy az egy lehetséges háborút robbantana ki a régióban. Ilyen, és ehhez hasonló vallási konfliktusok kirobbanhatnak világszerte, hisz a vallás egy fontos pillére lehet az emberek személyiségének, ezáltal, ha szükséges, a védelmére kelnek, olykor bármi áron. Érdekes tehát megnézni, különféle kutatások szerint, hogyan alakulhat a vallások kapcsolata, összetétele a következő évtizedek folyamán.

A vallás jövőjének alakulásával kapcsolatban a Pew Research Center 2015-ben elvégzett egy tanulmányt azzal kapcsolatban, miként fog alakulni a vallások eloszlása 2050-re. A kutatás alapjául azt vették figyelembe, hogy a jelenlegi demográfiai trendek szerint, a várható népességnövekedés mellett, milyen ütemben tudnak majd szaporodni az egyes vallások képviselői, illetve ezáltal tovább adni a vallásukat. A migrációval, az áttérésekkel és a vallástalanná válással szintén számoltak a kutatás során, ám elhanyagolható tényezőként jelentkeztek, nem vetítettek előre nagy különbségeket.

A koncepció szerint a jelenlegi 7 milliárd fős népesség 2050-re növekedni fog, az előrejelzések szerint pontosan 9 milliárd 307 millió főre¹⁶. A tanulmány a különféle vallások termékenységi rátáját vette alapul, mely a buddhisták esetében a legalacsonyabb (1,6), a muszlimok esetében pedig a legmagasabb (3,1). A világ átlagos termékenységi rátája 2,5, a keresztények esetében pedig ez a szám 2,7-nek felel meg. Alapul vették továbbá az életkorbeli eloszlást a vallási csoportok

¹⁵ Hajdú Tímea : A jeruzsálemi Templom-hegy miért olyan fontos, és miért háborús konfliktusforrás? 2021

¹⁶ Pew Research Center: The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050, 2015

körében, mely esetben szintén a muszlim csoport állt az élen, abból adódóan, hogy a muszlim közösség kevésbé előregedő, mint a többi vallás követői, arányaiban magasabb volt a 15 év alattiak száma 2010-ben (34%), mint a világ átlaga (27%). Ebben a kérdéskörben a második helyezett a hinduizmus volt 30%-kal, melyet a keresztény vallás követett, a világ átlagával azonos, 27%-kal. Az alapvető feltevés szerint a vallásoknak nagy szerepe lesz a jövő formálásában, mely során legfőképp az iszlám vallás híveinek száma fog rohamosan növekedni. Jelenleg a teljes populáció 23,3%-át teszi ki a muszlim lakosság, mely várhatóan 29,7%-ra fog ugrani a 2050-es évre. Ez azt jelenti, hogy az iszlám vallás hasonlóan nagy részt fog kapni a vallási eloszlásban (29,7%), mint a kereszténység (31,4%). A többi vallás aránya feltehetőleg hasonlóan fog alakulni a jelenlegihez, bár a hinduizmus követőinek száma szintén növekedni fog, arányaiban egy tized százalékpontot veszíteni fog. Az ateisták, vallással nem rendelkezők száma hasonlóképp növekedni fog, közel 10%-kal, ám a népességben elfoglalt aránya lényegesen csökkenni fog, 16,4%-ról 13,2%-ra. A buddhisták arányában is csökkenésre lehet számítani, várhatóan 7,1%-ról 5,2%-ra, a népi vallásokhoz hasonlóan, melyek jelenleg 5,9%-ot fednek le a teljes populációból, ám 2050-re csupán 4,8%-ra rúghat majd az arányuk. Az egyéb vallások, illetve a judaizmus hasonló mértékben lesz jelen 2050-ben is, mint napjainkban.

Földrajzi eloszlásban is lehetnek változások a következő évtizedekben. Az iszlám követőinek száma feltehetőleg meg fogja haladni a 10%-ot Európában, ám a muszlim világ súlypontja nagy eséllyel az ázsiai-csendes-óceáni térségbe fog áttevődni. Ez az a terület, ahol várható a ateisták száma is növekedhet majd, az amerikai kontinenssel egyidejűleg. A kereszténység továbbra is a világ vezető vallása maradhat, ám nagy valószínűséggel egyedül az USA marad az egyetlen, keresztény többségű gazdasági nagyhatalom. Emellett legnagyobb eséllyel Afrikában terjedhet el majd a keresztény hit, a legjelentősebb növekedés itt várható keresztény szempontból. Ázsia térségében érdemes kiemelni Indiát, ahol továbbra is a hinduizmus lesz a domináns vallás (ám nagy léptékben növekedni fog az muszlim hívők száma), továbbá Kínát és Japánt, ahol a leginkább meg tud majd maradni a vallási sokszínűség, az izraelita vallás pedig nagy eséllyel a közel-keleti és az észak-afrikai régiókra fog koncentrálni.

Értelemszerűen, ezek az eredmények nem számítanak valódi jóslásnak, pusztán a jelenleg elérhető adatok alapján becsülték meg a jövőbeli információkat. Be nem látható történések esetén ezek a számok módosulni fognak, egy esetleges éhínség, háború, vírus vagy egy nagy technológiai innováció hatására újra kell értelmezni az adatokat. További következtetések születtek arra is, hogy valószínűleg az évszázad második felében a muszlim vallás képviselői többen lesznek, mint a

kereszténységé, de hogy ez a fordulópont mikor, vagy hogyan következik majd be, arról nincsenek pontos becsléseink. Ha a trendek nem változnak, és ugyanilyen ütemben alakulnak a demográfiai mérőszámok, 2100-ra valószínűleg pusztán 1%-kal, de meghaladja majd a muszlim vallás aránya a kereszténységét.

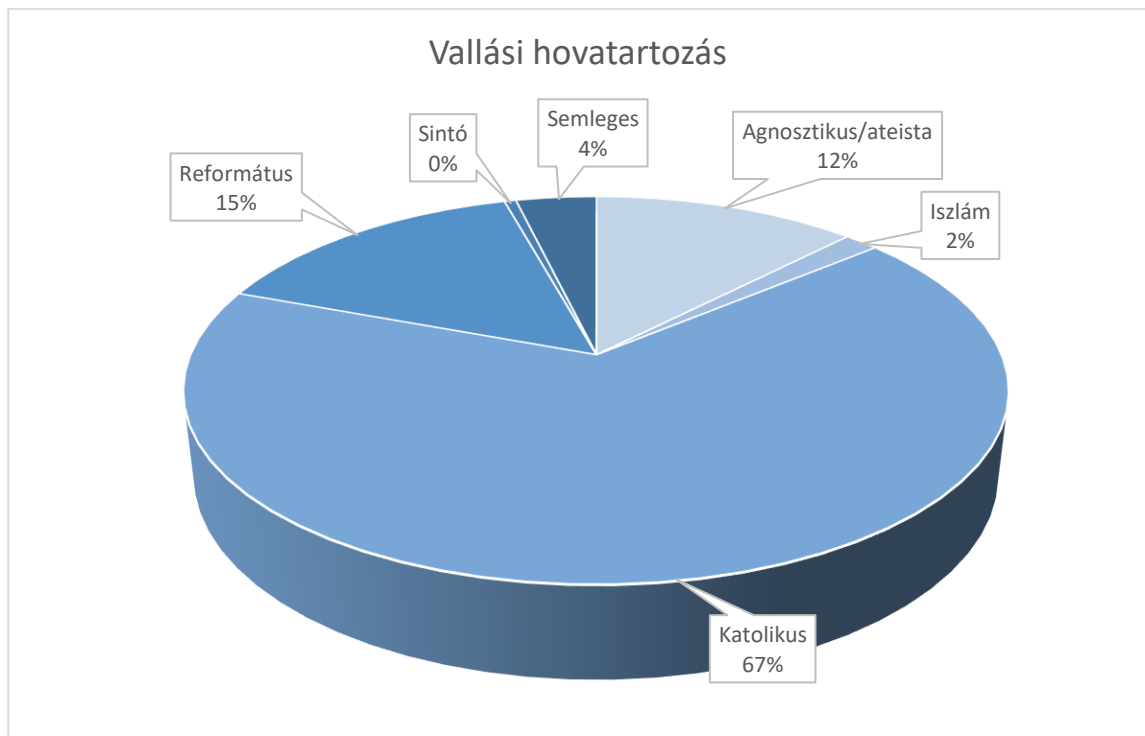
Vissza kell továbbá térnünk az ateizmusra, illetve a vallástalanok gyakorlatára. Bár a populációban elfoglalt arányuk várhatóan csökkenni fog, a létszámuk mindenképp növekedik majd. Felmerülhet tehát a kérdés, sok-sok évszázad múlva, előfordulhat az, hogy a vallások végül teljesen eltűnnek, és nem lesz már hívő ember? Megállapítható, hogy az életminőség javulásával, a magasabb várható élettartammal és a nagyobb biztonsággal együtt csökkent az emberek igénye Istenre, vagy egy nagyobb, rajtunk kívül álló befolyásoló tényezőre. A tudomány fejlődésével, a technológiákhoz való hozzáféréssel az emberek élete jobbá vált, azt érzik, ők maguk stabilitást tudnak teremteni az életükben, így nincs feltétlenül szükségük a vallásra, hogy az biztonságot, vigaszt ígérjen nekik. A vallástalanná válás azokon a területeken a leginkább jelentős, ahol az országok stabil és biztonságos szociológiai rendszerrel, erős oktatással, és alacsony egyenlőtlenséggel rendelkeznek. Ezek a területek viszonylag gazdagok, így lehetőség van arra, hogy nagyjából minden ember részesülhessen egy kiegyensúlyozott, stabil életvitelben. Ezekben az országokban (Japán, Egyesült Királyság, Kanada, Hollandia, stb.). a vallás egy évszázaddal ezelőtt még kifejezetten fontos volt, ám manapság radikálisan lecsökkent a vallásos emberek aránya. Ezzel szemben, nem szabad elfelejteni, mennyire törékeny tényező lehet az egzisztenciális biztonság. A váratlan környezeti tényezők, vagy esetlegesen egyéni szinten bekövetkező tragédiák felboríthatják az ember életét, megváltoztatva ezzel a hitrendszerét is. Megfigyelhető hogy általánosságban, a természeti katasztrófák, vagy bekövetkezett nehézségek, harcok után az emberek nagyobb százalékban válnak vallásossá. A hit egyfajta menekvőként jelenik meg a szenvedések előtt, mely segít az embernek tovább lépni a nehézségek után. Továbbá, a vallás gyakorlata egy szociális jelenség, mely lehetővé teszi a csoportkohéziót, az együttműködést, vagyis, hogy a nehézségeket megélt ember ne érezze azt, hogy egyedül van. Emellett nem szabad elfelejteni Isten ábrázolását sem – egy jóságos valaki, aki állandóan jelen van, állandóan figyel ránk, és aki állandó szeretettel vesz körül mindenkit. Ém nem csak jótékonyan jelenhet meg – ha szükséges, büntetést ró ki azokra, akik meg a normáknak megfelelően viselkednek, így továbbra is azt az érzést kelti az emberben, hogy van értelme a tiszta életének, a hitének, hiszen így nem a büntetést kapja majd idővel osztályrészül. Feltehetőleg, ez az értelmezés szintén genetikailag kódolt az emberekben, így nagy eséllyel a vallás gyakorlata nem fog eltűnni a mindennapi életből. Szerepe valószínűleg idővel csökkenni fog, de valószínűleg teljesen eltűnni a világból nem fog. Attól

függetlenül, hogy a vallás a szeretet vagy a büntetéstől való félelem útján marad fenn, sikeresen adaptálódott az evolúciós nehézségekhez, és nagy eséllyel a későbbiekben is képes lesz arra, hogy önmagában fennmaradjon. Bár lehetséges, hogy a jelenlegi elképzelések, a jelenlegi istenképek idővel eltűnnek, az embereknek valószínűleg mindig szükségük lesz egy istenre, a hitükre, hogy képesek legyenek legyőzni a szenvedést és a fájdalmat.

6. A KÉRDŐÍV EREDMÉNYEI

A téma kibontásához szükséges kutatási koncepciót egy kérdőív kiértékelésén keresztül szerettem volna ismertetni. A kérdésekre a kutatás lezártaig 185 kitöltés érkezett, melynek túlnyomó többségét a magyar állampolgárságú, magyar lakosság képezi. Több külföldi kitöltés is érkezett, ám ezeknek többsége is magyarországi tartózkodási hellyel rendelkezik, így a kiértékelés folyamán főként a magyarországi nézőpontot, hozzáállást láthatjuk majd.

Ábra 1: A kitöltők vallási hovatartozásának aránya

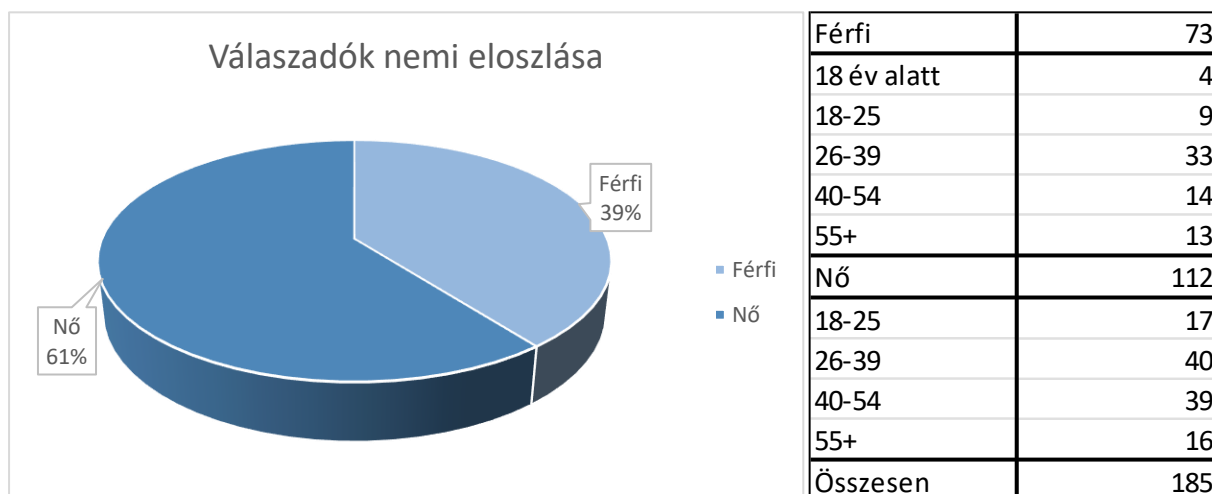

Ahogy a következő ábra is mutatja a 185 kitöltő közül túlnyomó többségben a katolikusok voltak, őket követik a református felekezethez tartozók 15%-kal, majd az agnosztikus/ateista kitöltők 12%-kal. Az emberek 4%-a nyilvánította magát semlegesnek a vallásokkal kapcsolatban, és csupán 2%-a a kitöltőknek jelezte, hogy az iszlám valláshoz tartozna. A sintó vallást egyetlen kitöltő képviselte. Ezek az arányok hasonlóképp alakultak a 2011-es népszámlálási adatok szerint. A kitöltők 37,15%-a vallotta magát római katolikusnak, 11,6%-a reformátusnak, 2,2%-a evangélikusnak, 16,7%-a a válaszolóknak nem volt vallásos, és 1,5%-a volt ateista.¹⁷ Ezek alapján a mintavételezés hitelesnek tekinthető, alkalmazható a teljes magyar közösségre.

¹⁷ KSH: 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 2011

Mivel az agnoszticizmus leginkább az ateizmushoz hasonlítható, így ezt a két fogalmat egy kategóriában elemeztem. Az agnosztikusok szerint az Isten vagy istenségek létezését nem lehet megismerni, a valóság végső dimenzióiról nincs hiteles információnk, így ennek a tudásnak a hiányában vagyunk szűkségesek leélni az életet. A kitöltések demográfiai eloszlása a következő:

Ábra 2: A válaszadók nemi eloszlása, életkor szerint

A kitöltők közel kétharmada nő volt, az életkorbeli eloszlás pedig a mellékelt táblázat szerint alakult. Látható tehát, hogy a válaszadók legnagyobb százaléka férfiak és nők esetében is a 26-39 éves korosztályból került ki, őket követik a 40-54 éves kitöltők. Mivel a kérdőív kitöltése online zajlott, feltehetőleg az internethasználati szokásokból következik, hogy ez a két korosztály volt a leginkább elérhető a kérdőív kitöltésére.

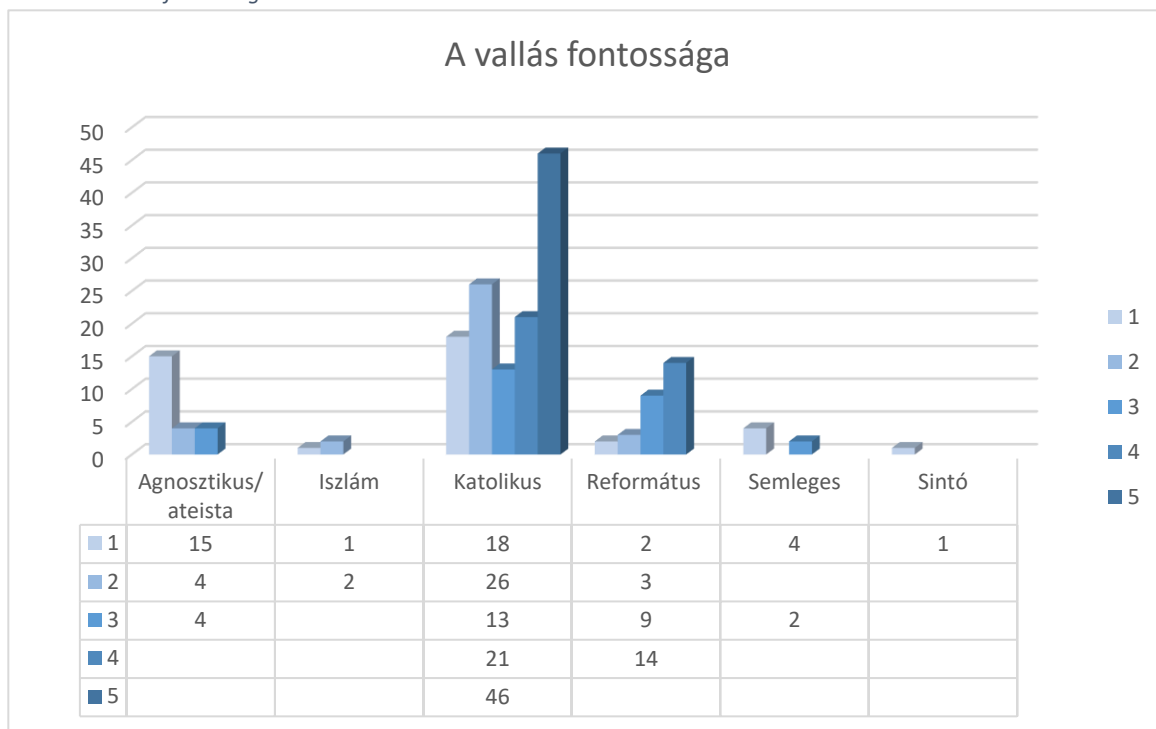
Táblázat 1: A válaszadók lakóhelyének eloszlása

A mellékelt táblázat bemutatja továbbá, hogyan alakultak a kitöltők arányai földrajzilag. Összességében egyenlően eloszlottak a kitöltések minden településtípus arányában.

Lakóhely	Összesen
Főváros	55
Hollandia	1
Magyarország	54
Kisebbségi vidéki falu	43
Magyarország	43
Nagyobb vidéki község	40
Magyarország	40
Nagyobb vidéki város	47
Magyarország	47
Összesen:	185

A továbbiakban a vallás és a hit fontosságát szerettem volna vizsgálni a kitöltők körében. A kérdésekben arra kértem a kitöltőket, hogy 1-től 5-ig pontozzák, mennyire fontosak számukra, vagy épp mennyire jellemzőek a következő állítások rájuk. A továbbiakban minden válaszadás alkalmával az 1-es jegy az *egyáltalán nem* opciót jelenti, az 5-ös pedig a *teljes mértékig* lehetőséget mutatja. A következő eredmények születtek:

Ábra 3: A vallás fontossága a válaszadók számára

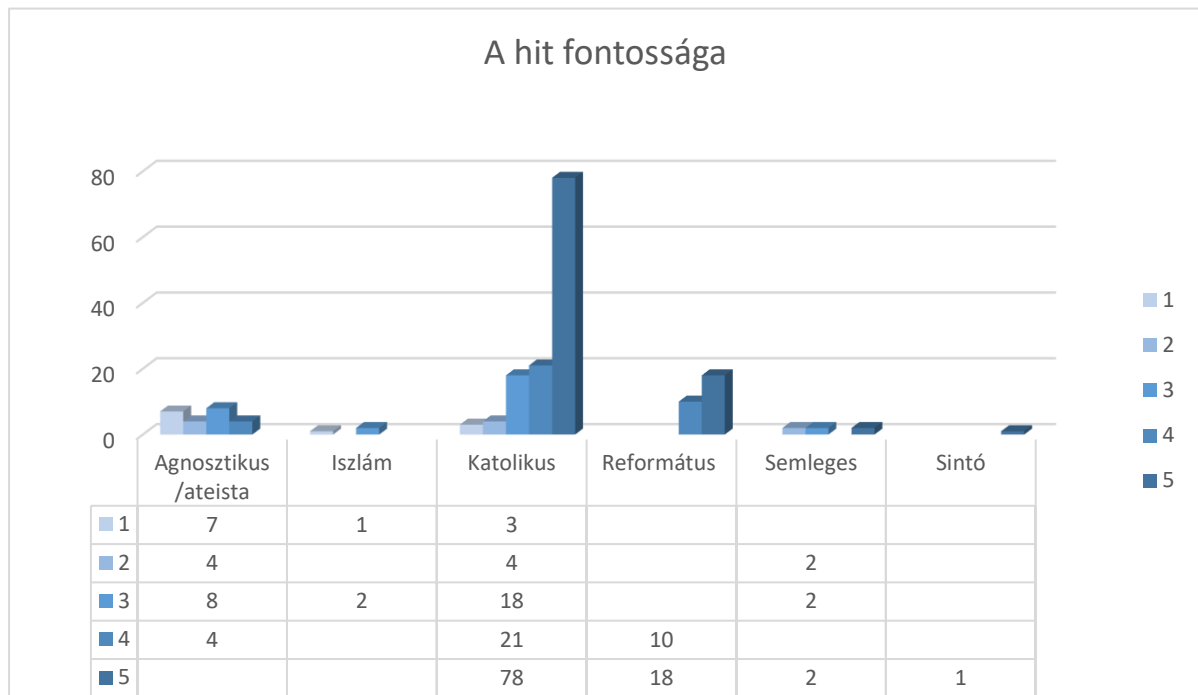

Ahogy az a mellékelt ábrán is látszik, a katolikus felekezethez tartozó kitöltők kivételével semelyik másik vallás képviselője nem tartotta kifejezetten fontosnak a vallást. Bár ez az érdemjegy lett a legtöbbet jelölt a kitöltések folyamán, mégis kizárólag egy vallásra korlátozódik a használata. Százalékos arányokat tekintve továbbá elmondható, hogy bár a katolikus kitöltők 54%-a jelezte, hogy a vallás fontos számára, a református felekezet tagjai hasonló eredménnyel, 50%-al zártak. Emellett érdemes továbbá kitérni a vallástagadó kitöltőkre is, akik szinte egyöntetűen, 65%-ban jelezték, hogy a vallások semennyire nem fontosak számukra. Érdekes emellett az is, hogy a muzulmán kitöltők körében sem volt jelentős a vallás kérdése, válaszaik a nem fontos és az egyáltalán nem fontos opciókra korlátozódtak. A következőkben az iskolázottságot vizsgáltam a válaszadók körében, pontosabban a vallási eloszlását. Azoknak a körében, akik egyáltalán nem tartották fontosnak a vallást, magasabb azoknak a kitöltőknek a száma, akiknek legalább egy érettségijük van, ezzel szemben azoknak a száma is igen magas, akik magasabb iskolázottságot tudhatnak magukénak, de fontosnak jelölték a vallást. A kérdőív eredményei szerint tehát nem

elmondható, hogy a magasabb iskolázottság összefüggne azzal, mennyire tartják magukat vallásosnak a válaszadók¹⁸.

Ezzel szemben, amikor a hit fontosságának kérdését vizsgáltam, a következő eredményeket tapasztaltam:

Ábra 4: A hit fontossága a válaszadók számára

Ezen az ábrán látható, hogy a vélemények jóval megosztóbbak, mint a vallás esetében. Amíg az agnosztikus/ateista kitöltők számára a vallás szinte lényegtelen tényező volt, a hit kérdésének esetében már a semleges opció, és az inkább fontos is szerepelt a válaszok között. Ez alapján tehát elmondható, hogy bár a vallásokat semmisnek tekintik, a hit továbbra is fontos tényező még ezeknek a kitöltőknek az esetében is. Az eredmények a többi vallás tekintetében is egyhangúan pozitívabbak – elmondható tehát, hogy bár a vallás az alapja a legtöbb hitnek, manapság a vallás maga kevésbé fontos tényező a mindennapi életben, sokkal inkább az emberi hitet tartják fontosnak a megkérdezettek. A hit és az iskolázottság kapcsolatát tekintve erősebb a kohézió az adatok között¹⁹. A kitöltők legnagyobb része, minden kategóriára viszonyítva a legnagyobb százalékban fontosnak ítélték a hitet. Az *egyáltalán nem fontos* választ adók egyetemi vagy főiskolai alap diplomával rendelkeznek, így az iskolázottság és a hit elleni hozzáállás kapcsolata

¹⁸ Kiegészítő ábrák jegyzéke: 84. oldal

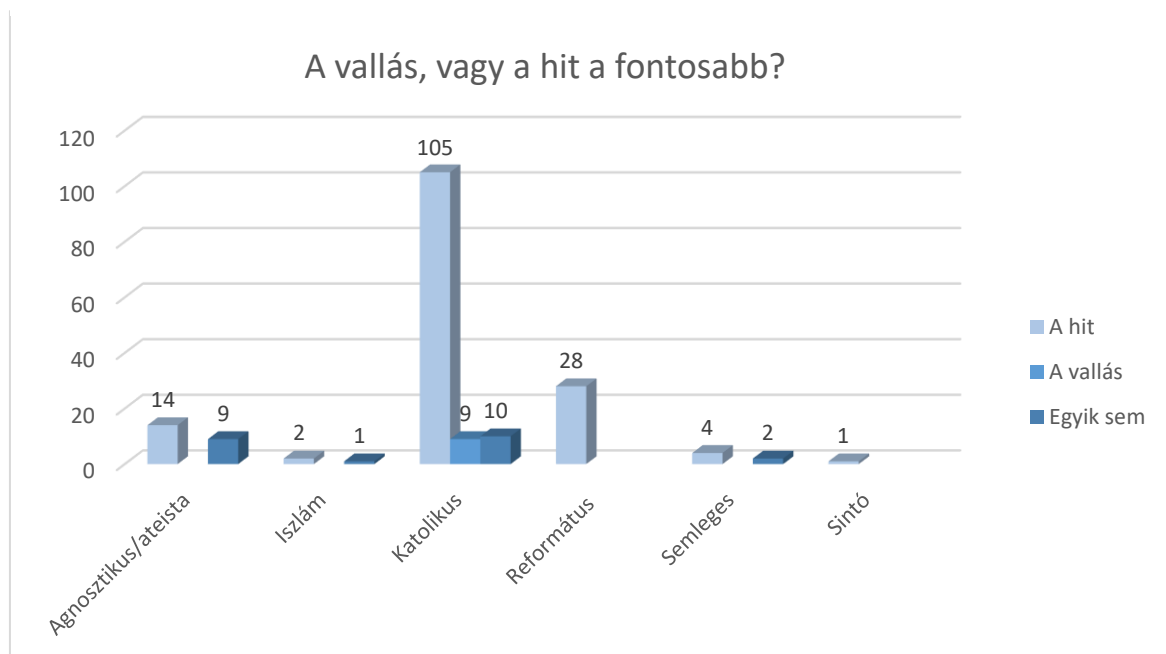
¹⁹ Kiegészítő ábrák jegyzéke: 85. oldal

továbbra is megjelenik, és ebben az esetben is, az iskolázottság nem jelent kizárólagos elfordulást a hittől.

A továbbiakban azt szerettem volna vizsgálni, hogy a két kérdésre adott válaszokat egy összevont, közös kérdés is megerősíti-e újra.

Arra kellett választ adniuk a kitöltőknek, hogy számukra a vallás, vagy a hit a fontosabb. Itt is egyértelműen megmutatkozott, hogy a válaszadók több, mint 83%-a a hitet tartotta fontosabbnak, és a vallást csupán a kitöltők 5%-a. A fennmaradó válaszok pedig azt mutatták, hogy a kitöltők sem a vallást, sem a hitet nem tartják fontosnak – ezeknek a válaszoknak az aránya magasabb volt, mint a vallást fontosnak tartó válaszoké.

Ábra 5: A válaszok aránya a vallás, vagy a hit a fontosabb kérdésre

A következőkben azt szerettem volna kideríteni, hogy a vallás vagy a hit fontossága összefüggésbe hozható-e azzal, hogy a kitöltők az adott vallást választották, vagy épp abban nőttek-e fel. A táblázat alapján látható, hogy a katolikus kitöltők esetében azok tartották a legfontosabbnak a vallást, akik ebben nőttek fel. Összességében a katolikus és református kitöltők esetében is elmondható, hogy a legtöbben nem választották a vallásukat, hanem a szocializációs körülmények alakították a valláshoz való hozzáállásukat. Érdekes emellett, hogy a vallással kapcsolatban semlegesként nyilatkozók 100%-a választotta a semlegességet, nem pedig ebben nőtt fel. Az ateisták közül a legtöbben egyáltalán nem tartották fontosnak a vallást, ezeknek a kitöltőknek nagy részének ez saját választása volt.

Táblázat 2: A vallási hovatartozás aránya a vallás fontosságának tekintetében, neveltetési szempontból

Neveltetés/Vallás	Vallás fontossága					Összesen
	1	2	3	4	5	
Agnosztikus/ateista	15	4	4			23
Ebben nőttem fel	3	2	2			7
Saját választás volt	12	2	2			16
Iszlám	1	2				3
Ebben nőttem fel		2				2
Saját választás volt	1					1
Katolikus	18	26	13	21	46	124
Ebben nőttem fel	16	21	13	18	40	108
Saját választás volt	2	5		3	6	16
Református	2	3	9	14		28
Ebben nőttem fel	2	2	9	13		26
Saját választás volt		1		1		2
Semleges	4		2			6
Saját választás volt	4		2			6
Sintó	1					1
Saját választás volt	1					1
Összesen	41	35	28	35	46	185

A következő táblázat hasonlóképp az előzőhöz, szintén a vallásos neveltetésre helyezi a hangsúlyt, ám a hit fontosságára fókuszál:

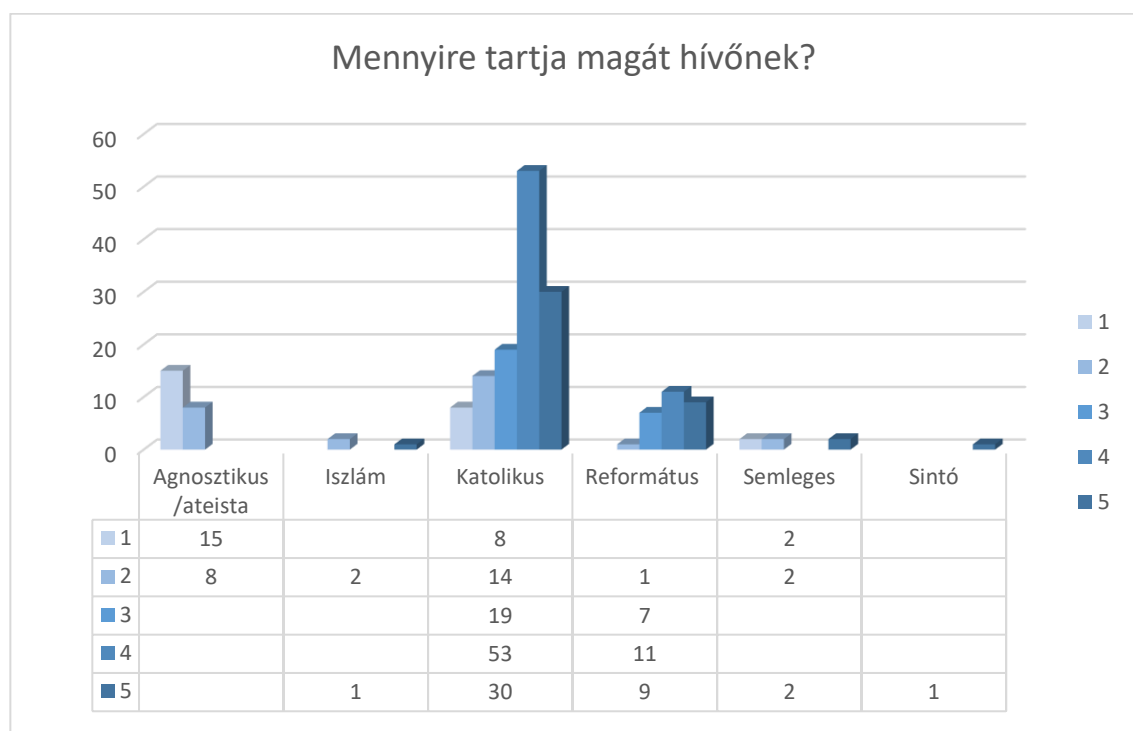
Táblázat 3: A vallási hovatartozás aránya a hit fontosságának tekintetében, neveltetési szempontból

Neveltetés/Hit	Hit fontossága					Összesen
	1	2	3	4	5	
Agnosztikus/ateista	7	4	8	4		23
Ebben nőttem fel	1		2	4		7
Saját választás volt	6	4	6			16
Iszlám	1		2			3
Ebben nőttem fel			2			2
Saját választás volt	1					1
Katolikus	3	4	18	21	78	124
Ebben nőttem fel	3	4	18	17	66	108
Saját választás volt				4	12	16
Református				10	18	28
Ebben nőttem fel				10	16	26
Saját választás volt					2	2
Semleges		2	2		2	6
Saját választás volt		2	2		2	6
Sintó					1	1
Saját választás volt					1	1
Összesen	11	10	30	35	99	185

A katolikus felekezethez tartozó kitöltők esetében ismét látható, mennyire fontos volt számukra a vallásos neveltetés. Míg a vallás esetében a kitöltők 53,7%-a jelölte a 4-es vagy az 5-ös opciót, tehát hogy fontos számára a vallás, addig a hit esetében arányaiban jóval többen, 76,85% jelezte, hogy a hit fontos számára. Fontos megemlíteni, hogy az ateizmus és az iszlám kivételével a többi csoport, miután saját választása volt az adott valláshoz való tartozás, magát a hitet is pozitívabban értékelte, fontosabbnak tartotta. Az ateizmus esetében a válaszadás főként az Isteni személyhez, létezéshez való hozzáálláshoz köthető, hisz valakiben/valamiben hinni, ami számára nem létezik vagy épp nem megismerhető, nem releváns, így az ateista kitöltők esetében a hit fontossága is többnyire alacsony pontszámot kapott. Emellett viszont érdekes, hogy az egyetlen olyan muzulmán kitöltő, aki azt jelezte, hogy saját választása volt az iszlám, mégsem tartja egyáltalán fontosnak a hitet. A másik említésre méltó adat a semleges kitöltők esetén szembetűnő – bár saját választásuk szerint nem tartoznak egyetlen valláshoz sem, mégis, 2 kitöltő azt jelezte, nagyon fontos számára a hit. Ez alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár ezek a válaszadók nem vallásosak, mégis van számukra olyan fontos dolog, eszme, amiben hisznek.

A következőkben arról kérdeztem a kitöltőket, hogy saját bevallásuk alapján mennyire tartják magukat hívőnek, vagy vallásosnak. A következő eredmények születtek:

Ábra 6: Mennyire tartják magukat hívőnek a kitöltők?

Bár a katolikus kitöltők legnagyobb százaléka, 63% jelezte, hogy nagyon fontosnak tartja a vallást, és adta az 5-ös osztályzatot a kérdésre, saját bevallás alapján a kitöltők csupán 24%-a adta újra az 5-ös válaszlehetőséget, vagyis hogy nagyon vallásosnak tartja magát. Ebben a kérdésben főként a többnyire vallásos lehetőség dominált, melyet a válaszadók 42,7%-a választott. Tehát, bár a katolikus kitöltők nagy részének kifejezetten fontos a vallása, mégis jóval kevesebben érzik úgy, hogy 100%-ban vallásos életet élnének. A református kitöltők esetében ezek az arányok nagyon hasonlóan alakultak a hit fontosságáról szóló kérdésekhez, így itt elmondható, hogy ahányan fontosnak tartották a hitet, legalább annyian hívőnek is érzik magukat. Amelyik eredmény meglepőnek hat, az a semlegesen nyilatkozók esetében lévő 2 kitöltő, aki kifejezetten hívőként referált magára. Itt is megjelenik, hogy bár vallási felekezethez nem tartoznak, mégis erős hittel rendelkeznek saját bevallásuk szerint. Az ateista kitöltők ebben az esetben is a negatív oldalon sorakoztak fel, mindnyájan a nem hívő oldalt erősítik.

A következő táblázat megmutatja, mennyire koherensek a hit fontosságáról szóló kérdésre adott válaszok azzal, mennyire tartják önmagukat hívőnek a kitöltők:

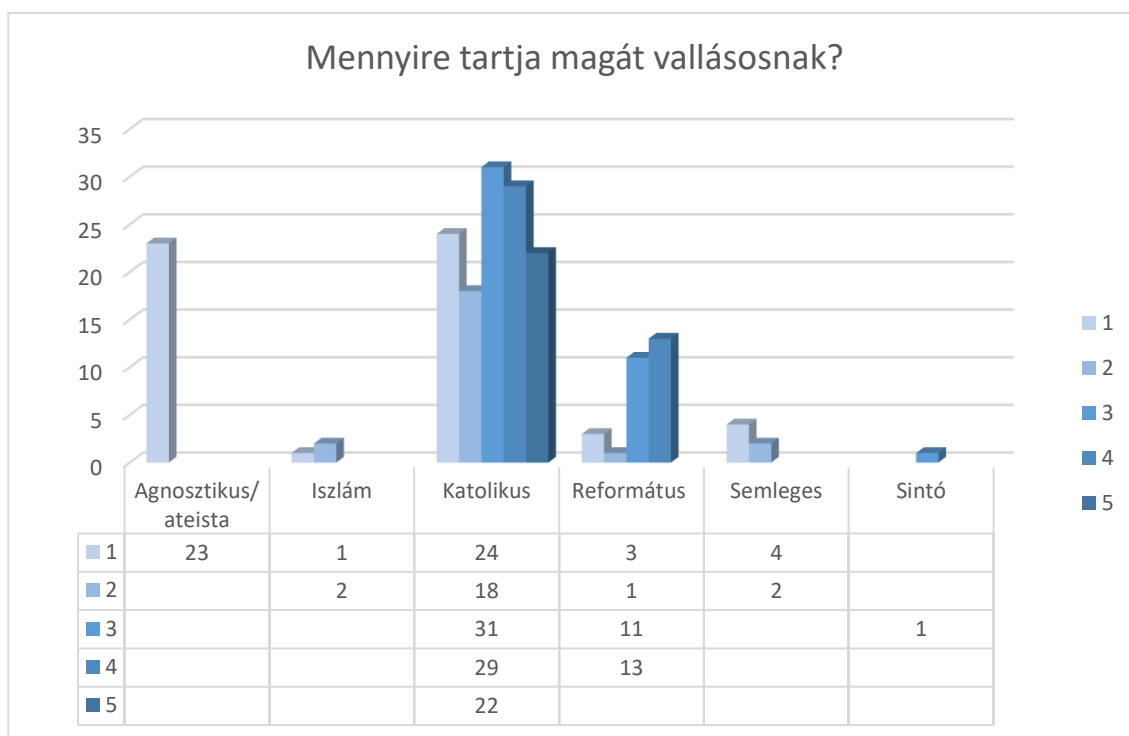
Táblázat 4: A vallási hovatartozás a hit fontosságának tekintetében, arányban a Mennyire hívő? kérdéssel

Hit fontossága	Mennyire hívő?					Összesen
	1	2	3	4	5	
1	9	1			1	11
Agnosztikus/ateista	7					7
Iszlám					1	1
Katolikus	2	1				3
2	4	6				10
Agnosztikus/ateista	2	2				4
Katolikus		4				4
Semleges	2					2
3	10	10	8	2		30
Agnosztikus/ateista	4	4				8
Iszlám		2				2
Katolikus	6	2	8	2		18
Semleges		2				2
4	2	6	12	14	1	35
Agnosztikus/ateista	2	2				4
Katolikus		3	7	10	1	21
Református		1	5	4		10
5		4	6	48	41	99
Katolikus		4	4	41	29	78
Református			2	7	9	18
Semleges					2	2
Sintó					1	1
Összesen	25	27	26	64	43	185

Az 1-es pontszámot adó iszlám kitöltő kivételével az adatok szinte azonosan alakultak, ebben az esetben a kitöltő, bár egyáltalán nem értékelte fontosnak a hitet, mégis úgy nyilatkozott, teljes mértékben hívőnek tartja magát. A többi eredmény lényegében harmóniában van egymással, tehát azok, akik fontosabbnak ítélték a hitet, hívőnek is érzik magukat. Emellett elmondható, hogy kétszer annyian jelölték azt, hogy fontos számukra a hit, mint ahányan kifejezetten hívőnek érezték magukat.

A vallás kérdéskörében is kiderült, saját bevallásuk alapján hova rangsorolják magukat a kérdőív kitöltői.

Ábra 7: Mennyire tartják magukat vallásosnak a kitöltők?

Az ateista kitöltők egyöntetűen az 1-es opciót, az egyáltalán nem fontos lehetőséget választották, amely az elveiket ismerve érthető is. Az iszlám kitöltők szintén a negatív pólust erősítik. A katolikus kitöltők esetében a vélemények viszonylag arányosan megoszlának, ami azért érdekes, mert a vallás fontosságáról szóló kérdésben túlnyomó részt a nagyon fontos válaszlehetőség dominált, itt mégis a semleges opció, és az inkább fontos válaszlehetőségek kapták a legtöbb szavazatot. A református kitöltőknél ebben az esetben is hasonlóan alakultak az arányok a vallás fontosságáról szóló kérdéshez viszonyítva. Az egyik valláshoz sem tartozók pedig az

ateistákhoz hasonlóan nem tartották vallásosnak magukat, mely szintén érthető választásnak tűnik. A következő táblázat az előbbihez hasonlóan szintén elemezni fogja a vallás fontosságának értékelését annak függvényében, hogy a kitöltők mennyire vallották vallásosnak magukat.

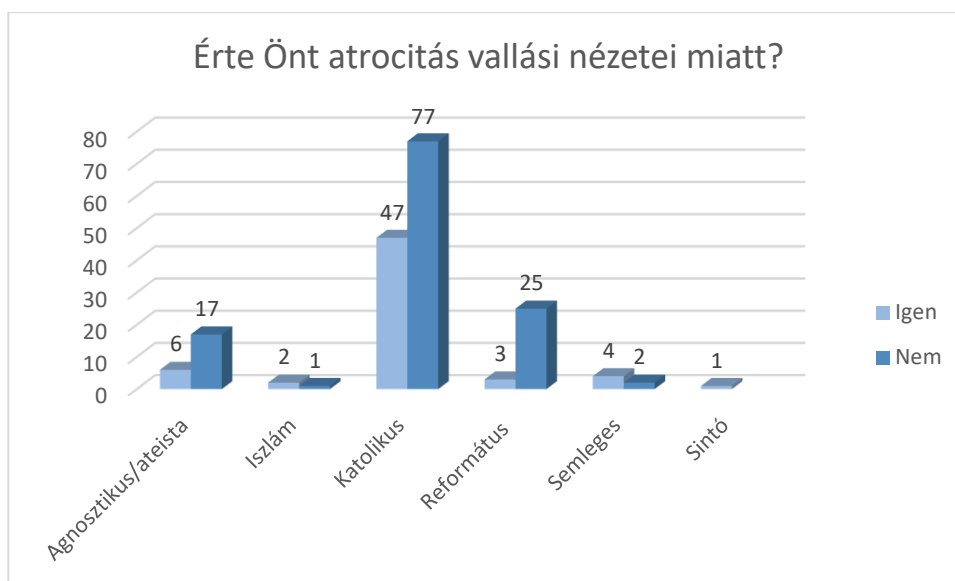
Táblázat 5: A vallási hovatartozás a hit fontosságának tekintetében, a vallásosság mértékének arányában

Vallás fontossága	Mennyire vallásos?					Összesen
	1	2	3	4	5	
1	38		3			41
Agnosztikus/ateista	15					15
Iszlám	1					1
Katolikus	16		2			18
Református	2					2
Semleges	4					4
Sintó			1			1
2	13	18	4			35
Agnosztikus/ateista	4					4
Iszlám		2				2
Katolikus	8	15	3			26
Református	1	1	1			3
3	4	5	18	1		28
Agnosztikus/ateista	4					4
Katolikus		3	10			13
Református			8	1		9
Semleges		2				2
4			14	19	2	35
Katolikus			12	7	2	21
Református			2	12		14
5			4	22	20	46
Katolikus			4	22	20	46
Összesen	55	23	43	42	22	185

Látható, hogy a válaszok közötti összhang ebben az esetben is megtalálható. Azok, akik kevésbé tartották fontosnak a vallást, önmagukat kevésbé vallásosnak jelölték meg, azok pedig, akik nagyon fontosnak tartották a vallást, többnyire vallásosként jellemezték magukat. Bár ebben az esetben nem a legerősebb választ jelölték a legtöbben, a válaszadás oka egyfajta vallási szerénység is lehet. Összességében elmondható, hogy az adott válaszok igazolták egymást, a kitöltők a különbözőképp feltett, de hasonló kérdésekre közel azonos válaszokat adtak.

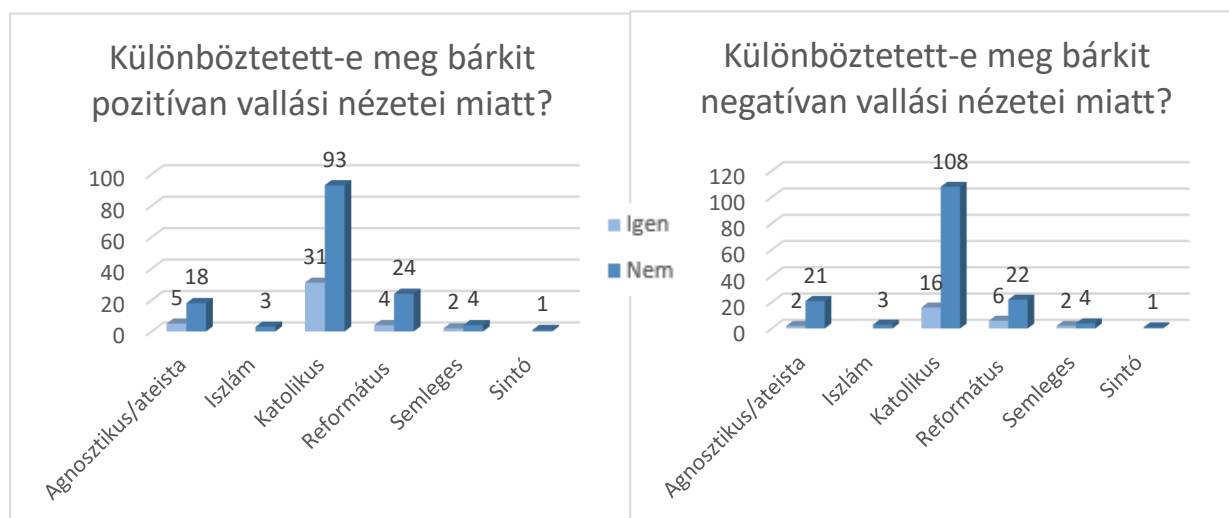
A továbbiakban arról kérdeztem a kitöltőket, az életük során milyen viszonyuk volt a vallással, érte-e őket valaha atrocitás, vagy épp megkülönböztetés a többi emberhez viszonyítva. A kitöltők 34%-át érte már valamilyen atrocitás a vallása miatt az élete során, melynek aránya a kitöltőkre viszonyítva a következő:

Ábra 8: A vallással kapcsolatos atrocitások aránya

Mint az az ábra alapján látható, mindegyik kategória képviselői közül volt olyan kitöltő, aki azt jelezte, hogy érte már atrocitás a vallásával kapcsolatban. Legnagyobb arányban a katolikus kitöltők jelezték, hogy negatív megkülönböztetés érte őket a vallásuk miatt, és legkevésbé a református kitöltők nyilatkoztak úgy, hogy ezzel kapcsolatban nem volt problémájuk a múltban. A következő kérdés alkalmával elemezni szerettem volna az érem másik oldalát, tehát arra szerettem volna választ kapni, hogy a kitöltők vajon különböztettek-e meg valaha másokat vallási hovatartozásuk miatt, akár pozitívan, akár negatívan.

Ábra 9: A pozitív vagy negatív vallásos megkülönböztetés aránya

Ahogy az a fentebbi 2 grafikonon is látszik, az emberek túlnyomó része nem választ adott a kérdésekre, ezzel szemben nem elhanyagolható az igen válaszok aránya sem – 22,7%-a a kitöltőknek nyilatkozott úgy, hogy különböztetett már meg pozitívan valakit a vallása miatt, 14% pedig elismerte, hogy előfordult már, hogy negatívan különböztetett meg más, kizárólag a vallási hovatartozását alapul véve. Érdekes továbbá, hogy kizárólag a református kitöltők esetében elmondható az, hogy magasabb arányban különböztettek meg negatívan másokat, mint pozitívan. Bár a saját bevalláson alapuló kérdésekre adott válaszok sohasem 100%-ban hitelesek, mégis beszédesek ezek az adatok. Látható tehát, hogy a vallás, mint bármilyen különbség, könnyen éket tud verni az emberek közé, nagy részben tud konfliktusokat, atrocitásokat okozni. Emellett, a kérdőívből kiderült, hogy azok az emberek, akik igennel válaszoltak, 59,5%-ban azok voltak, akik fontosnak tartották a vallást, a negatív megkülönböztetés esetében pedig ugyan ezeknek a kitöltőknek az aránya közel azonos, 53,8%.

A következőkben azt vizsgáltam, a kitöltők mennyire büszkék a saját vallásukra, illetve, hogy ez milyen viszonylatban van a vallási neveltetésükkel.

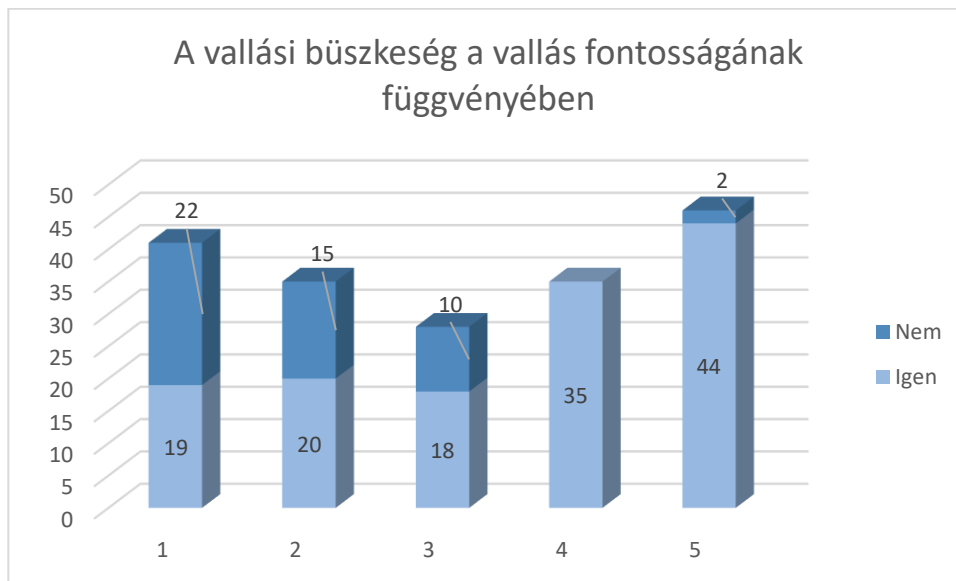
Táblázat 6: A vallási hovatartozás a neveltetés függvényében a vallási büszkeség szempontjából

Neveltetés	Büszke Ön a vallására?		
	Igen	Nem	Összesen
Agnosztikus/ateista	19	4	23
Ebben nőttem fel	7		7
Saját választás volt	12	4	16
Iszlám	3		3
Ebben nőttem fel	2		2
Saját választás volt	1		1
Katolikus	89	35	124
Ebben nőttem fel	79	29	108
Saját választás volt	10	6	16
Református	20	8	28
Ebben nőttem fel	18	8	26
Saját választás volt	2		2
Semleges	4	2	6
Saját választás volt	4	2	6
Sintó	1		1
Saját választás volt	1		1
Összesen	136	49	185

Az eredmények alapján a válaszadók 73,5%-a jelezte, hogy büszke a vallására, az igen válaszadó kitöltők közül pedig 77,9% nyilatkozott úgy, hogy a neveltetéséhez hozzátartozott a vallásosság. Arányaiban véve a katolikus kitöltők számára volt legkevésbé választás kérdése a

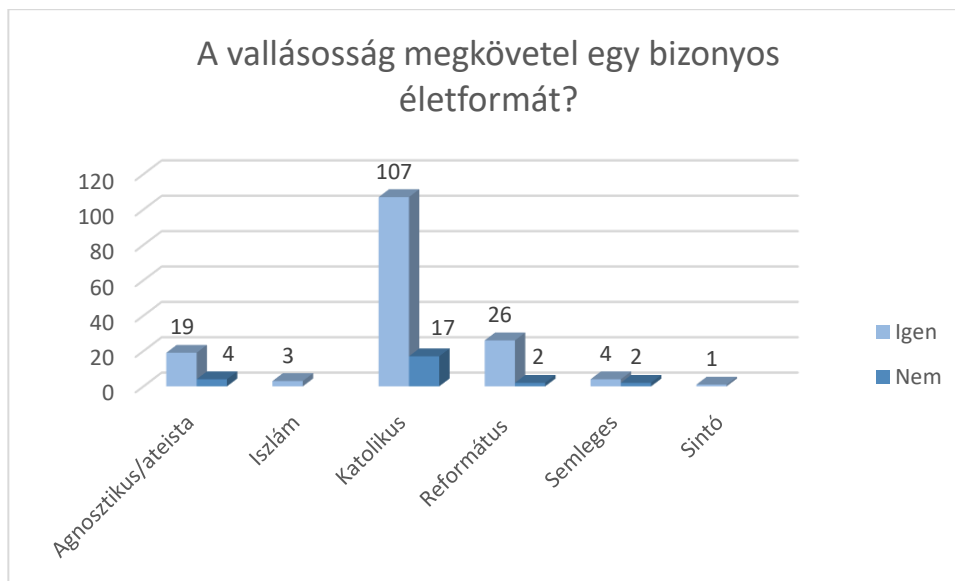
vallásosságuk, egyedül az ateista kitöltők azok, ahol egyértelműen magasabb a saját választás aránya, mint a neveltetésé (a sintó kitöltő kivételével). Érdekes megfigyelni azt is, hogy azok közül, akik nem voltak büszkék saját vallásukra, 24,4%-ban szerepelnek azok a kitöltők, akik számára saját választás volt a jelenlegi vallási életállapotuk. Ám nem csak a neveltetés befolyásolhatja, mennyire büszke egy adott személy a saját vallására. A következő ábrán azt láthatjuk, annak függvényében, hogy a kitöltők mennyire bélyegezték fontosnak a vallásukat önmaguk számára, milyen értékig büszkék a vallásukra.

Ábra 10: A vallási büszkeség aránya a vallás fontosságának függvényében

Azon válaszadók közül, akik nagyon fontosnak értékelték a vallásukat, szinte az összes kitöltő, 95,6% jelezte, hogy büszke a vallására. Ez az arány még jobb, 100% volt azok között, akik a 4-es válaszlehetőséget jelölték meg. Ahogy haladunk a nem fontos válaszlehetőség felé, a nem válaszok aránya úgy növekszik, tehát elmondható, hogy minél kevésbé tartja fontosnak a vallását valaki, annál kevésbé büszke rá. A későbbiekben azt vizsgáltam, a vallásosság miképp befolyásolja a kitöltők mindennapi életét, a hétköznapi döntéseiket.

Ábra 11: A vallásosság, mint életforma

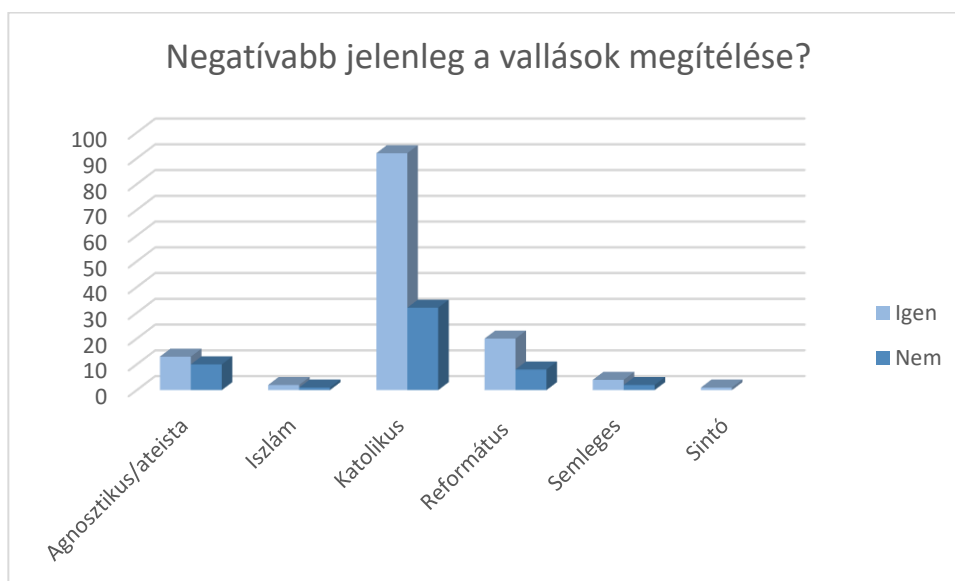
A kérdőívet kitöltők 86,4%-a szerint más életformát követel egy vallásos ember élete, mint egy nem vallásosé. Ez az arány mindegyik kategória képviselőinél megtalálható, még az ateista kitöltők is úgy gondolták, más módon él egy vallásos ember. A további kérdések arra vonatkoztak, ez a másfajta életmód milyen különbségekben nyilvánul meg. Arról kérdeztem a kitöltőket, mennyire befolyásolta őket a párválasztás folyamán a másik fél vallása, illetve, hogy szimpatikusabbnak találják-e általánosságban azokat az embereket, akik hozzájuk hasonló vallási háttérrel rendelkeznek. A kitöltők 32,9%-a válaszolt igennel, vagyis hogy fontos számára a párválasztás során az, milyen vallási értékekkel rendelkezik a másik fél. Az ateisták közül a kitöltők 26%-a jelezte, hogy jobban értékeli az azonos vallási nézőpontot, a katolikusok 39,5%-a pedig szívesebben kezdeményez kontaktust szintén katolikus személyekkel. A reformátusoknak csupán 21,4%-a van ugyanezen a nézőponton, vagyis hogy lényeges számukra, hogy olyan emberrel kössék össze az életüket, aki azonos vallási értékrenddel rendelkezik.

A szimpátia kérdéskörében lényegesen több igen válasz született, mint a párválasztással kapcsolatos kérdés folyamán. A kitöltők 57,3%-a nyilatkozott úgy, hogy szimpatikusabbnak találja azokat az embereket, akik azonos valláshoz tartoznak. Feltehetőleg ez annak köszönhető, hogy a legalább hasonló vallási értékrenddel rendelkezőknek több közös témájuk van, hasonló életet élnek, könnyebben megértik egymást, mint azok, akik teljesen más értékrend szerint élnek. Azok kivételével, akik úgy nyilatkoztak, hogy semelyik valláshoz nem tartoznak, mindegyik másik kategóriában magasabb volt az igen válaszok aránya, mint a nem válaszoké. Elmondható tehát, hogy általánosságban, bármilyen is az adott ember vallási beállítottsága, szívesebben kezdeményez

beszélgetést, alakít ki baráti viszonyt olyanokkal, akikkel hasonlóképp vélekednek vallási kérdésekben. A továbbiakban arra irányult a kérdés, a kitöltők kezdeményeztek-e tudatosan, szervezeten keresztül kapcsolatot olyan vallási csoportokkal, amelyek hasonló vallási elveket követnek, mint a válaszadó. Csak az esetek 31,3%-ban válaszoltak a kitöltők igennel, mely alapján az esetek legnagyobb részében a kérdőív kitöltői nem kerestek tudatosan kontaktust olyan vallási szervezetekkel vagy csoportokkal, amelyekkel megegyezett az érdeklődési körük. Azok közül, akik igen választ adtak, legnagyobb részt a katolikusok jelezték, hogy keresték már tudatosan más katolikusok társaságát (37%), őket követik a református kitöltők (28,6%) és végül az ateista válaszadók (17,4%) jelezték még, hogy keresték volna a hasonlóan gondolkodó csoportokat, szervezeteket.

A következőkben arra szerettem volna választ kapni, miként vélekednek a kérdőív kitöltői a vallások jelenlegi megítélésével kapcsolatban. A válaszok szinte egybehangzóan az igen lehetőséget részesítették előnyben:

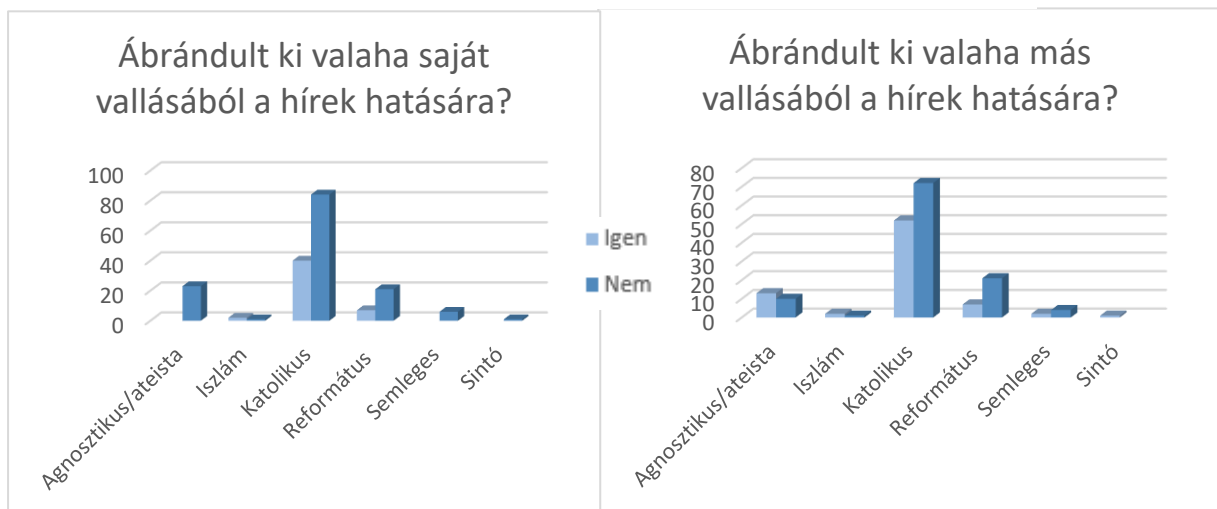
Ábra 12: A vallások megítélésének romlása

A válaszadók 71,3%-a gondolta úgy, hogy manapság negatívabb visszhang övezi a vallásokat, a vallásos létet, mint a korábbi évtizedekben. Mindegyik csoport képviselői között voltak igen válaszok, még a semlegesként nyilatkozók 66,7%-a is úgy gondolta, negatívabb napjainkban a vallások megítélése. Legnagyobb arányban a katolikus kitöltők választották az igen lehetőséget, 74%-ban. Felmerülhet tehát a kérdés, mi okozza ezeket a véleményeket, miért érzi úgy az emberek nagy százaléka, hogy napjainkban nem úgy viszonyul a társadalom a vallásokhoz, mint korábban. A

továbbiakban arra a kérdésre kellett válaszolniuk a kérdőív kitöltőinek, hogy mennyire befolyásolják őket a mindennapi hírek a vallásokkal kapcsolatban, inogtak-e meg valaha akár saját, akár más vallással kapcsolatban a hallott vagy olvasott hírek hatására. A válaszadók csupán 11,9%-a válaszolt a kérdésre igennel, tehát elenyésző arányban voltak hatással a hírek a vallással kapcsolatos megítélésükre. Ezzel szemben, mikor arról kérdeztem a kitöltőket, ábrándultak-e már ki a hírek miatt a saját, vagy esetleg más vallásából, nagyobb arányban érkeztek igenlő válaszok. 26,5%-uk jelezte, hogy volt már rá példa, hogy a mindennapi hírek hatására kiábrándult a saját vallásából, legnagyobb arányban az muzulmán kitöltők (3 válaszadóból 2 igennel felelt), őket követik a katolikus válaszadók 32,3%-kal, utánuk pedig a református kitöltők 25%-os aránnyal. Értelemszerűen az egyik valláshoz sem tartozók mindnyájan a nem válaszlehetőséget jelölték, hasonlóan az ateista kitöltőkhöz.

Ábra 13: Vallási kiábrándulás a hírek hatására

A más valláshoz való viszony tekintetében nagyobb százalékban születtek igen válaszok. 41,6%-a a kitöltőknek jelezte, hogy ábrándult már ki más vallásból a hétköznapi hírek miatt. Ebben az esetben már az ateista és az egyik valláshoz sem tartozó kitöltők is válaszoltak igennel. Az ateisták esetében ez az arány 56,5% volt, a semleges kitöltők közül pedig 33% jelezte, hogy negatívabbá vált a megítélése más vallásokkal kapcsolatban. A katolikusok 41,9%-a válaszolt igennel, a reformátusok körében pedig 25% volt az igen válaszok aránya a kitöltés során.

A kérdőív második részében arra kértem a kitöltőket, hogy a legjelentősebb vallásokat jellemezzék azzal a 3 szóval, amely legelőször az eszükbe jut az adott vallás kapcsán. Az eredmények a kiértékelést követően meglepőek voltak, mindegyik vallás esetében születtek

egyaránt pozitív és negatív véleményezések is. Mindegyik vallás esetében a 10 legtöbbet leírt választ fogom bemutatni, hogy ezáltal is tisztább képet kaphassunk arról, a kitöltők hogyan vélekedtek egy-egy vallási csoporttal, felekezettel kapcsolatban.

Táblázat 7: A katolikus vallás jellemzői

Jellemző	Darab
Jézus	34
szeretet	29
templom	26
kereszt	22
hit	20
álszentség	19
Isten	13
pedofília	13
mise	12
remény	10

A katolikus tanításokkal esetében a mellékelt táblázatban található kifejezések jelentek meg a legtöbbször. Az alap tanításokhoz köthető kifejezések mellett, mint Jézus, kereszt és Isten, a szeretet szerepel a második helyen, 29 említéssel. Érdekes továbbá megemlíteni, hogy 6. helyen jelenik meg az álszentség, mint fogalom, 19 említéssel, majd a pedofília a 8. helyen, 13 említéssel a kitöltések folyamán. Érdekes emellett, hogy bár csak a 10.

helyen, de a remény is bekerült a felsorolásba, melyet 10 alkalommal említettek meg a kérdőív kitöltői.

A következőkben a kitöltőknek a protestáns felekezetek tanításairól kellett nyilatkozniuk, hasonlóan a katolikus valláshoz.

Táblázat 8: A protestáns felekezetek jellemzői

Jellemző	Darab
Nem ismerem	40
Reformáció	22
hitvallás	21
Luther Márton	20
egyszerűség	16
Biblia	14
puritánság	13
Kálvinizmus	9
Jézus	8
semmi	8

Meglepő módon a leggyakrabban említett jellemző az volt, hogy a kitöltők nem ismerik a protestáns felekezetek tanait. Adódhat ez abból, hogy hiányosak az ismereteik, és mint protestantizmus, nem tudták pontosan, mire is referáljanak. Jellemző válasz volt emellett a semmi is, mely szintén az előző felvetésemet erősíti. Emellett viszont itt is megjelennek a legegységesebb jellemzői a protestáns tanoknak, vagyis a reformáció, Luther

Márton neve, a kálvinizmus és az evangélikus tanok. A leggyakoribb jellemzők az egyszerűség és a puritánság voltak. Felmerült továbbá a Biblia, mint társított fogalom, és Jézus neve is.

A harmadik vallás, melyet véleményezniük kellett a kitöltőknek 1-1 szóval, a buddhizmus volt. A következő eredmények születtek:

Táblázat 10: A buddhizmus jellemzői

Jellemző	Darab
Buddha	62
béke	54
nyugalom	26
meditáció	17
szerzetes	17
Dalai láma	15
nem ismerem	14
Nirvána	12
Tibet	11
zen	10

A kitöltők a buddhizmus esetében is, a legnagyobb arányban az alapvető tanokra emlékeztek a vallással kapcsolatosan, egyöntetűen Buddha volt a legnépszerűbb válasz 62 említéssel. A listából továbbá látható, hogy az általános megítélése a buddhizmusnak nagyon kedvező, olyan fogalmakkal társítják a kitöltők, mint a béke, a nyugalom, és a meditáció. Meg kell említeni továbbá, hogy a 10 leggyakrabban említett kifejezés közé 7. helyen a nem ismerem válasz került,

melyből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy bár általánosságban pozitív megítélés övezi a buddhizmust, mégis, a kérdőív kitöltői közül sokan nem tudták, mivel is társítsák a tanait.

Táblázat 9: Az izraelita vallás jellemzői

Jellemző	Darab
zsidóság	30
Tóra	25
Nem ismerem	23
Izrael	20
Rabbi	20
Mózes	12
Shabbat/szombat	12
összetartás	10
zsínagóga	10
pénz	9

A következőkben az izraelita vallást kellett jellemezni a kitöltőknek. Ebben az esetben is hasonlóan alakultak a kitöltések az előző vallásokhoz. A fő jellemzők ebben az esetben is az izraelita tanítások alap tézisei voltak, a legtöbb említést a zsidóság kapta, ám nem sok különbséggel a nem ismerem lehetőség itt szintén az első 3 opció között szerepelt. Adódhat ez abból, hogy a kitöltők, mint izraelita vallás, kevésbé voltak informáltak, és nem kapcsolták össze a fogalmat azonnal a zsidósággal. Emellett a legtöbbet említett

jellemzők között volt a Tóra, Izrael, de az összetartás is. Megjelent még továbbá a pénz is, igaz, csak 10. helyen, de a kitöltők gyakran referáltak akár a zsidó emberek meggazdagodására, akár az általános kapzsiságra, ugyanúgy, ahogy az üldöztetésre, vagy a holokausztra is.

Táblázat 11: Az iszlám jellemzői

Jellemző	Darab
Allah	38
Korán	35
Mohamed	34
Terrorizmus	28
Dzsihád	18
Fanatizmus	18
Mekka	16
Mecset	12
Nők Alárendeltsége	11
Ramadan	11

szilárd véleménnyel rendelkeztek, többnyire egybehangzóan.

Az iszlám vallással kapcsolatban elég szigorú jellemzések érkeztek. Az elsődleges vallási tanítások mellett 4. helyen jelent meg a terrorizmus fogalma, melyet a dzsihád követ ugyanannyi említéssel, mint a fanatizmust. Megjelenik továbbá a nők alárendeltsége is, ugyanúgy, mint a Ramadán, a muszlimok böjti időszaka. Érdekesség lehet, hogy bár az iszlám nem egy elterjedt vallás Magyarországon, mégis csekély mennyiségű nem tudom válasz érkezett ebben az esetben. Látható, hogy a kitöltők szigorú és

Táblázat 12: Az ateizmus jellemzői

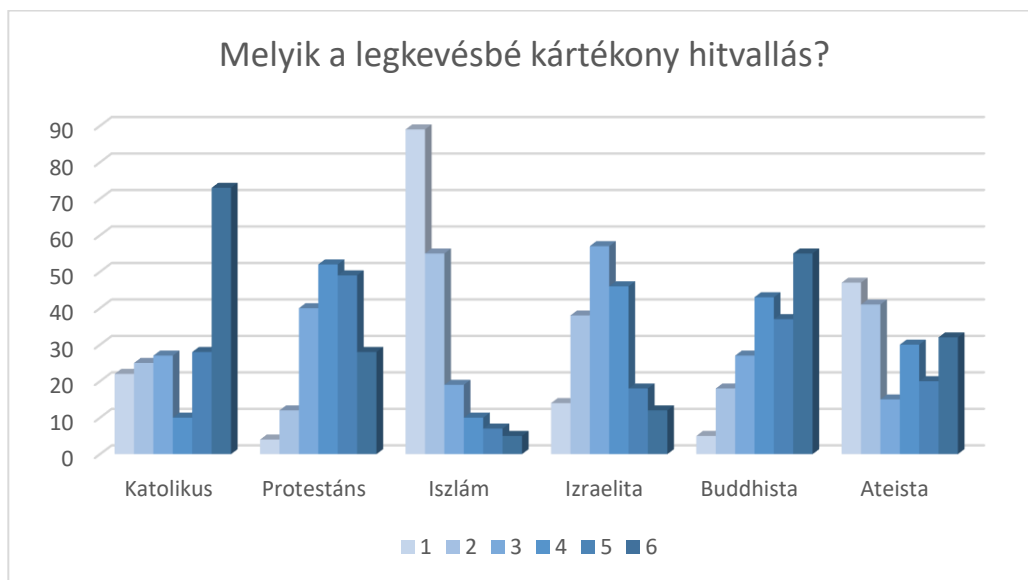
Jellemző	Darab
Hitetlenség	33
Tagadás	27
Isten nélkül	24
Tudomány	16
Nem ismerem	14
Üresség	14
materializmus	12
Racionalitás	12
Elutasítás	10
logikus	9

legtöbbször tudós, gondolkodó emberek jelentek meg a múltban is, akik nem elégedtek meg a hagyományos vallási koncepciók jelenlétével. A vélemények vegyesek voltak, de legnagyobb arányban az elutasítás, a tagadás volt a domináns jellemző az ateizmus esetében.

Végezetül az ateista kérdéskört kellett jellemezniük a kitöltőknek, mely esetben szintén sok egybehangzó válasz érkezett. Legtöbb esetben a hitetlenséget említették a kitöltők, mely alappillére az ateizmusnak. Ezt követően a tagadás kapta a legtöbb említést, melyet szintén a vallások szükségletlenségére vonatkozik az ateisták szemében. Említésre került továbbá az Isten nélkülség, mint fogalom, illetve a tudomány és a racionalitás is a logikával egyidejűleg. Köthető ez ahhoz, hogy az ateizmus képviselői között

A kérdőív következő része egy rangsorolási feladat volt, melynek folyamán a kitöltőknek 6 hitvallást kellett sorba állítani az adott kérdések szerint. Az első kérdésben a kitöltőknek pontoznia kellett 1-től 6-ig a hitvallásokat, ahol az 1-es lehetőség a leginkább kártékony, az 6-os lehetőség a legkevésbé kártékony hitvallást jelölte.

Ábra 14: A legkevésbé kártékony hitvallás

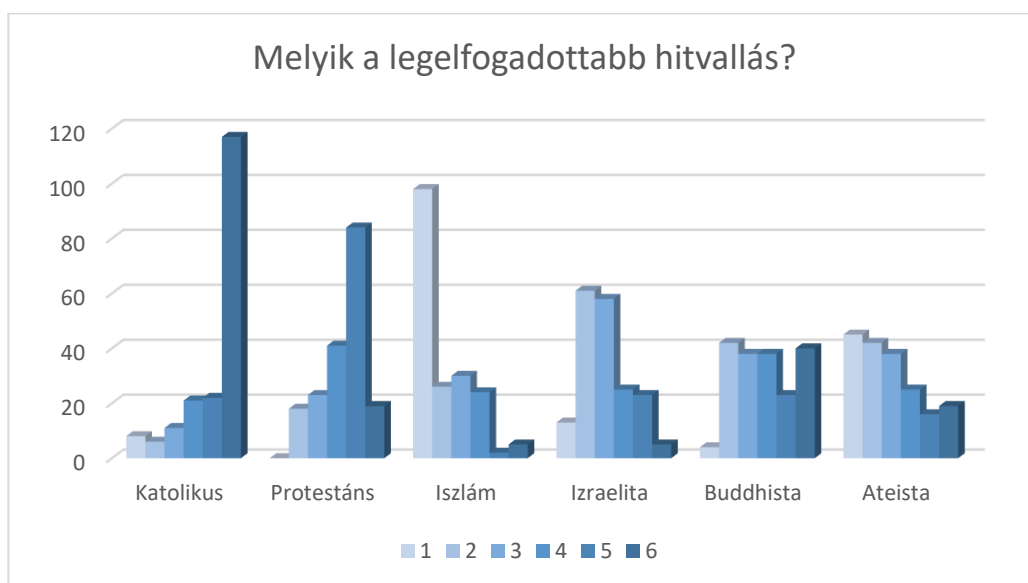

A grafikon alapján látható, hogy a válaszadók legnagyobb része közel egyöntetűen úgy gondolta, hogy az iszlámot jelöli meg a legkártékonyabb vallásként. Ebben a döntésben nagy szerepet játszhatott a 2015-ben kezdődő szíriai menekültválság, mely során a kormányzati propagandának nagy szerepe volt abban, hogy az iszlám hívő közösség ellen elmélyítse az ellentéteket a magyar lakosságban. Emellett, a már említett nem militarista vallási kritikák az iszlám vallás, pontosabban a terrorizmus ellen szintén sokat nyomhattak a latba a válaszadás folyamán. Másodikként az ateizmus kapta a legtöbb 1-es szavazatot, vagyis hogy ez a legkártékonyabb opció a felsoroltak közül. A legkevesebbszer 1-essel jelölt vallások a buddhizmus és a protestáns felekezetek tanai lettek, ezzel szemben mégsem ez a két vallás kapta a legkevésbé kártékony vallásra vonatkozó szavazatokat. Ennek oka lehet az, hogy legnagyobb részben katolikus kitöltők vettek részt a kérdőívben, így feltehetőleg a saját vallásukat részesítették előnyben, másrészt viszont érdemes megemlíteni azt is, hogy, bár buddhista kitöltője nem volt a kérdőívnek, mégis a második helyen szerepelt, mint a legkevésbé kártékony vallás. Harmadikként az ateizmust jelölték meg a válaszadók, majd ezt követte a protestáns válaszlehetőség. Érdekes módon az izraelita vallás legtöbbször a középmezőnyben szerepelt, az emberek többnyire semlegesnek bélyegezték

meg a kitöltés során. Bár a protestáns tanítások is nagyrészt a középmezőnyben képviseltetik magukat, ebben az esetben kissé jobbra tolódva, a pozitívabb pólus felé orientálódva jelennek meg.

A következő kérdésben a vallási elfogadottságra helyeződött a hangsúly, mely során szintén 1-től 6-ig kellett osztályozniuk a kitöltőknek, mely vallást ítélik társadalmilag a legelfogadottabbnak. Ebben az esetben is az 1-es lehetőség a legkevésbé elfogadottat, az 6-os lehetőség a leginkább elfogadott hitvallást jelölte.

Ábra 15: A legelfogadottabb hitvallás

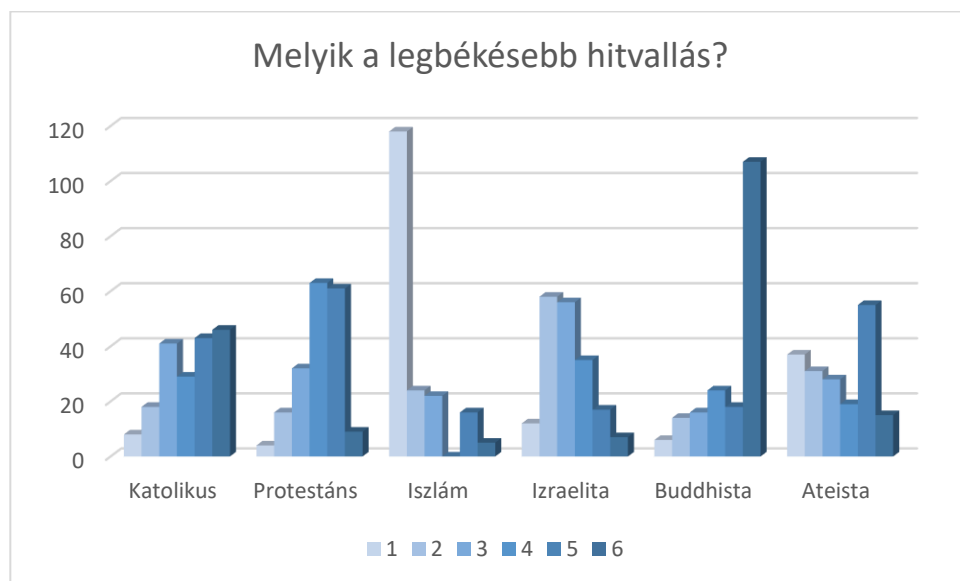

Ahogy az ábra mutatja, jelen esetben is a legtöbb 6-os szavazatot a katolikus vallás kapta, mely feltehetőleg szintén abból adódik, hogy százalékos arányban a katolikusok közül több kitöltés érkezett, mint a többi vallás képviselői részéről. Az iszlám vallás kapta jelen esetben a legkevesebb voksot arra vonatkozóan, hogy ez lenne a legelfogadottabb vallás társadalmilag, ami azért érdekes eredmény, mert az iszlám a mai napig is rohamos ütemben terjed világszerte, és rengeteg követője van, akik többnyire elszántan igyekeznek a hitük védelmére kelni, ha szükséges. Az izraelita vallás ebben az esetben szintén kevés szavazattal rendelkezett, közel annyian gondolták úgy, hogy ez a vallás a leginkább elfogadott, ahányan az iszlám vallást jelölték meg. A többnyire elfogadott válaszlehetőség esetében abszolút a protestáns hitvallás dominált, a legtöbbször ezt a vallást jelölték a kitöltők. A negatív póluson ez esetben is az iszlám dominál, a kitöltők legnagyobb része úgy gondolta, az iszlám a legkevésbé elfogadott vallás társadalmilag, melyet az ateizmus és az izraelita vallás követett. Az ateizmus esetében meglepő az eredmény, mert bár nem a legnépszerűbb hitvallás manapság Magyarországon, kifejezetten kevés kritikát kapott a kérdőív

kitöltése folyamán. Az izraelita vallással kapcsolatosan feltehetőleg a kitöltők a holokausz viszonyaira, következményeire referáltak, melyek alapján indokoltnak tűnhetnek az eredmények. A buddhizmus az abszolút középmezőnyben végzett ebben a kérdésben.

A harmadik kérdés a hitvallások békés természetére vonatkozott. A kitöltőknek ismét értékelniük kellett a vallásokat 1-től 6-ig, ahol az 1-es lehetőség a legkevésbé békés, az 6-os lehetőség a leginkább békés hitvallást jelölte meg.

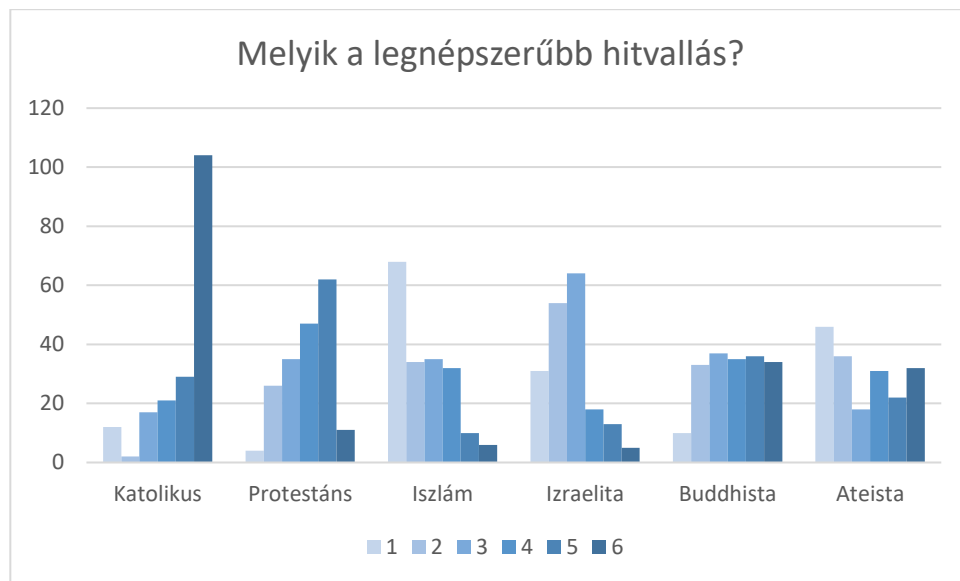
Ábra 16: A legbékésebb hitvallás

Jelen esetben a negatív és a pozitív pólus jelentősen elkülönül a kitöltésekben. A legkevésbé békés vallásként egyértelműen az iszlámot jelölték a válaszadók, legbékésebb vallásként pedig egyöntetűen a buddhizmus került ki. A katolikus kitöltők magas számának ellenére ebben az esetben a katolikus vallás semleges szavazatokat kapott, a protestáns hitvallás pedig hasonlóképp szerepelt, de valamivel békésebbnek bizonyult a kitöltések szerint. Az izraelita vallás a kevésbé békés oldalra szorult, az ateizmus pedig, hasonlóan a katolikus valláshoz, főként semleges értékeléseket kapott.

A következőkben, hasonlóan az elfogadottságról szóló kérdéshez, arról kérdeztem a kitöltőket, hogy az adott vallásokat mennyire tartják népszerűnek. Jelen esetben is, az 1-es lehetőség a legkevésbé népszerűt, az 6-os lehetőség a leginkább népszerű hitvallást jelölte. A katolikus kitöltők magas létszáma jelen esetben is indoklásul szolgálhat a válaszok megértéséhez. A legnépszerűbb vallásként a katolikus jelent meg.

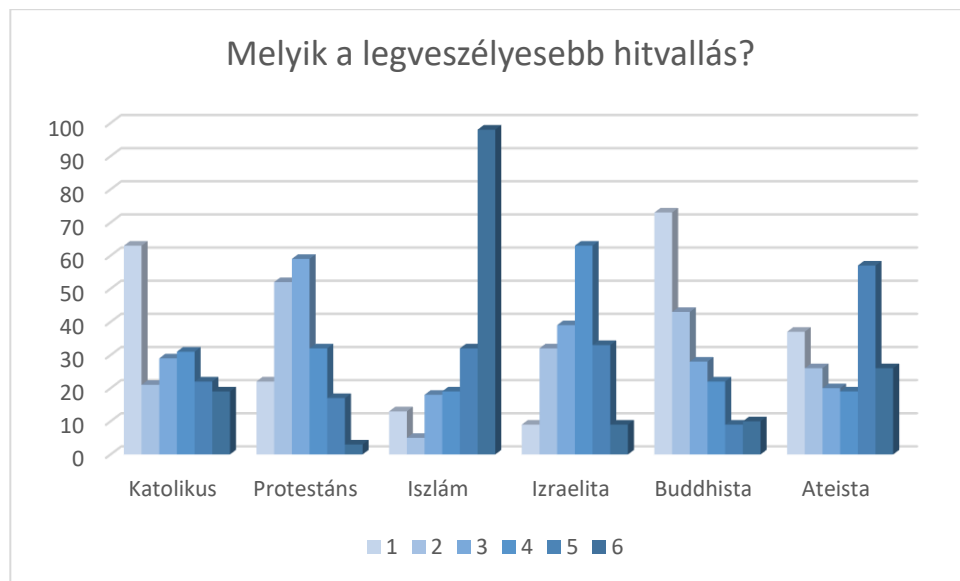
Ábra 17: A legnépszerűbb hitvallás

Jelen esetben az iszlám vallás iránti negatív visszhang kevésbé erős, mint amikor a vallások elfogadottságáról vagy a kártékonyságáról volt szó. Ellenben a katolikus vallás esetében ennél a kérdésnél érkezett a második legtöbb pozitív válasz. Második helyen a buddhizmust jelölték a válaszadók, mint a legnépszerűbb hitvallás, melyet az ateizmus követ. Meglepő továbbá, hogy bár a legtöbb negatív értékelést az iszlám kapta, mégis az izraelita vallás volt az, amely a legkevesebb 6-os értékelést érdemelte a kitöltők szemében. A protestáns hitvallás jelen esetben is a közép kategóriát erősíti, hasonlóan a buddhizmushoz.

Végezetül, arra szerettem volna választ kapni a kitöltőktől, hogy melyik hitvallást ítélik a leginkább veszélyesnek. Ebben az esetben, az előző válaszok alapján már kikövetkeztethető volt az aranyérmes vallás, mely fölényesen nyerte meg a legveszélyesebb vallás címet. Ez az iszlám volt, melyet, ha nem is szorosan, de az ateizmus követett. Feltehetőleg ez annak tudható be, hogy sok vallásos ember úgy véli, semelyik vallás sem veszélyes annyira, mint azok, akik tagadják a vallást. A sorban következett az izraelita vallás, mely esetben a legtöbbet kapott válasz a semlegesség volt, tehát sem veszélyesnek, sem veszélytelennek nem jelölték a kitöltők. Ezt követte a protestáns hitvallás, mely esetében a 2-es és a 3-as válaszok nagyobb százalékban fordultak elő. A katolikus vallás kapta a második helyezést a legkevésbé kártékony vallások között, melyet csak a buddhizmus előzött meg, hisz ez a vallás kapta a legtöbb 1-es választ.

Ábra 18: A legveszélyesebb hitvallás

Összességében elmondható az előbbi táblázatokról, hogy a válaszadóknak javarészt határozott véleménye volt 1-1 vallás esetében, túlnyomó részt nem a semleges válaszok domináltak. Feltehetőleg az előítéletesség is hozzájárult a válaszok alakulásához, de javarészt valószínűleg a személyes tapasztalatokra támaszkodtak a kitöltők.

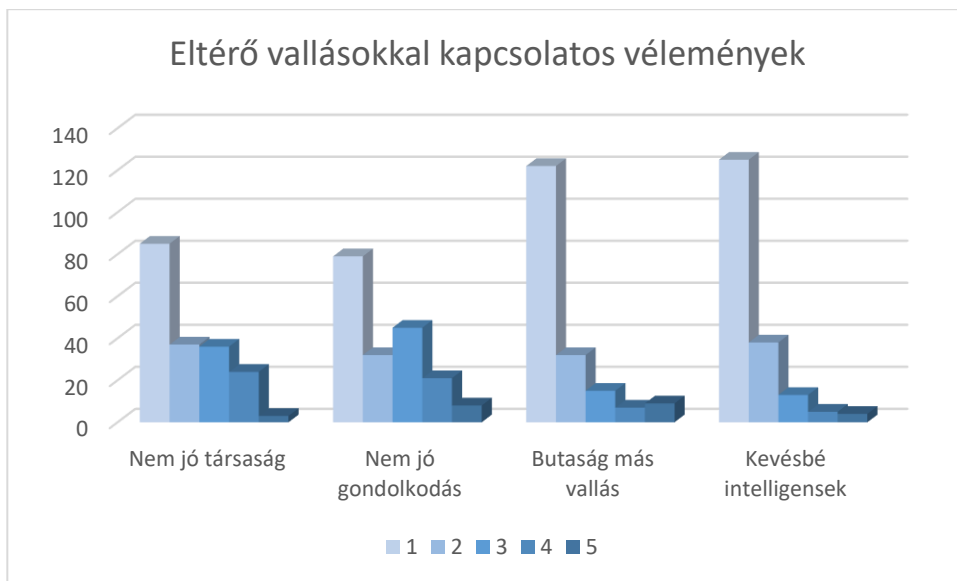
Az utolsó részében a kérdőívnek eldöntendő kérdéseket soroltam fel a kitöltőknek, melyre 1-től 5-ig kellett értékelniük, mennyire tudnak azonosulni a leírtakkal. A korábbiakhoz hasonlóan ebben a részben is, az 1-es opció az egyáltalán nem választ jelentette, az 5-ös opció pedig a teljesen igen-t. Arra szerettem volna választ kapni, hogy a helyenként akár provokatív kérdésekre, miként reagálnak a válaszadók, illetve, hogy meglepő válaszok esetén mennyire van összefüggésben az eredmény esetleg a demográfiával, a válaszadók vallási hovatartozásukkal vagy épp a vallás fontosságával.

Az első részben a következő kérdéseket tettem fel a válaszadóknak:

1. A tőlem eltérő vallásúakkal kevésbé érzem jól magam.
2. A tőlem eltérő vallásúak nem gondolkodnak jól az élet dolgaiban.
3. Butaságnak tartom, ha valaki másban hisz, mint Én.
4. A más valláshoz tartozók kevésbé intelligens emberek.

Az ábra a kérdésekre adott válaszokat mutatja be.

Ábra 19: A saját vallástól eltérő vallásokkal kapcsolatos vélemények

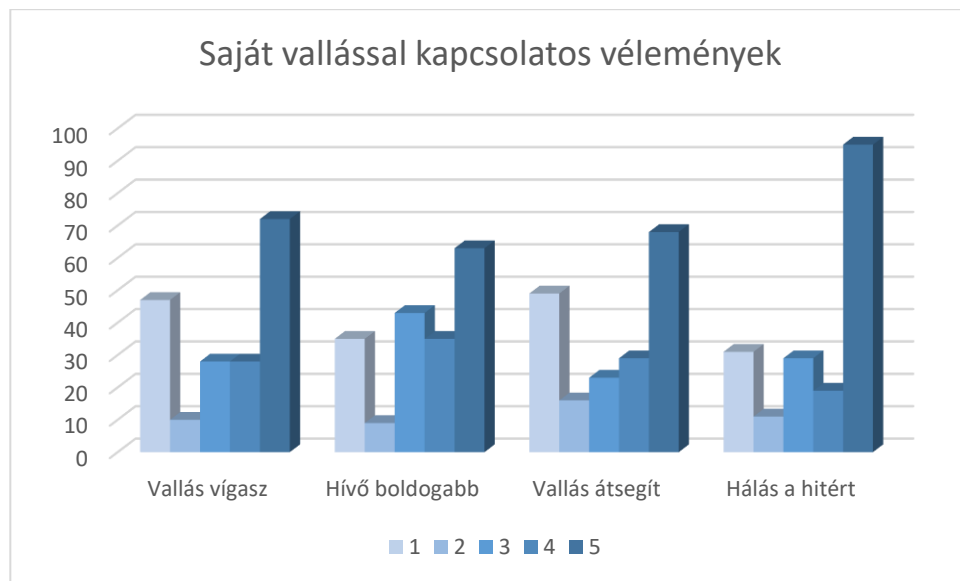

Ahogy az a grafikonon is látható, az első két kérdés esetében a válaszok jobban eloszlanak, magasabb arányban jelezték az emberek, hogy egyetértene az állításokkal, mint a második 2 kérdés esetében. Azért érdekesek az eredmények, mert bár többen jelezték, hogy egyetértene azzal, hogy a más valláshoz tartozók nem gondolkodnak jól az élet dolgaiban, mégse értettek egyet azzal, hogy butaság lenne másban hinni, vagy, hogy a más valláshoz tartozók kevésbé lennének intelligensek. Főként az egyáltalán nem válaszok domináltak, de több kitöltő is adott 3-as, 4-es, de még 5-ös válaszokat is. Elmondható tehát, hogy bár a kitöltők legnagyobb része toleránsan, megkülönböztetés nélkül nyilvánult meg, voltak közöttük olyanok, akik saját beállásuk alapján negatív megítéléssel vannak a más valláshoz tartozók iránt. A következőkben a saját vallásukkal kapcsolatosan kellett véleményt alkotnia a kitöltőknek. A kérdések a következők voltak:

1. A vallás sok helyzetben vigaszt nyújt számomra.
2. Boldogabb a hívő ember élete.
3. A vallás segített már át nagyon nehéz időkön.
4. Hálás vagyok, hogy hihetek valamiben/valakiben.

Az eredmények a következőképp alakultak:

Ábra 20: Vélemények a saját vallással kapcsolatban

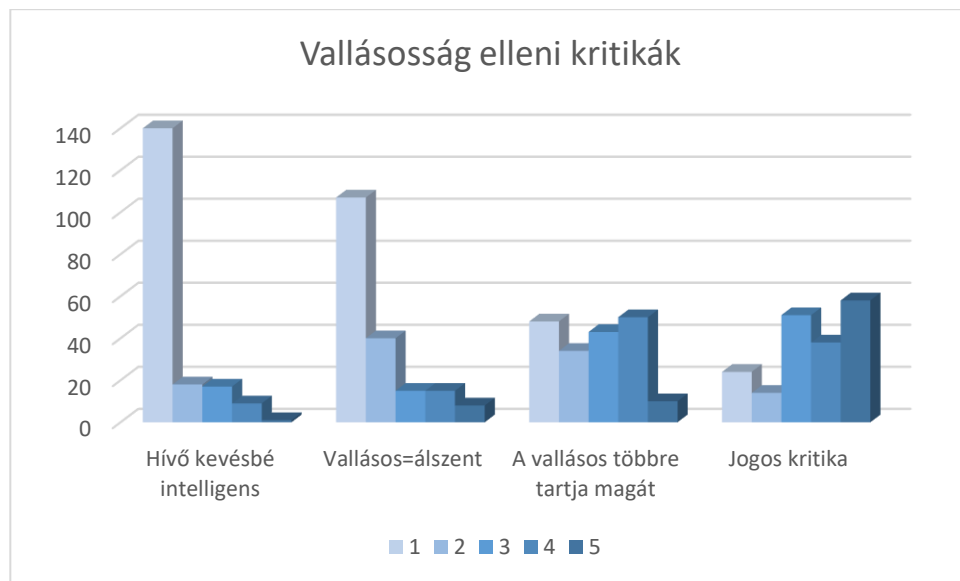

A kitöltések alapján elmondható, hogy a saját vallásuk tekintetében a válaszadók sokkal inkább a pozitív pólus felé tendálnak. Többségében mind a négy kérdésre az 5-ös válaszlehetőség dominált, vagyis hogy a kitöltők teljes mértékig igaznak ítélik az állításokat önmagukra vetítve. A legtöbb igen választ a 4. kérdés kapta, tehát az emberek nagyobb arányban hálásak azért, hogy van miben hinniük, mint amennyire egyetértenek abban, hogy a vallás segítség, vagy vígasz lehet a mindennapokban. Érdekes továbbá, hogy bár a kitöltők 84,3%-a jelezte, hogy valamilyen valláshoz tartozna (156 fő), mégis kevesebb, mint 100 darab 5-ös válasz érkezett a kérdésekre. Elmondható tehát, hogy bár a válaszadók nagy része jelezte korábban, hogy vallásos, emellett pedig, hogy fontos számára a vallás vagy a hit, mégis kevesebben jelezték ebben a részben, hogy a vallás esetlegesen vígasz számára, vagy, hogy boldogabb életet él, azért, mert hisz valamiben. A teljesen egyetérték válasz mellett a második legnépszerűbb választás minden esetben az egyáltalán nem értek egyet volt, tehát főként erre a két táborra korlátozódtak a válaszok, a semlegesebb opciók kevésbé voltak népszerűek a kitöltés során.

A harmadik részben vallásosság elleni sztereotípiákra kellett válaszolniuk a kitöltőknek. A kérdések a következők voltak:

1. A hívő emberek kevésbé intelligensek.
2. Aki vallásos, az álszent.
3. A vallásos emberek többre tartják magukat.
4. Minden vallást jogosan illet kritika.

Ábra 21: Vélemények a vallási kritikákkal kapcsolatban

Az első két kérdés esetében egyöntetűbb, határozottabb véleménynyilvánítás született a válaszadók részéről. Igen magas százalék jelezte, hogy egyáltalán nem ért egyet azzal, hogy a hívők kevésbé lennének intelligensek, bár összevetve azzal, hogy a kitöltők közül 156 fő vallotta magát hívőnek, érthető az eredmény. Ezzel szemben abban a kérdésben, álszentek-e a vallásosak, már valamelyest átalakultak az eredmények, több értékelés jött a semlegesség, és az egyetértés irányába is. Ezek alapján, már többnyire nem tartják kevésbé intelligensnek a hívőket a kitöltők, mégis többen gondolják úgy, hogy az álszentség kapcsolatban áll a vallásossággal. A következő két kérdés esetében már sokkal inkább eloszlottak a válaszok, főként abban a kérdésben, többre tartják-e magukat a vallásos emberek. Ebben az esetben leginkább egyetértettek a válaszadók az állítással, vagyis egyfajta negatív előítéletesség fedezhető fel a kitöltők köreiből. Ez már csak azért is egy fontos dolog, mert bár a kitöltők több, mint 80%-a vallásosnak jelölte magát, mégis csak a kitöltők negyede jelölte az *egyáltalán nem értek vele egyet* opciót. Elmondható tehát, hogy a kitöltők saját bevallásuk szerint is, ha nem is teljes mértékig, de többre tartják magukat, mint a nem vallásos társaikat. Az utolsó kérdés arra irányult, mennyire érzik a kitöltők a vallások iránti kritikákat. Ebben az esetben a válaszok legnagyobb részében úgy nyilatkoztak a válaszadók, hogy teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy minden vallást jogosan illet kritika. Eszerint a vallásos kitöltők is úgy vélik, vannak hibái a vallásoknak, voltak negatív cselekedeteik a múltban, és objektív szemmel tudnak a saját vallásukra tekinteni, és elfogadni azt minden hibájával együtt az életükben.

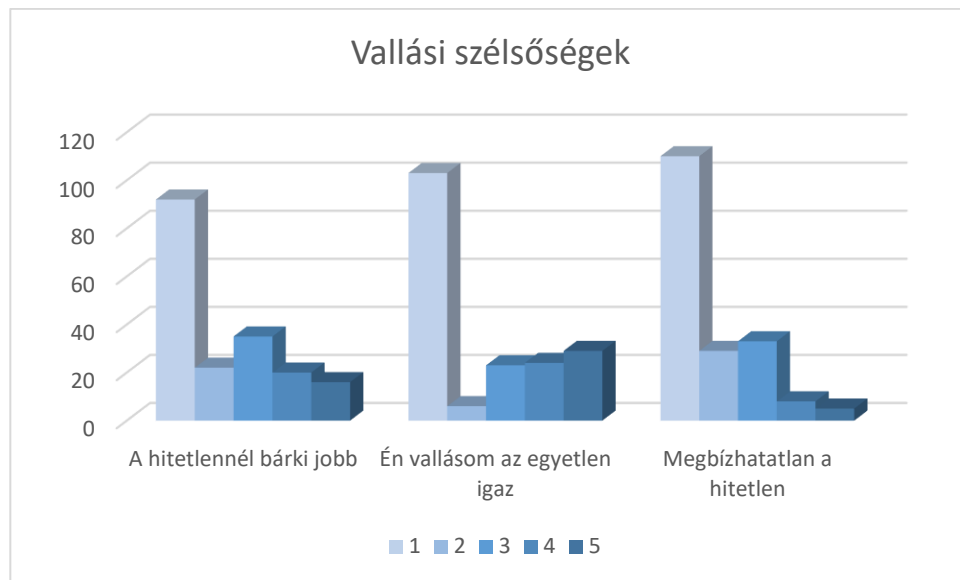
A következő szekció kérdései főként a szélsőséges vallási véleményekre fókuszáltak. Arra szerettem volna választ kapni, mennyire értenek egyet a kitöltők a sokszor fundamentalista

kijelentésekkel a vallással kapcsolatosan, mennyire kelnek a vallásuk védelmébe egy kérdőív folyamán. A kérdések a következők voltak:

1. A hitetlen embernél bármelyik vallásos ember jobb.
2. Az én vallásom az igaz és egyetlen.
3. Aki nem hisz valamiben, az megbízhatatlan.

A következő eredmények születtek:

Ábra 22: Vélemények a vallási szélsőségekkel kapcsolatban

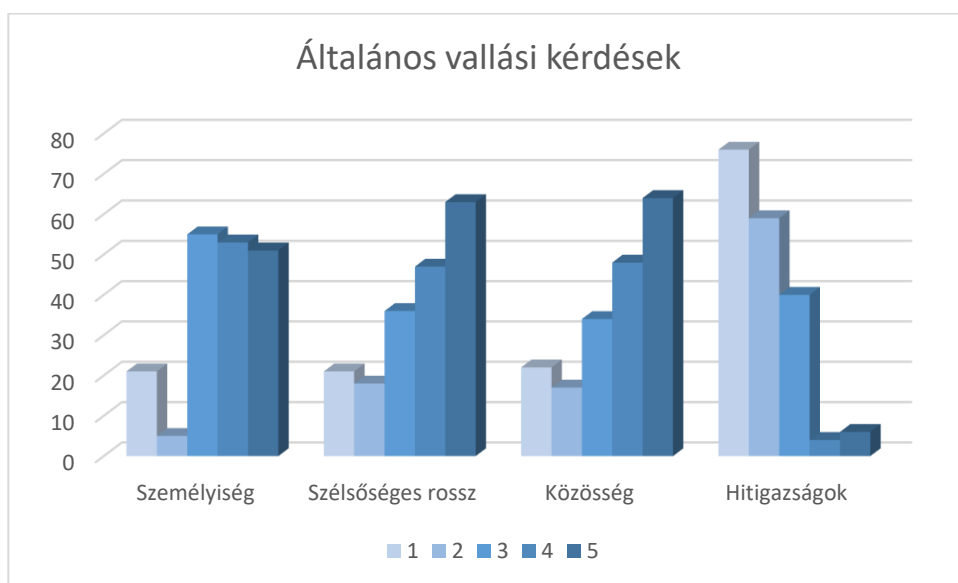
Ezeknek a kérdéseknek az esetében főként az egyáltalán nem értek egyet válaszok domináltak, ezzel szemben mégis volt egy kisebbség a kitöltők között, aki egyetértett a kijelentésekkel. A teljesen egyetérték válaszok száma főként a második kérdésnél voltak magasabbak, ebben az esetben a kitöltők legnagyobb része a katolikus valláshoz tartozott, de szerepelt köztük ateista és református kitöltő is. A másik két kérdés esetében elenyészőbbek a teljesen egyetérték válaszok, főként a semleges válaszok domináltak második helyen. A harmadik kérdés esetében, vagyis hogy megbízhatatlan-e az, aki nem hisz, minden igenlő válasz a katolikus vallás kitöltőjéhez tartozott. Érdekes módon, arra a kérdésre szintén csak a katolikus kitöltők jeleztek vissza teljesen egyetérték válasszal, hogy a hitetlen embernél bármelyik vallásos ember jobb lenne. Meglepő tehát, hogy már alap tanítása a kereszténységnek, és a katolicizmusnak az elfogadás és a szeretet, mégis az egyetlen bázis, aki előítélettel töltötte ki a kérdőívet, az a katolikus valláshoz tartozott.

Az utolsó részében a kitöltésnek általános, vallással kapcsolatos kérdésekre kellett választ adniuk a kitöltőknek. A következőkre kellett felelniük:

1. A vallás gyökeresen meghatározza az ember személyiségét.
2. Egy szélsőséges vallási csoport csak rossz lehet.
3. A vallás segítségével egy közösséghez tartozhatok.
4. A vallás csak hitigazságok és istentiszteletek összessége.

Hasonlóan a korábbiakhoz, szintén egy grafikon illusztrálja az eredményeket a kitöltéshez.

Ábra 23: Vélemények az általános vallási kérdésekkel kapcsolatban

Az első kérdésre, mely szerint a személyiség nagyban függ az ember vallásától, túlnyomórészt egyetértő válaszok érkeztek. Legnagyobb arányban a semleges válaszok voltak, de a 4-es és az 5-ös válaszlehetőségek száma is hasonlóan magas volt. Feltehetőleg a kérdésben található gyökeresen szó az, aminek okáért az emberek nem egyöntetűen arra szavaztak, hogy egyetértenek az állítással, mert bár az emberek személyiségét a legapróbb dolgok is meg tudják határozni, nem minden esetben határozza meg valaki személyiségét alapjaiban a vallás. A következő 2 kérdésben is elég magas volt a teljesen egyetérték válaszok aránya, több, mint 60 kitöltő nyilatkozott így, a kitöltők egyharmada gondolta úgy, hogy a vallási szélsőségek minden esetben csak rosszak lehetnek, illetve hogy a vallásnak közösségformáló ereje van. Arra a kérdésre pedig, többet jelent-e a vallás a hitigazságoknál és az istentiszteleteknél, a kitöltők nagyrészt a vallás védelmére keltek. Csupán a kitöltők elenyésző százaléka jelezte, hogy egyetért az állítással, miszerint a vallás nem mutat túl ezeken a fogalmakon, 2 iszlám kitöltő, 4 ateista, 2 semleges, és 2 katolikus kitöltő szerint

valóban csak hitigazságokból és istentiszteletekből áll egy vallás. Felmerülhet persze a kérdés, hogy aki így vélekedik a vallásról, miért tartotta magát vallásosnak a kérdőív folyamán. A 4-es 5-ös választ adók közül 2 kitöltő kivételével, mindenki azt jelezte, egyáltalán nem fontos számára a vallása. A 2 kivétel a katolikus kitöltők közül került ki, akik 4-esre értékelték a vallásuk fontosságát, mégsem láttak bele többet a vallásokba.

A kérdőív kiértékelése után érdemes tehát végiggondolni, mennyire sokszínű és változatos eredmények születtek. Bár a kitöltés lényegében Magyarországra korlátozódott, tanulságos válaszok érkeztek legtöbbször számára.

7. KONKLÚZIÓ

Összességében elmondható, hogy az európai társadalom általánosságban is lényegesen negatívabban áll a vallásokhoz, mint 100 évvel ezelőtt. Bár a hipotézis szerint, ez főként a transzparensabb kommunikációnak, az információk azonnali elérhetőségének köszönhető az Internetnek hála, a diplomamunka kidolgozása során kiderült, hogy ezekhez az eredményekhez nagyban hozzájárulnak a demográfiai adatok is, többek között az átlagos várható élettartam növekedése, és az életminőség javulásának aránya is. A nagyobb biztonságérzet, az, hogy az ember képes gondoskodni a saját életéről, problémáinak megoldásáról a vallástól való eltávolodást eredményezi, legfőképp a jómódúbb, modernebb országok esetében. Azokon a területeken, ahol az embereknek továbbra is harcolniuk kell a mindennapi megélhetésért, túlélésért, a vallás továbbra is fontos tényező számukra. Legfőképp az iszlám esetében beszélhetünk erről, de a szegényebb Ázsiai országok is jó példaként szolgálnak. Érdeemes továbbá megemlíteni, hogy még a korábbi időszakokban a vallás rendkívül szerves részét képezte az emberi személyiségnek, identitásformáló szerepe volt, ezalatt a globalizálódott világ hatására ennek a tényezőnek a fontossága is egyre inkább csökken. Rengeteg dolog van, amiben az ember megtalálhatja önmagát, kiteljesedhet lelkiileg és testileg, ezáltal a vallások lényegesen háttérbe szorulnak.

A kutatómunka során bebizonyosodott, hogy bár erős kijelentés lenne az, hogy a vallás biológiai szükséglet az emberek számára, evolúciós szempontból jelentősen hozzájárult az emberi lét milyenségének a kialakulásához. Főként nehéz időkben, problémás helyzetekben segítség az embernek a túlélésben, a kitartásban, abban, hogy vigaszt nyújtson, és átlendítse a nehézségeken. A gyász, a halál, az életeben átélt traumák tehát könnyebben feldolgozhatóak, ha az ember a vallási normák szerint éli az életét, így általánosságban elmondható, hogy pozitív hatással van az ember életére, ha vallásos. Szükséges emellett kitérni arra is, hogy a legtöbb vallás nem kínál alternatívákat a jelenlegi élet jobbá tételére, hisz főként a túlvilágra fókuszál, és az akkori életben ígér feloldozást, boldogabb létet, a mai ember pedig lényegesen hozzászokott az azonnalisághoz. Manapság jóformán bármi, amire az ember vágyik, azonnal elérhető, nem kell várni, türelemmel lenni, hogy megkaphassa, amit szeretne. Továbbá szintén megszokássá vált azt is, hogy alkalom adtán, ha valami nem működik jól, vagy nem felel meg az elvárt kritériumoknak, javítás helyett könnyebb cserélni a problémás tárgyat, eszmét, kapcsolatot. Ez a fajta hozzáállás a vallások esetében kevésbé működik, hiszen, bár a vallás önmaga is hosszú evolúciós folyamatokon ment keresztül, a változások évezredek, évszázadokat öleltek fel, a mai kor eszméit pedig csak rendkívüli nehézségek árán tudja megváltoztatni az egyszerű ember. Érhető tehát, miért is nem

annyira attraktív sok esetben a vallás a mai ember számára, annak ellenére, hogy továbbra is szerves része a hagyományoknak, a mindennapi életnek. Természetesen a szélsőségeket ebben az esetben sem szabad elhanyagolni, hiszen bármilyen radikalizmus kizárja a toleráns gondolkodást, a más nézőpontok, körülmények elfogadását. Vallási szempontból ez főként fontos, hiszen ahogyan azt a munkám során ki is fejtettem, a vallás rendkívül erős ürügy arra, hogy az embereket akár a legbékésebb vallás esetében is összekovácsolja a gyűlölet nevében, a radikalizmussal pedig gyakorta együtt jár a hibás vallási értelmezés, és a gyűlölködés. Sajnos a vallás nevében való egyesítése a közösségnek a mai napig is potenciális veszélyeket hordozhat magában, érdemes tehát tanulni a múlt hibáiból, és a kellő óvatossággal kezelni minden erre irányuló kezdeményezést. A vallás jó dolog lehet, az emberi hit mindig is egy nagyon fontos tényező marad, melyet viszont muszáj felelősséggel kezelnünk. Érdemes tehát a vallás pozitív vonzataira koncentrálni, és nemes célokra használni.

Bibliográfia

- Richard Holloway (2019): A vallás rövid története, Kossuth kiadó, 1-383. o
- Mircea Eliade (2019): A szent és a profán, Helikon Kiadó Kft, 1-211. o.
- Don Cupitt (1997): Eltűnt istenek nyomában, Kulturtrade, Budapest, 1-142. o.
- Richard Dawkins (2007): ISTENI TÉVESZME, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 184-205. o.
Forrás: <https://terebeess.hu/keletkultinfo/Dawkins-Isteni-teveszme.pdf>
- Robert Wright (2010): ISTEN EVOLÚCIÓJA –VALLÁSOK ÉS KULTÚRÁK, HVG könyvek kiadó, 445-465. o.
- Resperger István – Ujházi Lóránd; Erdő Péter (2019): A VALLÁSI ELEMEEK JELENTŐSÉGE NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAIBAN ÉS BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAIBAN, Dialóg Campus, Wolters Kluwer, Budapest, 9-16. o.
Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12765/web_PDF_Vallasi_elemek_jelentosege.pdf?sequence=2
- Rozványi Vilmos (1913): A vallások problémája s a vallások mint problémák, Nyugat disputa, Budapest
Forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00136/04438.htm>
- Hamar Imre (2017): A kínai buddhizmus története, ELTE Konfuciusz Intézet, Budapest, 55-62. o.
Forrás: https://www.konfuciuszintezet.hu/letoltesek/pdf/kiadvanyok/hamarimre_kinaibuddhizmus.pdf
- Marosán György (2008): A vallás evolúciós elmélete
Forrás: <http://www.marosan.hu/tanulmanyok/index.html>
- Szalai Máté (2015): Felébredt az arab óriás? A jemeni válság lehetséges értelmezései (2.), Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/KKI_Elemzees_201513_KKI-elemzes_YEM_velseg_Szalai_20150423.pdf
- Ismeretlen szerző - Magyar Kurír (2009): Vallásháborúk térben és időben
Forrás: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/vallashaboruk-terben-es-idoben>, letöltve 2022. 03. 10.
- TED Conference - Jonathan Haidt (2012): Religion, evolution, and the ecstasy of self-transcendence
Forrás: https://www.ted.com/talks/jonathan_haidt_religion_evolution_and_the_ecstasy_of_self_transcendence
- Pew Research Center (2015): The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050
Forrás: <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>
- Daniel Dennett (2009): Breaking the Spell - Religion as a Natural Phenomenon
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=5WhQ8bSvcHQ>
- ZABOLAI MARGIT (2021): Drasztikusan csökken a vallásos emberek száma. Eltűnhetnek a vallások?
Forrás: <https://www.bien.hu/eltunnek-valaha-vallasok/>, letöltve 2022. 04. 11.
- Perei Dóra (2020): A zsidók üldöztetése nem ért véget a második világháborúval, sőt
Forrás: <https://raketa.hu/kirekesztettek-a-masodik-vilaghaboru-utan>, letöltve 2022. 04. 10.
- Ismeretlen szerző - Múlt-kor (2018): A társadalmi homogenizáció véres eszköze – így született az inkvizíció
Forrás: <https://mult-kor.hu/a-tarsadalmi-homogenizacio-veres-eszkze-igy-szuletett-az-inkvizicio-20180816>, letöltve 2022. 04. 10.
- PAP SZILÁRD ISTVÁN (2019): Két éve indult a rohingyák elleni népiirtás, több mint 700 ezer menekült még mindig nem tért haza
Forrás: <https://merce.hu/2019/08/25/ket-eve-indult-a-rohingyak-elleni-nepirtas-tobb-mint-700-ezer-menekult-meg-mindig-nem-tert-haza/>, letöltve 2022. 04. 10.
- Ismeretlen szerző - AL JAZEERA AND NEWS AGENCIES (2021): Myanmar military frees Wirathu, notorious anti-Muslim monk
Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/7/myanmar-military-frees-wirathu-notorious-anti-muslim-monk>
letöltve 2022. 04. 11.

Ismeretlen szerző – MTI (2017): A tisztogatás hangja - a muzulmánok ellen uszít a buddhista szerzetes
 Forrás: <https://vs.hu/kozelet/osszes/a-tisztogat-as-hangja-a-muzulmanok-ellen-uszit-a-buddhista-szerzetes-0913#!s0>,
 letölve 2022. 04. 11.

GELLÉRT FERENC: Mi az ateizmus
 Forrás: <https://www.megismeres.hu/cikkek/antropozofiai-szemleletu-irasok/mi-az-ateizmus>, letölve 2022. 04. 16.

Ismeretlen szerző – INDEX (2009): Tibet fél évszázada kelt fel a kínaiak ellen
 Forrás: <https://index.hu/kulfold/2009/03/16/tibet/>, letölve 2022. 04. 16.

Ismeretlen szerző - UNICEF: FÖLDI POKOL JEMENBEN: GYERMEKSORSOK HÁBORÚ ÉS KORONAJÁRVÁNY KÖZÖTT
 Forrás: <https://unicef.hu/jemeni-valsag>, letölve 2022. 04. 16.

Ismeretlen szerző - A mi időnk: Jemeni válság, 2015-2022
 Forrás: <https://www.amidonk.hu/tag/jemeni-valsag/>, letölve 2022. 04. 16.

Herczeg Márk (2022): ENSZ: 4,3 milliárd dollár kell a jemeni humanitárius válság kezeléséhez
 Forrás: <https://444.hu/2022/03/16/ensz-43-milliard-dollar-kell-a-jemeni-humanitarius-valsag-kezelesehez>, letölve 2022. 04. 16.

Ismeretlen szerző – MTI (2019): Ferenc pápa: Az abortusz ellenzése nem vallási, hanem emberi kérdés
 Forrás: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190525-az-abortionusz-ellenzese-nem-vallasi-hanem-emberi-kerdes-mondta-ferenc-papa-egy-konferencian.html>, letölve 2022. 04. 18.

Botás Enikő (2020): "Az abortuszt arra használják, hogy elvonják a figyelmet a papi pedofiliáról" – interjú Perintfalvi Rita teológussal
 Forrás: <https://marieclaire.hu/riporter/2020/11/04/abortusz-lengyelorszag-katolikus-egyhaz-perintfalvi-rita/>, letölve 2022. 04. 18.

Peter Kristof (2021): Megrázó jelentés az egyházi pedofiliáról
 Forrás: <https://hu.euronews.com/2021/10/03/megrazo-jelentes-az-egyhazi-pedofiliarol>, letölve 2022. 04. 20.

Kulics József (2020): Alapjaiban rendítheti meg a II. János Pál pápáról alkotott képet volt titkára botránya
 Forrás: <https://hu.euronews.com/2020/11/11/alapjaiban-renditheti-meg-a-ii-janos-pal-paparol-alkotott-kepet-volt-titkara-botranya>, letölve 2022. 04. 20.

Pálfi Rita és Kulics József (2020): Keresztútban II. János Pál a volt amerikai bíboros szexuális visszaélései miatt, 2020
 Forrás: <https://hu.euronews.com/2020/12/16/keresztutban-ii-janos-pal-a-volt-amerikai-biboros-szexualis-visszaelesei-miatt>, letölve 2022. 04. 20.

Jánosi Dalma (2022): Szigorít a Vatikán a pedofília kérdésében
 Forrás: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/01/szigorit-a-vatikan-a-pedofilia-kerdeseben>, letölve 2022. 04. 20.

Horváth Gábor (2021): Szeptember 11, a sorsfordító történelmi sokk
 Forrás: https://nepszava.hu/3131840_szeptember-11-a-sorsfordito-tortenelmi-sokk, letölve 2022. 04. 20.

Ismeretlen szerző – Népszava (2016): Terrortámadás Brüsszelben: 34 halott , 106 sebesült - Videók
 Forrás: https://nepszava.hu/1089030_terrortamadas-brusszelben-34-halott-106-sebesult-videok, letölve 2022. 04. 22.

Ismeretlen szerző – MTI (2020): Franciaországban vádat emeltek négy ember ellen a 2016-os normandiai iszlamista papgyilkosság miatt
 Forrás: <https://webradio.hu/hirek/terrorizmus/franciaorszagban-vadat-emeltek-negy-ember-ellen-a-2016-os-normandiai-islamista-papgyilkossag-miatt>, letölve 2022. 04. 22.

Ismeretlen szerző – HIRADO.HU (2021): Nizzai terrortámadás – öt éve hajtott az ünneplő tömegbe a lelketlen merénylő
 Forrás: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2021/07/14/nizzai-terrortamadas-ot-eve-hajtott-az-unneplo-tomegbe-a-lelketlen-merenylo#>, letölve 2022. 04. 23.

Ismeretlen szerző - MTI, ORIGO (2017): Késes terrortámadás Hamburgban, egy halott, több sérült
 Forrás: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20170728-keses-tamadot-fogtak-el-hamburgban.html>, letölve 2022. 04. 23.

Ismeretlen szerző - BBC: France attack: Three killed in 'Islamist terrorist' stabbings

Forrás: 2020<https://www.bbc.com/news/world-europe-54729957>, letöltve 2022. 04. 23.

Központi Statisztikai Hivatal (2014): 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS, 10. Vallás, felekezet, Központi Statisztikai Hivatal, 14-17.o

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf, letöltve 2022. 04. 23.

Polzovics Iván - Magyar Katolikus Lexikon: A lateráni szerződés. A szentszék nemzetk. jogi helyzete. Budapest, 1934.

Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/L/later%C3%A1ni%20egyezm%C3%A9ny.html>, letöltve 2022. 04. 23.

Vásárhelyi Júlia (2020): XII. Piusz pápa és a holokauszt: mit tett az egyház a nácik rémuralma ellen?

Forrás: <https://magyarnarancs.hu/kulpol/ferenc-nem-fel-a-multtol-127565>, letöltve 2022. 04. 25.

Stumpf András (2022): „Úgy látszik, a szívekben győzött a kommunizmus” – Hodász András kiégésről, állami pénzről és igaz hitről

Forrás: <https://www.valaszonline.hu/2022/04/15/hodasz-andras-katolikus-egyhaz-politika-nagypentek-interju/>, letöltve 2022. 04. 25.

Török Csaba (2014): VI. Pál, a párbeszéd pápája

Forrás: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/vi-pal-parbeszed-papaja>, letöltve 2022. 04. 25.

DB (2018): SZOROS EMBERFOGÁS – II. JÁNOS PÁL ÉS A KOMMUNISTA ORSZÁGOK TITKOSSZOLGÁLATAI

Forrás: <https://777blog.hu/2018/10/16/szoros-emberfogas-ii-janos-pal-es-a-kommunista-orszagok-titkosszolgalatai/>, letöltve 2022. 04. 25.

Ismeretlen szerző – Multidéző (2022): Hogyan járult hozzá II. János Pál pápa a szovjet kommunizmus bukásához? 2022

Forrás: <https://katolikus.ma/hogyan-jarult-hozza-ii-janos-pal-papa-a-szovjet-kommunizmus-bukasahoz/>, letöltve 2022. 04. 25.

Hajdú Tímea (2021): A jeruzsálemi Templom-hegy miért olyan fontos, és miért háborús konfliktusforrás?

Forrás: <https://kepmas.hu/hu/jeruzsalemi-templom-hegy-miert-olyan-fontos-es-miert-haborus-konfliktusforras>, letöltve 2022. 04. 25.

Kiegészítő ábrák jegyzéke

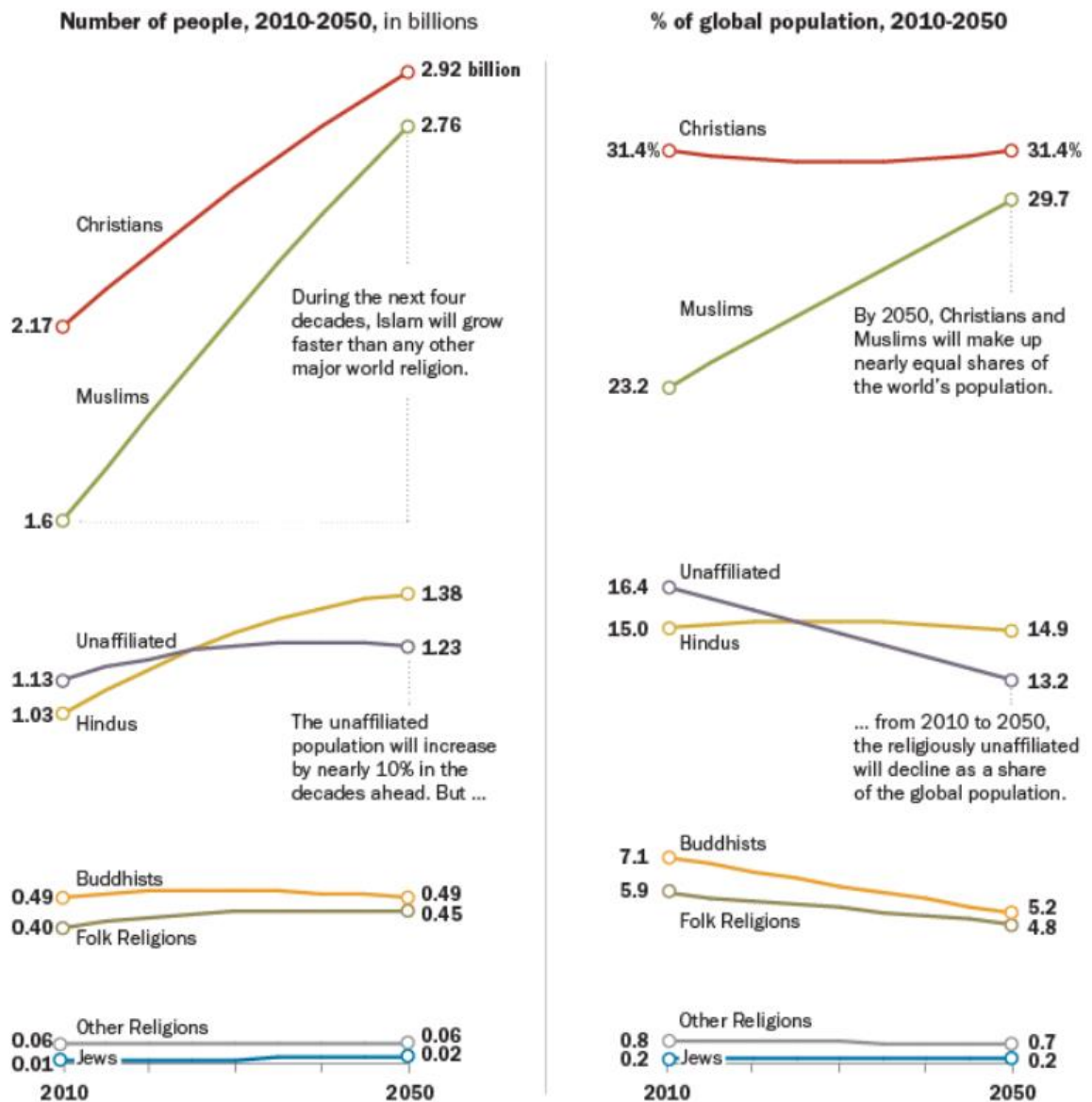
1. A vallás fontossága az iskolázottság függvényében, a vallási beállítottság szerint:

Iskolázottság									
Vallás fontossága/Vallás	Doktori képzés	Egyetem mesterképzés	Főiskola/Egyetem alapképzés	Gimnázium/Érettségi	Középfokú szakképesítés /OKJ	Középfokú szakképzés	8 általános	Összesen	
1		12	12	12	13	4		41	
Agnosztikus/ateista		4		9		2		15	
Islám		1						1	
Katolikus		6		3	7	2		18	
Református					2			2	
Semleges					4			4	
Sintó		1						1	
2		9	14	4	4	4	2	35	
Agnosztikus/ateista		2		2				4	
Islám		2						2	
Katolikus		3	11	4	4	4	2	26	
Református		2	1	1				3	
3	2	7	11	8				28	
Agnosztikus/ateista			2	2				4	
Katolikus	2	6	1	4	4			13	
Református		1	8					9	
Semleges				2				2	
4		7	8	8	8	8	4	35	
Katolikus		5	6	2	2		3	21	
Református		2	2	6		3	1	14	
5		12	10	20		4		46	
Katolikus		12	10	20		4		46	
Összesen	2	47	55	53	8	14	6	185	

2. A hit fontossága az iskolázottság függvényében, a vallási beállítottság szerint :

Iskolázottság		Hit fontossága/Vallás					
Hit fontossága/Vallás	Doktori képzés	Egyetem mesterképzés	Főiskola/Egyetem alapképzés	Gimnázium/Érettségi	Középfokú szakképesítés/OKJ	Középiskolai szakképzés	8 általános Összesen
1			6	5			11
Agnosztikus/ateista			2	5			7
Islám			1				1
Katolikus			3				3
2			2	2	4	2	10
Agnosztikus/ateista				2	2		4
Katolikus			2			2	4
Semleges					2		2
3			6	8	8	6	30
Agnosztikus/ateista				6		2	8
Islám			2				2
Katolikus			4	2	6	4	18
Semleges					2		2
4			10	12	9	2	35
Agnosztikus/ateista			4				4
Katolikus			5	7	5	2	21
Református			1	5	4		10
5	2	23	28	32	12	2	99
Katolikus	2	18	22	26	26	9	78
Református		4	6	4	4	3	18
Semleges				2	2		2
Sintó		1					1
Összesen	2	47	55	53	8	14	185

3. A emberek számának és a populációban elfoglalt arányának alakulása 2010-2050 között

Forrás: PEW Research Center: The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050